NEFİS TERBİYESİ

İMAM-I GAZÂLİ

EHİL

İMAM GAZALİ
NEFİS TERBİYESİ

EHİL
YAYINCILIK

NEFİS TERBİYESİ
İmam Gazali

Yayına Hazırlık
Aktif Ajans

MÜTERCİMLER
Vanlı Mustafa Efendi - Osman Yolcuoğlu

ISBN
978-605-82542-0-6

Baskı
Mayıs 2017

Yayıncılık Adresi
EHİL YAYINCILIK
Büyükreşid Paşa Cad. Nur İş Merkezi No:20/18
Vezneciler/Fatih/İstanbul
Tel 0212 514 5 222
Faks 0212 514 5 222

Yayıncı Sertifika No: 12866

Matbaa Adresi
Ofis Matbaa Yayın Kağıt San.Tic.Ltd.Şti
Davutpaşa Kışla Cd Güven İş Merkezi
No: 386-387
Topkapı / İstanbul
Matbaa Sertifika: 14973

Genel Dağıtım
Yeryüzü Yayın Dağıtım Ltd. Şti
Şirket Tel: 0212 445 80 00
Şirket Gsm: 0505 972 36 23
Whatsapp no: 0505 972 36 23
Web: yeryuzudagitim@gmail.com

Adres: Göztepe Mah. İnönü Cad. Rahim Sok. No:111
Bağcılar/İstanbul

"EHİL YAYINLACILIK" Ağaç Kitabevi Yayınları Ldt. Şti'nin Markasıdır.

İMAM GAZALİ
NEFİS TERBİYESİ

Farsça'dan Osmanlıca'ya çeviren:
Vanlı Mustafa Efendi

Osmanlıca'dan günümüz Türkçe'sine çeviren:
Osman Yolcuoğlu

İÇİNDEKİLER

İdareciler Nasıl Olmalı? *9*

Mühlikât (İnsanı Helak Eden Hususlar) *37*

Nefsin Riyazeti ve Kötü Ahlâktan Temizlenmesi *41*

Midenin ve Fercin Aşırı İsteklerini Kırmanın Yolları *99*

NEFİS TERBİYESİ

İDARECİLER NASIL OLMALI?

Sen bil ki, halkı koruma ve halka hükmetmek, ona sözünü geçirmek büyük bir iştir. Eğer bu hüküm adâlet temeline göre olursa o kimse Allahu Teâlâ'nın yeryüzünde halifesi demektir. Eğer adâlet ve şefkat temeline göre olmazsa Allah'ın lanetine uğramış şeytanın halifesi olur.

Fitne ve fesadın, memleketin hakiminin zulmünden daha büyük sebebi yoktur. İyi bir idare kurmanın temeli ilim ve ameldir.

Yöneticiliğin, halka yön vermenin ilminin açıklanması uzundur. Ama bütün ilimlerin öncesi şudur: Memlekete hakim olan kişi kendisini bu dünyaya neden ve niçin salmıştır? Bunu bilmelidir. Kendisinin karar yeri neresidir? Bundan da haberdar olmalıdır.

Dünya kendisinin karargahı ve menzilgahı değildir. O, dünyada bir konuk menzilesindedir. Çünkü anasının karnı onun ilk

menzilidir. Ve kabir de son menzilidir. Asıl vatan kabirden sonra gelir. Onun ömründen geçen her gün, her ay ve her yıl, durakları, konaklar ve menziller gibidir ki, bunların kendi asli karargahına yakınlığı vardır. Ve insanı oraya götürür. Bir insan bu geçici durak ve konakların imarına ömür harcayıp asıl durak yerini, gerçek menzilini unutsa bu akılsızdır, bu gafildir. Öyle akılsız bir kişidir ki, dünya durağında ahiret azığından bir şeyle uğraşmaz ve dünyadan zaruret kadar bir nesneyle de yetinmez. Oysa, her şey yeteri kadarından fazla olursa öldürücü bir zehirdir. Öldüğü zaman da o kişi: Bütün hazinelerim toprak olsaydı, hiç altınım ve gümüşüm olmasaydı! Der.

Bir şeyi her ne kadar fazla elde toplasa da o kişinin bunlardan nasibi yine yeteri kadar, kendisine kafi gelecek derecededir. Geri kalan fazlası hasretin ve nedametin tohumu olur.

Tâ ki, öldüğü vakit canının bedenden çıkması ona zorlaşır. Ama kazandığı, topladığı mal ona helâl ise, ruhunu teslim etmesi kolaylaşır. Bir hasretler içinde bile dünya şehvet ve isteklerine sabır göstermek zahmet çekmeyince mümkün olmaz. Ama bütün bu zahmetler, birkaç günlük lezzet sebebiyledir.

Bu lezzetin sonucu bulanıktır, paslıdır. Eğer insan, ahireti kazanacağına inansa ve ahiret sultanlığının sonsuz, ebedi olacağına, o mallara leke düşmeyeceğine tam iman getirmiş olsa o kişiye birkaç gün sabretmek kolay gelir. Bu, şuna benzer. Eğer bir kişinin sevgilisi olsa ve ona: Bu gece sevda çektiğin güzelin yanına varırsan, hiçbir zaman onu göremezsin. Ama bu gece sabreylersen tam bin gece sevgilini kollarına teslim ederiz! deseler, eğer o âşığın sevgisi gerçek sevgi ise, ne kadar taşkın bir aşka sahip olursa olsun, bin gecenin umudu ile bir gecenin hasretine sabretmek ona kolay gelir. Dünyanın lezzeti ahiret lezzetine göre ancak bin payda tek paydır. Binde birdir. Hattâ dünya müddetinin ahiret vakitlerine göre hiç nisbeti, ölçüsü yoktur.

Çünkü dünyanın müddetinin bir sonu vardır. Ahiretin zamanının uzunluğu sınırsızdır. Onun sonu yoktur. Bu Ademoğlunun ne düşüncesine, ne aklına sığar. Çünkü, yedi kat gök ve yedi kat yer dolu dolu darı olsa, bir kuş bu darıdan bin yılda bir darı yese, bütün darılar yok olur da sonsuzluktan hiçbir şey eksilmez. Eğer Ademoğlunun ömrü yüz yıl olsa, meselâ yeryüzü ülkesi doğudan batıya kavgasız, gürültüsüz, savaşsız, insanların

boğazlaşmasından uzak geçse, ona teslim edilen böyle bir ömrün sonu olmayan ahiret hayatı yanında ne kıymeti vardır?

Eğer bir kimseye bu dünyadan biraz bir şey teslim edilse, o da kavgadan, gürültüden, kargaşalıktan ötürü ondan çok faydalansa. çevresini hasis, kötü kişiler sarsa, kazancına göz dikseler ve bunlar onun derecesinden nice derece daha yüksek olsalar, bu kişi nasıl olur da bu hakir, bu alçak hayata ebedi sultanlığı satar? Bu mânâya akıl erdirmek gerektir. Bu mânâya, gerek sultan olsun, gerek olmasın herkes kendi gönlünde karar kıldırmalı, yüreğini bununla hazlandırmalı. Birkaç günlük dünya isteklerine, şehvetine sabır göstermeli, böylece bu da ona kolay gelir. Halka şefkat gösterir. Allahu Teâlâ'nm kullarını el üstünde tutar. Allahu Teâlâ'nm halifeliğini, vekilliğini yerine getirmek kendisine kolaylaşır. Yönetim işi o hakim kişiye daha kolay olur.

Bir sultan veya bir bölge yöneticisi bu saydığımız şeyleri bilirse ülkede Allah'm buyurduğu yolda hükmetmeğe uğraşır. Kendi yararı için değil, dünyayı ıslah için, ona iyi bir düzen vermek için çalışır. Çünkü ilk mülakatında adâlet yolunda hükmetmekten başka

bir ibâdet ve yüce Allah'a yakınlık yoktur. Resûl (sallâllahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki:

-Adil bir sultanın bir günlük adâleti devamlı olan altmış yıllık ibâdetten daha faziletlidir.

Kıyamet günü Allahu Teâlâ'nm ilâhî arşının gölgesi altında bulunacak yedi kişiden birincisi adil sultanlar olacaktır.

Yine Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Muhammed'in nefsi fermanında olan Allah hakkı için, her adil sultan için göklere o kadar iyi amel iletilir ki, o sultanın ülkesindeki bütün halkın ameline eşittir. Ve adil bir başkanın her namazı altmış namaz yerine geçer."*

Madem ki hal böyledir, Allahu Teâlâ bir kuluna hükmetme gücü verirse bundan daha yüce, daha büyük ne ganimet, ne kazanç, hangi faydalanma olur ki?..

Böyle bir kişinin bir saatlik ömrü, başka kişilerin bütün ömrüne eşittir. Eğer bir kimse bu nimetin kadrini bilmez, kendi nefsinin zulüm olan hırs ve hevasma göre hareket ederse, bilinmeli ki, öyle bir sultan, Allahu Teâlâ'nm gazabına müstahaktır.

Bu adâlet şu on kaideyi muhafaza etmekle olur:

Birinci Kaide: O sultan, önüne çıkan her olayda kendisini halktan bir adam ve başkalarını hakim yerine koymalıdır. Kendi benliğine revâ görmediği şeyi, hiçbir müslümana revâ görmemelidir. Eğer revâ görürse dininde ve hüküm sürdüğü hükümette hıyanetlik göstermiş olur. Bedir Gazası gününde Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir gölgelikte oturmuştu. Cebrail aleyhisselâm geldi ve: Ya Muhammed! dedi, sen gölgede oturuyorsun, sahabeler ise güneşte oturuyorlar.

Cebrail'in bu sözlerinden Allahu Teâlâ'nın, kulları arasında eşitlik gerektiğini emrettiği anlaşılıyor. Bu kadarcık bir ayrılığa bile izin verilmediği ve bunun kınandığı, Peygamber Efendimizin bu hareketinin hoş görülmediği görülüyor. Bundan ötürü Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse kendisinin cehennemden kurtulup cennete girmesini dilerse ona ölüm eriştiği zaman kendisini şehâdet kelimesini ikrar ederken bulmalıdır. O kişi nefsine revâ görmediğini hiçbir müslümana revâ görmemelidir."*

İkinci Kaide: Sultan veya başka kişiler, kendi saraylarında, dergâhlarında iş ehlini bekleyişlerini hakir görmemelidir. Bekletmenin tehlikesinden çekinmelidir. Meselâ bir

müslümanın işi olsa, onun işini bir yana atıp (oruç, namaz vs.) gibi ibâdetlerde bulunmamalı. Çünkü iş bitirmek bütün ibâdetlerden faziletlidir. Bir gün Ömer bin Abdülaziz halkın işleri için öğle namazına kadar dışarıda kaldı. Evine döndü. Bir saat kadar dinlenmek istedi. Oğlu ona: Bu saatte sana ölüm erişir diye korkuyorum. Çünkü kapında işinin bitirilmesini bekleyen kimseler var. Onlar hakkında bir suçta bulunmuş olmayasın! dedi.

Babası da: Çok doğru söylüyorsun oğul! dedi ve hemen onların işine bakmak üzere evden dışarı çıktı.

Üçüncü Kaide: Milletin başında bulunan kimseler, kendi zevkleri ve şehvetleri, istekleri yolunda hareket etmeyi âdet haline getirmemelidirler. Bunlar en güzel yemekler yiyerek, en güzel elbiseler giyerek olur. Aksine her şeye kanaat etmelidir. Çünkü kanaatsizlikle adâlet mümkün olmaz. Mü'minlerin Emiri Ömer bir müslümana: Benim hakkımda sana hoş gelmeyen neler işittin? diye sordu. O kişi de: İki gömleğin varmış, bir tanesini gündüz, birini de gece giyiyormuşsun. Sonra sofrana iki türlü ekmek katığı geliyormuş! dedi. Hazret-i Ömer: Bundan başka bir şey

işittin mi? dedi. O kişi: İşitmedim! diye cevap verdi. Ömer: Bunlar da artık olmaz! dedi.

Dördüncü Kaide: Halkı yönetenler bütün işlerde gücünün yettiği, elinden geldiği kadar merhamet, şefkat temeline dayanmalı, hiçbir işi kızgınlıkla, gazap ile yapmamalıdır. Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Halkı idare eden, onlara hakim olan kişi, halkına merhamet ve şefkat yüzü gösterirse kıyamet gününde ona merhamet edilir."*

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yine buyurdu ki: *"Bir kişiye sultanlık verilmişse onun hak ve adâlet gözetmesi, ne iyi bir şeydir. Bunda kusur adâletsizlik gösterenler için ise o ne kötü bir nesnedir."*

Beşinci Kaide: Hükümdar olan kişi, bütün halkın hepsinin gönül hoşluğunda olmasına çalışmalıdır. Bunun da şeriata uymakla sağlanacağını bilmelidir. Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *"İdarecilerin çok iyi olanları şunlardır ki, sizi severler, siz de onları seversiniz. Onların kötü olanları da size lanet edenlerdir."*

Bilinmeli ki, halka hükmeden kişi, kendi yanma gelen kişinin duâsıyla gururlanmamak, kibir duymamalı, ululanmamalıdır. Bu

gibi kişilerin kendisinden memnun kaldığını sanmamalı. Çünkü onların duâ etmesi korkularmdandır. Kendisinin güvendiği kişileri halkın arasına göndermeli, halkın halini yoklamalı, her halinden bilgiler almalıdır. Onlar sultanın veya beyin halini millete sormalı, böylece bir sultan kendi kusurlarını halkın dilinden öğrenip bilmelidir.

Altıncı Kaide: Halkı idare eden sultan, bey, başkan, bilmelidir ki, hiçbir kişinin hususi rızasını murad edinmemek gerekir. Bir kişi şeriata muhalefet eden bir kimseyi cezalandırırsa ona hiçbir zarar gelmez. Hazret-i Ömer der ki: Ne gün ki, yerimden kalkalım, halkın yarısı benden hoşnut, memnun kalır, öteki yarısı da huzursuz, rahatsız olurlar. Elbette üstünden adâletin hakkı alınanlar rahatsız olur ve birbirine düşman iki tarafın memnun bırakılmasına imkan yoktur.

Câhil, bilgisiz kişi odur ki, halkın rızası için Allahu Teâlâ'nın rızasından el çeker. Muaviye, Aişe-i Sıddık'a bir mektup yazmıştı, dedi ki: "Bana kısaca bir öğüt ver!"

Hazret-i Aişe de ona yazı ile şunu bildirdi: "Ben Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den işittim ki, bir kimse Allahu Teâlâ'nın rızasını bilirse ve halkını huzursuz kılmazsa yüce Allah

ondan hoşnut olur, halkı da ondan memnun kalır. Bir kimse halkın rızası ile hareket etse, Hak Teâlâ'nın rızasını terketse, ne Allahu Teâlâ, ne de halkı ondan razı olur."

Yedinci Kaide: Bey ve sultanlar bilmelidir ki, hükümetin itibar ve hakimiyetini kurmak çok zordur. Hak Teâlâ'nm yaratıklarının işlerini adâletle yürütmek büyük bir yük ve iştir. Bir kimse halkın işlerini adâletle görmeğe hidâyet bulursa o kişi büyük bir saadete erişir ki, ondan öte bir saadet yoktur. Eğer vazifesinde kusurlu olursa, şekavete ve küfre düşmüş gibi olur ki, böyle bir talihsizliğin eşi olamaz. İbn-i Abbas şöyle demiştir: Bir gün Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i gördüm. Kabe'nin kapısının iki yanını iki eliyle tuttu. Kabe'nin içinde Kureyş taifesinden bir kabile vardı. Onlara buyurdu ki: *"Şu üç şeyi yerine getirebilirlerse başkanlar, sultanlar, imamlar Kureyş'ten olur: Halk rahmet dileyince onlara merhamet ederlerse, vaadde bulundukları zaman vaadlerine vefâ gösterirlerse, bir hüküm verdikleri zaman onda adâleti yerine getirirlerse. Eğer bir kimse bu üç şeyi yerine getirmezse Hak Teâlâ'nın laneti, meleklerin laneti, bütün Ademoğullarınm laneti onun üzerinde*

olur. Hak Teâlâ o kişinin ne farzını, ne de sünnetini kabul eder."

Ey salih kişi! Bil ve gör ki, sultanlık, başkanlık, beylik etmek ne kadar büyük bir iştir. Bundan ötürüdür ki, kötü idarecinin ne farzı, ne de sünneti, hiçbir ibâdeti kabul edilmez.

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *"Allah'ın laneti, iki kişinin arasında zulümle hükmeyleyen o zâlimin üzerine olsun!"*

Yine Rasûlullah Efendimiz buyurdu: *"Üç kimse vardır ki, Hak Teâlâ kıyamet günü onlara bakmaz: Yalan söyleyen sultana, zina eden ihtiyar kişiye, kibirli, lâf atıcı olan fakire!"*

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ashabına şöyle buyurdu: *"Bir gün gelecek ki, doğu ve batı yönleri fethedilecektir. Hepiniz bilmelisiniz ki, oralardaki yöneticilerin hepsi cehennem ateşi ile yanacaklardır. Eğer Allahu Teâlâ'dan korkarak takva yolunu tutmuşlarsa ve aldığı emâneti sahibine geri vermişlerse onlar kurtulur."*

Yine Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurmuştur ki: *"Beş kimse vardır ki, Allahu Teâlâ onlara kızgın ve kırgındır. Eğer dilerse hışmını onların üzerine yürütür. Eğer dilerse*

onların konak yerini cehennem yapar. O beş kişi şunlardır:

1) Bir kavmin beyidir ki, kendi onlardan hak alır, kendisinden onlara hak vermez.

2) Onların üstünden zulmünü çekmez.

3) Bir kavmin reisi bulunabilir ki, o kavim kendisine boyun eğer de o kuvvetiyle zayıfın arasını eşit olarak görmez, taraf tutarak hüküm verir.

4) Bu, o kişidir ki, kendi karısını ve çocuklarını Allah'ın emirlerine boyun eğmeğe çağırmaz. Dinle ilgili hususları onlara öğretmez, yemede içmede nafakanın helâlden mi haramdan mı verileceğini düşünmez:

5) O da şu kimsedir ki, karısının mehrini tam vermez, ona zulmeder."

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yine şöyle buyurdu:

"Vay o beylere, vay o beylerin yerine bakanlara! Vay o memleket işleri ellerine emânet edilenlere ki, kıyamet gününde: "Ne olaydı, dünyada saçlarımızdan asılaydık, ne olaydı hiçbir zaman ne öyle ameller işleseydik, ne onları işlemeye başlasaydık, ne de halkı yönetseydik" diyeceklerdir."

Emirü'l Mü'minin Hazret-i Ömer demiştir ki: Vay o yeryüzünün sultanına ki, gökler hâkimi Allahu Teâlâ her gün onun hallerini görür. O sultan halka adâlet gösterirse, hakkı yerine getirirse ve sudan, havadan hükümler vermezse, kavmine, akrabalarına iltimas etmezse, korku ve umudlarla hükmünü döndürmezse, hattâ Allah'ın kitabını ayna yapıp karşısına koyarsa, bu sultanlar Allah'ın gazabından uzaktırlar.

Yine Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurmuştur ki: *"Kıyamet gününde sultanları, halkın idaresine memur olan kişileri getirirler ve onlara Allahu Teâlâ: "Siz benim koyunlarımın çobanı idiniz. Yeryüzü ülkelerinin hazinedarı idiniz. Niçin bir kişiyi sopalattığınızda cezayı benim buyruğumdan fazlalaştırdınız?" diye sorar. Onlar da: Ey yüce Allah! Senin buyruklarına karşı koyduğundan ötürü kızdık, cezayı artırdık! Derler. O zaman Hak Teâlâ: Sizin kızgınlığınız, benim kızgınlığımdan niçin fazla oluyor? diye sorar. Yahut: Suçluya sopayı sana emrettiğimden niçin eksik vurdurdun! diye sorar. O kişi de: Ya Rabbi, ona acıdım, merhamet ettim! diye cevap verir. Allahu Teâlâ, merhamet edene: Senin acıman, benim merhametimden niçin ziyade olsun? Der. Faizla sopa atana*

da: Sen kamçıyı niçin fazla attırdın, sınır aştın? Ve: Bunları cehennemin alt katlarına doldurun! Diye buyurur."

Emir'ül Mü'minin Ömer subaşınm yerine kendisi etrafı dolaşırdı. Dileği, her tarafta bir hale şahit olmak, bir şey görmekti ve kendisi şöyle derdi: "Fırat kıyısında bir uyuz koyunu bırakıp ona yağ sürmemelerinden ve kıyamet gününde onun bu halinden bana soru sormalarından korkarım!" İşte Hazret-i Ömer'in ihtiyatı bu derecede çoktu. Hazret-i Ömer'in adâleti ilk Ade- moğullarından beri hiç kimseye nasip olmadı.

Böyle iken Abdullah bin Amr bin As demiştir ki: "Ben şöyle duâda bulunurdum: Ya ilâhi! Bana rüyamda Emirü'l Mü'minin Ömer'i göster!' On yıl sonra onu rüyamda gördüm. Boy abdesti almış gibiydi. Beline peştemal tutunmuş. Ben Ya Emir-ül Mü'minin! Hak Teâlâ seni nasıl karşıladı?' dedim. Bana: 'Ey Abdullah! Sizden ayrılalı ne kadar oluyor?' diye sordu. Ben: 'On iki yıl oldu!' dedim. O: 'Tâ bugüne dek hesap eder, dururdum. Bütün işlerimin kaybolmasından korkuyorum.' Eğer Allahu Teâlâ rahim olmasaydı, Ömer'in hali harap olurdu" dedi.

"Ey salih kişi, onlardan geriye halifenin eşyasından anckk bir kamçısı kaldı. Hazret-i Ömer'e Bizans kayseri bir elçi göndermişti. Tâ ki, nasıl bir kişidir, anlasın, bilsin istedi. Elçi Medine'ye geldiği zaman müslümanlara: "Sizin kralınız nerededir?" diye sordu. Onlar da: "Bizim ülkemizde kral yoktur. Yalnız âmirimiz vardır! Şimdi şehirden dışarı çıkmıştır!" dediler. Elçi, Medine dışına çıktı. Ömer'i güneşe karşı uzanıp yatmış gördü. Kamçısını başının altına koymuştu. Alnından da terler akıyordu. Bu terle toprak ıslanmıştı. Elçi onun bu halini görünce gönlüne pek dokundu ve: "Şu kimse ki, bütün dünyanın beyleri onun heybet ve korkusundan akıllarını kaybetmişlerdir eğer âdil olmasa böyle güven içinde uyuyabilir miydi? Bizimse kayserimiz zulüm yapar, durur, korku içindedir!" dedi. Elçi sonra: "La ilahe illallah!' diyerek şehâdet getirdi ve: "Hak din İslâm dinidir! Eğer elçilikle buraya gelme-seydim müslüman olurdum. Ama yine geri dönüp müslüman olurum!" dedi.

Bunun hikâyesi uzundur. Padişah olan hükmeden kişi daima dindar âlimlerle sohbet eyleyerek selâmet bulur. Din yolunu onlar

padişaha öğretmeli ve adâletten ayrılmanın tehlikelerini her zaman tazelemelidirler.

Sekizinci Kaide: Sultan olan ve halkı yöneten kişiler daima din âlimlerinin yüzüne müştak olmalıdırlar. Onlardan öğüt almaya heveskâr bulunmalı, dünyaya karşı ihtiraslı olanlardan kaçınmalıdır. Çünkü bu ikinciler oyun yaparlar. Ona duâ eder görünürler. Adamları onun rızasını dilerler ve sultanın elinde bulunan, kirli, haram maldan, hile ile bir şeyler koparmak, alıp götürmek isterler.

Dindar âlim ise şudur ki, öyle mala tamah kılmaz. Sultana adâlet telkin eyler. Nitekim Şakik-i Belhi Halife Harun Reşid'in yanına gelmişti. Harun ona: "Zahit Şakik sen misin?" diye sordu. O da: "O benim, ama ben zahit değilim!" diye cevap verdi. Harun Reşid: "Bana nasihatlar ver!" dedi. O da: "Allahu Teâlâ, sizi Sıddık'ın yerine naib kılmıştır.

Senden, Sıddık'tan istediği gibi sıdk ister! Hazret-i Ömerü'l Faruk'un da yerine naib kılmıştır. Senden, Faruk'dan istediği gibi hakla bâtılın arasını fark etmeni ister. Hem de seni Zinnûreyn'in (iki nur sahibi Hazret-i Osman'ın) yerine naib kılmıştır. Senden Zinnûreyn'den istediği gibi haya ve kerem ister. Seni Ali bin Ebi Talib'in yerine naib kılmıştır. Senden

Ali'den istediği gibi bilgi ve adâlet ister!" dedi. Harun Reşid o zaman: "Bana daha nasihat kıl!" dedi. Şakik: "Allahu Teâlâ'nın bir sarayı vardır ki, ona cehennem derler. Seni o sarayın kapıcısı kılmıştır. Sana üç şey vermiştir ki, onlar şunlardır: Beytül mal (devlet hazinesi), kamçı ve kılıç'tır.

Bu üç şeyle halkı cehennemden uzak tut! Her muhtaç kimseden bu malı esirgeme. Bir kimse Allahu Teâlâ'nın fermanının aksine iş yaparsa, o fermana muhalefet ederse, bu kamçı ile onu uslandır. Bir kimse bir kimseyi nahak yere öldürürse sen de onu bu kılıçla, ama öldürülenin ana-babasınm izni ile öldür. Eğer bu saydıklarımı yerine getirmezsen, cehenneme ilk önce giren sen olursun!" dedi.

Harun Reşid yine: "Ey Şakik! Öğütlerini daha artır!" dedi. O da dedi ki: "Ya Harun! Sen bir çeşmenin kaynağısın. Öteki din âlimleri ırmaktır. Eğer kaynağın suyu sâf ise ırmakların bulanık olması ziyan vermez. Eğer kaynak bulanık olursa ırmakların temiz olması düşünülemez!" dedi.

Abdülaziz oğlu Ömer, Kurtuba şehrinden Muhammed bin Kâ'b'a dedi ki: Bana adaletin vasfını bildir! Muhammed de: Bir kimse müslümanlardan olursa ve küçükse onun babası

ol. O kimse senden büyükse onun oğlu ol. Seninle yaşıt ise onun kardeşi ol. Herkesin cezasını, işlediği suça göre ver! Sakın kızıp, gazaplanıp kamçı ile vurma. O demde senin yerin cehennem olur" dedi.

Zahitlerden birisi, zamanın halifesinin yanına varmıştı. Halife ona: Bana öğüt ver! dedi. Zahit de: Ben Çin yolculuğuna çıkmıştım. O ülkenin beyinin kulağı sağır olmuştu. Çok inler, ağlardı ve "Kulağım işitmez olduğundan dolayı oturup ağlıyor değilim. Lâkin bir mazlum kişi benim kapıma gelip feryad ederse onun feryadını işitemem diye gözyaşları dökmekteyim. Fakat gözlerim görmektedir. Bundan sonra münadiler çıkarın: 'Her kim zulümden şikâyet etmeyi dilerse elbisesini kırmızı giysin!' diye halka bildirsinler!" dedi. Her gün bir filin üstüne biner, saraydan dışarı çıkardı. Her kimi kırmızı elbise ile görse yanına çağırırdı.

Zahit bu sözleri söyledikten sonra halifeye döndü: Ey Mü'minlerin Emiri! dedi. O padişah bir kâfirdi. Allahu Teâlâ'nın kullarına böyle şefkat ve yumuşaklık gösterirdi. Sen ise bir mü'minsin ve Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in de ehl-i beytindensin. Senin şefkatinin ne derece olduğuna bir bak!

Süleyman bin Abdülmelik halife olmuştu. Bir gün hatırına şunlar gelerek dedi ki: Dünyada bu kadar nimetlendim. Acaba âhirette hâlim nice olsa gerektir?

Yine Halife Süleyman, zamanının âlim ve zahit bir kişisi olan Ebû Hâzım'a bir kişiyi gönderdi, ona: Orucunu açtığın şeyden bize de gönder! dedi.

Ebû Hâzım da o kişiye biraz kavrulmuş kepek gönderip: Ben bundan yerim! dedi.

Süleyman bunu öğrenince ağladı. Bu hal, yüreğini çok üzdü. Uç gün oruç tuttu. Hiçbir şey yemedi. Üçüncü günü ona verilmiş kepekle orucunu açtı. Denilir ki, orucunu açtığı gece karısına yaklaştı. O gece oğlu Abdülaziz ana rahmine düştü. Abdülaziz zamanın biriciği idi. Adâlette ikinci halife Hattâb oğlu Ömer'in benzeri olmuştu. Bu adâleti için şöyle rivayet edilmiştir.

Abdülâziz'in oğlu Ömer'in böyle saâdetli doğumunun sebebi, Ebû Hâzım'ın yolladığını, babasının tertemiz, halis niyetle yemesiydi.

Ömer bin Abdülâziz'e dediler ki: Senin tövbenin sebebi nedir?

O da şu cevabı verdi: Bir gün bir köleyi dövdüm. Bana: "Sabahında kıyamet kopacak

geceyi düşün!" dedi. Kölenin bu sözü gönlüme çok tesir etti. Tövbeme işte o sebep olmuştur, dedi.

Ey aziz kişi! Sen bil ki, sultanlık edecek, hükümet sürecek kişiler, bu hikâyeyi gözlerinin önünden ayırmamalı. Bu öğütleri dinlemeli, kabul etmelidir. Bir din bilginini görmeli, ondan nasihat almalı. Onları gören din bilginleri de öğütlerini bu öğütlere benzer kılmalı. Hak sözden, doğru sözden kaçınmamalıdır. Onlara gurur vermemelidir. Yoksa zulümde onlara ortak olur.

Dokuzuncu Kaide: Sultan olan ve hükümet yöneten kişiler yalnız kendisi zulümden el çekmiş olmamalıdırlar. Bununla kanaat etmeyerek kendisine hizmet edenleri, naiplerini ve memurlarını bu da zulümden temiz tutmalıdır. Çünkü onların zulmünden sultana soru sorulur. Emirü'l Mü'minin Hattab oğlu Ömer valisi olan Musa Eş'ari'ye bir mektup yazıp şöyle dedi: Halka hükmedenler içinde bahtiyar olan o kişidir ki, memurları onunla bahtlıdırlar. Ve bahtsız o kimsedir ki, halk o kişi ile bedbaht olur. Sakın gaflet içinde gezmeyiniz. Memurlarını da zulm eylemeğe komayasm. Eğer onlar zulm eylerlerse senin benzerin şu davar gibi olur ki, yeşilliği görünce

çok çok ot yer ve et bağlar. Oysa etlenmesi onun boğazlanmasına sebep olur. Çünkü etlendiği için onu keserler.

Tevrat'ta denilmiştir ki: "Zulüm, bir sultanın memurundan gelir, sultan onu bilir de oralı olmazsa sorusu ona sorulur."

Bir ülkeye hükmeden kişi bilmelidir ki, kendi dinini ve âhiretini başkalarının dünyasına satsa bütün memur ve hizmetkârları dünyadan nasip almak için ne gerekirse yaparlar ve zulmü hükümdarın gözüne güzel göstererek onu cehenneme salmış olurlar. Kendileri de muradlarma ererler. Bundan büyük nasıl bir düşman olmalı ki, birkaç akçe ele geçirsin diye seni öldürmeğe çalışır! Sözün kısası halka adâlet eylemeyen kişinin memurunun ve hizmette olanlarının haline bakma. Bu açıkladıklarımızı o kimseler yaparlar ki, kendi nefsinde adâleti muhafaza ederler.

Kendi nefsinde adâlet eden, zulmü, şehvet ve kızgınlığı kendi aklından silip süpürendir. Ta ki, bunlara aklını ve dinini esir kılmayandır. Halkın çok kişisi aklın beline hizmet kemerini bağlamışlardır. Şehvet ve gazaba kulluk etmemek için bir hile gösterip şehvet ve gazabını kendi muratlarına götürmek isterler.

Akıl ki, yalnız melekler cevherinden ve Allahu Teâlâ'nın asker- lerindendir. Bir kimse Allahu Teâlâ'nın askerlerini, şeytan askerlerinin elinde tutsak kılarsa başkalarına ne yolda adâlette bulunur? Böylece adâlet güneşi önce göğüste doğar. Ondan sonra nuru ev halkına hak kişilere geçer, sirayet eder. Ondan sonra o güneşin ışıkları halka erişir. Bir kişi güneşsiz ışık dilerse bu olmayacak, imkânsız bir şeyi istemek olur.

Ey salih kişi! Sen bil ki, adâlet, aklın olgunluğa erişmesinden meydana gelir. Aklın olgunluğu da, olan biten işleri gereği gibi bilmektir. Onların hakikatine vâkıf olmaktır. O işlerin zahiriyle gururlanmamaktır. Meselâ, adâlete en önce dünya için el atmamalıdır. Bakmalı ki, dünyadan maksadı nedir? Eğer güzel yemekler yemekse şunu bilmeli ki, kendisi insan şeklinde bir hayvandır. Çünkü yemeği hırs ile yemek hayvanların âdetidir.

Eğer maksadı ipek elbiseler giymekse o bir kadındır ki, erkek sûretindedir. Çünkü süslenmek, bezenmek ancak kadınların işidir. Eğer maksadı düşmanlarından öç almaksa bilmeli ki, intikam almak ancak yırtıcı hayvanların âdetidir. Eğer maksadı, halkın kendisine hizmet etmesi ise, o bir bilgisiz, câhil kimsedir

ki, bilgin şekline girmiştir. Çünkü, akıllı kişi olsaydı bilirdi ki, kendisine hizmet eden kimseler güzel karınlarına, tenasül duygularına ve şehvetlerine hizmet ederler. Kendisini o şehvetler için tuzak saymışlardır. Yerlere kadar eğildikleri zaman, hakikatte kendi kendilerine secde ederler. Bu sözün delili, isbatı şudur ki: Sultanlık ve hükümet başka ellere geçti! diye bir haber duysalar, hepsi secde ettikleri o kimseden uzaklaşıp başkalarına hizmet etmeğe başlarlar.

Her ne yerden para, akçe, yâni altın ve gümüş gelecekse yerlere kadar eğilmeyi ve hizmet etmeyi o tarafa yaparlar. Gerçekte ise o türlü hizmet, hizmet eylemek değildir. İnsanı maskaralığa almak, eğlenmek, alay etmektir. Akıllı kimse odur ki, bütün işlerin hakikatine bakar, dışındaki şekline, biçimine, sûretine bakmaz. İşte bu işlerin hakikati de bunlardır ki, anlatıp durduk. Bir kimse saadet kimyası olan bu bilgileri bilmezse o, akıllı bir kişi değildir. Onun yeri elbette cehennemdir.

Onuncu Kaide: Sultanların, idareci kişilerin bilecekleri bir yol da şudur ki, onlara gurur, kibirlilik halleri üstün gelirse kendilerini öç almaya dâvet eder. Kızgınlık, hışım ise aklın gulyabanisi ve öldürücü illetidir.

Onun ilâcını üçüncü kitabımız olan "Mühlikât" rüknümüzün kızgınlık ve gazap bölümünde yazacağız. Çünkü kızgınlık galip olunca bütün işlerde bağışlama, af yönüne meyledilmelidir. Kerem ve sabır âdet haline getirilmelidir. Ey salih kişi, sen bil ki, kerem ve sabır âdet edinilirse nebiler ve evliya gibi olunur. Bir kişi hışım, öfke ve öç almayı âdet edinse bunlar dört ayaklı hayvanlar gibi ebleh olurlar ve yırtıcı hayvanlara benzerler.

Onbirinci Kaide: Ebû Ca'fer halifeydi. Şöyle buyurdu: Şu kabahati işleyen kişiyi öldürün!

Mübârek bin Fudayle o mecliste hazırdı. Ey mü'minlerin emiri, dedi. Hasan-ı Basrî'nin rivayetine göre Peygamberimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde, halkı bir alanda topladıkları zaman münadiler: 'Hak Teâlâ'nın katında alacağı olanlar ayağa kalksın!' diye nida ederler. Fakat hiçbir kimse ayağa kalkmaz. Yalnız bir kişiyi bağışlayan kişi ayağa kalkar. Allahu Teâlâ meleklerine: Bu kişiden el çekin! Ben onun günahlarını bağışlamışımdır!' diye buyurur."*

Büyük beylerin, hükümdarların hışmı, kızgınlığı şundandır: Kibir. Kim onlara dil uzatmışsa o kişinin kanını dökmeğe çalışırlar.

Bu gibi sultanlar böyle bir demde bunu fikreylesinler.

İsa *(aleyhisselâm)* Yahya'ya dedi ki: Bir kimse, senin hakkında kötü bir şey söylese bu sözleri doğru ise şükreyle, eğer yalan söylerse daha çok şükreyle. Çünkü amel defterine zahmetsizce bir amel fazlası yazılır.

Mü'minlerin Emiri Ömer dedi ki: Hiçbir kişinin ahlâkına, onu kızgınlık vaktinde görünceye kadar güvenmeyin. Hiçbir kişinin dinine, onu tamah vaktinde sınayıncaya kadar itimat etmeyin.

Hazret-i Hüseyin'in oğlu Ali bir gün Mescid-i Şerife gidiyordu. Bir kişi ona sövdü. Köleleri, o kimseye hücum etmek istediler. Ali: "Durun!" dedi, "Ondan el çekin!" Sonra o söven kişiye döndü, "Ey kişi! O kötü sıfatlar bizim içimizde vardır, mevcuttur. Onu sen bilmezsin. Hattâ söylediğinden bile fazladır. Hiç senin bizim katımızda murad ettiğin bir iş var mı ki, onu yerine getirelim." dedi. O kişi utandı. Hüseyin oğlu Ali'nin bir kaftanı vardı. Ona verdi. Ayrıca bin akçe de gümüş sundu. O kişi yanlarından ayrılırken şöyle demekteydi: "Ben şehadet ederim ki, bu kişi peygamber oğullarından başkası değildir."

Ebû Derdâ'nın bir kölesi vardı. Bir gün bir koyunun ayağını kırdı. Ebû Derdâ: Koyunun ayağını kırdın! Dedi. O genç köle de: Seni gazaba getirmek için onu kasden kırdım! Dedi. Ebû Derdâ: Bu dem, sana bunu öğreteni ben kızdırayım (yâni şeytanı)! Genç köleyi böyle diyerek hemen âzâd etti.

Bir kişi Ebû Derdâ'ya sövmüştü. O: Ey delikanlı, dedi. Cehennemle benim aramda bir geçit vardır ki, ben onu aşabilirsem senin bu sözünden korkum yoktur. Eğer o geçidi geçemezsem senin dediğinden de beter olurum.

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *"Bir kimse hilm (yumuşaklık) ve af ile ahlâklanırsa gündüzlerini oruç tutarak, gecelerini ayakta namaz kılarak geçiren kimse derecesine erişir. Yine bir kimse vardır ki, sultan olmadığı halde kendi ev halkına muamelesinden dolayı onun adını cebbarlar, zâlimler defterine yazarlar."*

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yine buyurdu ki: *"Cehennemin bir kapısı vardır. O kapıdan ancak kâfirler ve şeriata kızgınlığı olanlar geçer. Başka kimse geçemez."*

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yine buyurdu ki: *"Bir kimse hışmını, kızgınlığını*

hazmeylese, yutsa, Allahu Teâlâ onun gönlünü daima güvenle doldurur. Bir kimse sabır giysisini üstüne giyerse Allahu Teâlâ'ya tevazu eylemiş olur ve Allahu Teâlâ ona keramet kaftanını giydirir." Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* yine buyurdu ki: *"Vay o kişiye ki, bir kişiye kızar ve Allahu Teâlâ'nın kendisine kızdığını unutur."*

Bir kişi Rasûlullah Efendimiz'e dedi ki: Bana bir iş öğret ki, onunla ben cennete gireyim.

Rasûlullah Efendimiz: *"Kızgın olma ki, cennet sana müyesser olsun!"* dedi.

O kişi de: Daha daha ya Rasûlullah! Dedi.

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: *"Hiçbir kişiden sana cennetin verilmesini dileme!"* dedi.

O kişi yine: Daha daha, ya Rasûlullah!" Dedi.

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de: *"İkindi namazından sonra istiğfar eyle! Tâ ki yetmiş yıllık günahın bağışlanmış olsun!"* diye buyurdu.

O kişi: Benim yetmiş yıllık günahım yok ki! Dedi.

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: *"Atanın günahları bağışlanır!"* diye buyurdu.

O kişi yine: Atamın günahları yok! Dedi.

Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: *"Kardeşinin günahları bağışlanır."*

Bütün bu hadis-i şerifler, hikâyeler ve haberler hükmeden ehil kişilere öğüt vermek içindir. Eğer asıl iman yerli yerinde olursa bunlar tesirli olur. Eğer tesirli olmazsa o kişinin gönlü imandan boşalmıştır. Dilinde de, gönlünde de imanın haberlerinden bir şey kalmamıştır.

Ve gönülde olan iman haberleri başka şeylerdir, zahiri iman başka bir şeydir. Ve bilmem imanın hakikati, o zekât memurunun kalbinde nice olur ki, yıllarca bu kadar bin haram altını alıp başkasına versen ve o altın boynunda borç kalsın! Kıyamet günü altını ondan isterler. Onun faydası başka kimseye olmuştur. Kendisinin ziyanı ise gafletinin ve dinsizliğinin sonucudur. Allah daha iyisini bilir.

Övgü âlemlerin Rabbi Allah'a, Allah'ın yardımı, sevgi ve teslimiyetimiz her zaman ve çok çok, yaratıkların en hayırlısı, Muhammed'e, O'nun temiz ve güzel soyuna olsun.

MÜHLİKÂT
(İNSANI HELAK EDEN HUSUSLAR)

Din yolunun muamelelerinin rükünlerinden olan bu üçüncü rükün, din yolunun dar geçitlerini açıklar. O dar geçitlere mühlikât (helâk ediciler) de denilir. O darboğazlar nedir? Kaç tanedir? Onların ilâcı kaç türlüdür? Düzenlenmesi nasıldır? İşte bu rükün, bu sorulara cevap verecektir.

Bu rükün de on asıl üzerinedir.

Birinci Asıl: Nefsin kötü huydan riyazet etmesini ve iyi huyu elde etmesinin tedbirini açıklar.

İkinci Asıl: Mide ve tenasül uzuvlarının istinasının ilâcını ve bunların hırslarının uzaklaştırılmasını beyan eder.

Üçüncü Asıl: Kızgınlık ve hasedi ve onların zararlarını açıklar.

Dördüncü Asıl: Çok söz söylemenin fesadının ve âfetlerinin ve bunlara benzer ne varsa onların beyanındadır.

Beşinci Asıl: Dünyayı sevmenin alâmetinin ve dünyayı sevmenin bütün günahların başı olduğunun açıklanmasıdır.

Altıncı Asıl: Mal sevmenin ve cimriliğin, tamahkârlığın âfetlerini ve cömertliğin üstünlüğünü açıklar.

Yedinci Asıl: Mevki, makam sevgisi âfetlerini ve bunların ilâcını açıklar.

Sekizinci Asıl: İbadette riyayı sevip kendini âbid göstermenin tehlikesini ve bunun ilâcını açıklar.

Dokuzuncu Asıl: Kibir ve kendini beğenmişliğin tehlikesi ve bunun ilâcı ile alçak gönüllülüğün ve sakin kalmanın yollarını açıklar.

Onuncu Asıl: Mağrur olmanın ve kendisini iyi sanmanın tehlikesini ve bunun ilâcını beyan eder.

İşte kötü sıfatların asılları bu sıfatlardır. Ve daha ince dalları da bu sıfatların içindedir. Bir kimse, bu on aslın darboğazlarından geçerse o kişi bedeninin içini kötü ahlâkların pisliğinden temizler, pak kılar. Kalbini imânın hakikatleriyle süsleyip bezemeğe lâyık bir

hâle getirir. İmânın hakikatleri de marifetullah, Allah'ın birliğini gönülde gerçekleştirmek, Allah'a tevekkül, Allah'a rıza ve Allah'a muhabbettir. Bunlardan başka ne varsa, onlar imânın hakikatinden uzaktır.

NEFSİN RİYAZETİ VE KÖTÜ AHLÂKTAN TEMİZLENMESİ

Bu asılda güzel huyun faziletini anlatalım. Ondan sonra riyazet ile güzel ahlâkın elde edilmesinin mümkün olduğunu bildirelim. Daha sonra iyi huyun yollarının ne olduğunu öğrenelim. Sonra da kötü huyun alâmetlerini, belirtilerini, belgelerini görelim. Çocukları terbiye etmeyi, edepli yetiştirmeyi ve öğretimin başlangıcında müridlerin mücahedesinin yollarını söyleyelim. Fazilet ve sevabı nedir bilelim.

Güzel Ahlâkın Fazileti

Ey bunları öğrenmek isteyen kişi! Sen bil ki, Hak Teâlâ, Peygamberimiz Muhammed Mustafa *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i iyi ahlâkı ve güzel huyu ile senâ kıldı ve şöyle buyurdu: *"Hiç şüphe yok ki, yâ Muhammed Sen büyük bir ahlâka sahipsin."* ***(Kalem: 4)*** Ve Rasûlullah

(sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: *"Ben ancak iyi ahlâkı kemâle erdireyim diye gönderildim."* Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* daima duâ eder, Allahu Teâlâ'dan şunu dilerdi: *"Ey Rabbim! Sen beni iyi edeb ve güzel ahlâk ile vasıflandır."* Ve yine şöyle duâ ederdi: *"Ey Rabbim! Beni kötü ahlâktan uzak kıl!"* Hazret-i Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz, güzel ahlâkın değerini ümmetine şöyle açıklardı: *"Kıyamet gününde teraziye konan şeylerin en ağır geleni, takva ve güzel ahlâktır."*

Bir gün bir kişi Hazret-i Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz'in yanına geldi: "Din nedir?" diye sordu. Yine aynı cevabı aldı. En sonra ardından geldi: "Din nedir?" diye sordu. Allah'ın Resûlü yine aynı cevabı verdi ve ona: *"Hâlâ anlamıyor musun ki, öfkeli olmamak, bir şeye kızmamaktır!"* diye buyurdu. Yine o kişi kendisine sordu: "Ya Resûlallah, amellerin en faziletlisi nedir?" Allah'ın yüce elçisi de şu cevabı verdi: *"Amellerin en üstünü, güzel ahlâktır!"* O zaman, o kişi Hazret-i Muhammed Efendimiz'e: "Bana vasiyet et!" dedi. O da buyurdu ki: *"Her nerede olursan ol, Hak Teâlâ'dan sakın! Her kötülüğün ardınca bir iyilik et ki, o iyilik kötülüğün bedeli*

olsun!" O kimse sordu: Biraz daha öğüt verir misin, yâ Resûlâllah! Hazret-i Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de: *"Halkla ilişkilerini güzel kıl!"* diye buyurdu. Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *"Yüce Allah, her kime güzel huy, güzel yüz, nasip etti ise o kişiyi cehennem ateşine yem etmez."*

Resûl-ü Ekrem *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz'e: Filân kadın gündüz oruç tutar, gece namaz kılar. Lâkin huyu kötüdür. Komşularını kötü dille incitir, diye şikâyet ettiler. O da: *"İşte o kadının ibadetinde hayır yoktur. Onun yeri Cehennemdir."* diye buyurdu.

Rasûlullah Efendimiz yine dedi ki: *"Kötü huy, ameli tıpkı sirkenin balı bozduğu gibi bozar!"*

Sevgili Peygamberimiz şöyle duâ ederdi: *"Ey Allah'ım! Beni nasıl güzel yarattınsa ahlâkımı da öyle güzel eyle!"*

Yine Resûl-ü Ekrem Efendimiz duâsında şöyle yakarırdı: *"Ey Allah'ım, ben senden ancak sıhhat, afiyet ve güzel ahlâk dilerim."*

Yine Efendimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Güzel huy, tıpkı güneşin buzu eritmesi gibi bütün günahları eritir!"*

Abdurrahman bin Semure şöyle demiştir: Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *"Güzel ahlâklı kul, gündüzlerini oruç, gecelerini namazla geçiren kimsenin derecesine erişip kıyamet gününde bütün derecelere erişir. Hatta ibadetinde zayıf da olsa, ahiretin yüce makamlarını elde eder. Yaratıklar arasında en güzel ahlâklı olarak görülür."*

Bir gün Peygamber Efendimiz'in huzurunda kadınlar kalabalık olmuşlar, kavga ediyorlardı, Hazret-i Ömer oraya geldi. Kadınlar onu görünce kaçtılar. Hazret-i Ömer kadınlara şöyle dedi: "Ey kendi nefislerinin düşmanları! Benden utanırsınız da Allahu Teâlâ'nın Resûlünden utanmaz mısınız?" diye sordu. Kadınlar da: Sen O'ndan daha sert huylusun! dediler. O zaman Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Efendimiz, Hazret-i Ömer'e şöyle buyurdu: *"Ey Hattab'ın oğlu! Allah hakkı için -ki benim nefsim O'nun elindedir- sen şeytanla karşılaşmazsın. Çünkü o, senin heybetinden yolunu değiştirir. Senin geldiğin yoldan kaçar, başka yöne gider."*

Fudayl bin İyâd şöyle demiştir: Güzel huylu fâsıkla arkadaşlık etmeyi, kötü huylu zâhidle sohbet etmekten daha çok severim.

Abdullah bin Mübârek kötü huylu kişi ile yoldaşlık etmekte idi. Ondan ayrılınca ağlamaya başladı. Ona: "Niçin ağlıyorsun?" diye sordular. "O biçare benim yanımdan gitti. O kötü huyu da onunla birlikte gitti! Ondan ayrılamadı! İşte ona ağlıyorum," dedi.

Kettânî der ki: "Sofîlik güzel huyluluktur. Bir kimse senden daha güzel huylu ise o kişi senden daha sofidir." Yahya bin Muaz dedi ki: "Kötü huy öyle bir günahtır ki, onunla hiçbir ibadet faydalı olmaz. Ama güzel huy öyle bir ibadettir ki, onunla hiçbir günahtan ziyan gelmez."

Güzel Ahlâkın Hakikati

Sen bil ki, güzel ahlâkın hakikati yolunda akıllar erdiği kadar çok söz söylenmiştir. Ama onun tamamı bildirilmemiş, açıklanmamıştır. Nitekim birisi: Güzel ahlâk, güler yüzlü olmaktır! demiştir.

Bir başkası da: Güzel ahlâk, halkın verdiği zahmete sabretmektir, demiştir.

Birisi de: Kötülüğe kötülük etmemektir! demiştir.

Bunlar ve bunlara benzer ne kadar söz varsa hepsi güzel ahlâkın dallarından birer

daldır. Şimdi bunun hakikatini, tamamını bildirelim:

Sen bil ki, insan iki şeyden yaratılmıştır. Biri kalıp, cisimdir ki, o başımızdaki gözle görülebilir. Biri de ruhtur ki, onu ancak akıl gözüyle görmek mümkündür. Bu iki şeyin her birinin güzelliği veya çirkinliği vardır ki, birine güzel ahlâk, birine de güzel yaratılma denir.

Ahlâk güzelliği, iç güzelliğinden ibarettir. Nitekim güzel yaratılma, görünen güzellikten ibarettir. Zahir güzellik yalnız gözün güzelliğiyle olmaz. Gözle birlikte burun, ağız da güzel ve birbirine uygun olmalıdır.

Manevi güzelliğe gelince: Dört kuvvet kalbde toplanmayınca o da güzel olmaz. Bu dört kuvvet şunlardır: İlim kuvveti. Kızgınlık kuvveti. Şehvet kuvveti. Adâlet kuvveti.

1-İlim kuvveti: Bu zekilik, anlayışlılık, akıllılık anlamınadır. İlim kuvvetinin güzelliği şununla olur ki, olan biten işlerde kolaylıkla yalandan doğruyu ayırmak ve itikat işlerinde de hakkı batıldan seçmektir. Nitekim Cenab-ı Hakk şanı çok büyük olan Kur'ân'mda şöyle buyurur: *"Allah hikmet verdiği kişiye, çok hayır vermiş olur."* ***(Bakara: 269)***

2-Kızgınlık kuvveti: Bu kuvvetin güzelliği hikmetin ve şeriatın fermanı, hükmü altında olmaktır, onların izniyle kalkıp, onların izniyle oturmaktır.

3-Şehvet kuvveti: Bunun da güzelliği, başlı başına hükmü olmayıp akim ve şeriatın izni ile hareket etmesidir. Onun, akla ve şeriata itaatli olmasıdır. Böyle olunca onun akla ve şeriata baş eğmesi kolay olur.

4-Adâlet kuvveti: Bu da aklın ve dinin işareti ve yol göstermesi altında şehvetin ve kızgınlığın yularına haklı olup onların zaptedilmesidir.

Kızgınlığın örneği, ava çıkan köpek gibidir. Şehvetin örneği at gibidir. Aklın örneği süvari gibidir. Kimi olur ki, nefs, talimli köpektir. Kimi zaman olur ki, kendi tabiatı ile başbaşadır. Köpek talimli olmaz ve at süvarisine boyun eğmezse avı ele geçirme umuda kalmaz. Belki de avcının ölüm korkusu bile doğar. Onu ya köpek ısırır, ya da at sırtından atar, yere serer. İşte adâletin vefâsı şehvetle kızgınlığı akıl ve şeriatın itaati altına almaktır. Kimi zaman şehveti kızgınlığın üstüne musallat eder. Kimi zaman da kızgınlığı şehvetin üstüne musallat ederek şehvetin şerrini defeder. İşte bu dört hal bu sir fattandır.

Bu zaman güzel huy kemâl noktasındadır. Bu sıfatlardan kimisi güzel olur, kimisi güzel olmaz ise güzel ahlâk kemâl noktasında bulunamaz. O, şu kişiye benzer ki, ağzı güzeldir, ama gözleri çirkindir. Ya da gözü güzeldir, ama burnu çirkindir. O kişide güzellik tam ve en yüksek derecede olmaz. Çirkin huylar, yaramaz işler peyda olur.

Bunların her birinin çirkinliği iki şekildedir. Biri çok, sınırı aşkın olmakla, öteki de az ve sınırı eksik olmakladır. Meselâ bilgi gücü haddi aşar, kötü işlere sarf olunursa, ondan ayyarlık, çok bilirlik meydana gelir. Eğer ilim kuvveti haddinden az olursa ondan aptallık ve hamakat meydana gelir. Ortada olursa ondan iyi çareler ve tedbirler, doğru düşünceler hâsıl olur.

Kızgınlık kuvveti ise hadden aşırı olursa ona tehevvür denilir. Hadden az olursa ona korkaklık, alçak huyluluk, kalleşlik, hatta kadın huyluluk derler. Sözün kısası, namertlik, hamiyetsizlik de derler. Eğer orta karar olursa ona şecaat, cesaret, yiğitlik denir. Böylesinden yüksek himmet, bahadırlık, yumuşak huyluluk, akıl, şefkat, kızgınlığı yenme ye bunlar gibi iyi şeyler doğar. Eğer kızgınlık kuvveti sınırı aşarsa meşhur olmak, kibir

ve gurur, herkese lâf atmak, böbürlenmek gibi tehlikeli işlere düşmek ve buna benzer işler hâsıl olur.

Eğer kızgınlık kuvveti haddinden eksik olursa o kişide horluk, kendini aşağı görmek, zavallılık, çaresizlik, yaltaklanma ve mezellet, zelil olma sıfatları meydana gelir.

Şehvet kuvveti haddini aşar, derecede olursa ki, ona Şer denir, o kişide küstahlık, namertlik, tembellik, kıskançlık, âr ve hayâdan yoksunluk hâsıl olur. Eğer orta karar olursa ki, ona iffet, namus derler, ondan hayâ, yani utanma, kanaat, yumuşaklık, sah iv içmek, her şeye uygunluk göstermek gibi şeyler doğar. Bu zikrolunan kuvvetlerden her birinin iki aşırı yönü vardır ki. ikisi de mezmûm, kötü ve çirkindir. Bu iki yönün ortası vardır ki, o makbuldür. Kıldan daha incedir. İşte doğru yol budur. İncelikde kıyamet sıratı gibidir. Her kişi hayatında dikkat ve marifetle bu sırat üzerinde giderse yarın öteki sıratta güven üzerindedir. Her korkudan emin olur. Bu sebeple Cenab-ı Hak ahlâkta orta yolu halka emreyledi ve yolun iki tarafından haber vererek şöyle buyurdu: *"Onlar ki, harcadıkları zaman israf etmezler. Pintilik*

de yapmazlar. İkisi arası orta bir yol üstünde bulunurlar." ***(Furkan: 67).***

Evet, Allahu Teâlâ'nın makbul tuttuğu kimseler o kimselerdir ki, nafakalarından başkalarına harcarlar, fakat israf etmezler. İsraf etmeyelim diye cimrilik de etmezler. Onlar, belki ikisi ortası kimselerdir.

Yine Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *"Elini, sımsıkı kapatıp yumruk gibi tutma; tamamen gevşetip açık da bırakma. Sonra pişman olarak elinin bomboş kaldığını görürsün."* ***(İsrâ: 29)***

Kemâliyle güzel kişi odur ki, bütün bu mânâlar onda itidal üzere bulunur. Nitekim güzel bir yüz de ancak bütün endamı yerli yerinde olan yüzdür.

İnsanlar bu dünyada dört bölüktür:

Birinci bölüğü: Bu sıfatların kemâliyle kendisinde bulunduğu kimselerdir. Onlar kemâliyle güzel huyludur. Halkın da o kimselere uyması gerekir. Ama bu sıfatlar derecede hiç kimsede yoktur. Yalnız Muhammed Mustafa *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'de vardır.

İkinci bölüğü: Bu sıfatların en kötü şekliyle kendisinde bulunduğu kimselerdir. Bu sıfatlar, onun yaşının ilerlemesiyle gittikçe artar. Daha kötüleşir. Bu gibileri arasından

çıkarmak vâciptir. Çünkü o sıfattaki kişi şeytan sûretine yakındır. Zira, şeytan çok çirkindir. Şeytanın tedirginliği de içinde olan sıfatların kötülüğünden ve ahlâkının çirkinliğindendir.

Üçüncü bölüğü: Yukarıdaki birinci ve ikinci derece arasında olup güzelliğe, iyi yaratılışa daha yakın olan kimselerdir.

Dördüncü bölüğü: Birinci ve ikinci derecelerin arasındadır, ama çirkinliğe daha yakındır. Nitekim görünürde güzelliği fevkalâde olan az olduğu gibi çok çirkin olan kişi de azdır. Çünkü halkın çoğu orta haldedir. İçi güzel olan da böyledir. Yani ahlâk güzelliğinde de halkın çoğu orta haldedir. Çok güzel veya çok çirkin ahlâklı olan azdır. Her kişiye gerek olan şey, çalışmak, çabalamak, iyi ahlâka sahip olmaktır. Eğer kemâle erişmese bile kemâle yakın olmalıdır. Nitekim, yaratıkların arasında güzel yüzlülerle çirkin yüzlü olanın ayrılığının sonu yoktur. Nitekim bâtın olan ahlâkta da güzel huyla çirkin huyun farkı nihayetsizdir, son haddi yoktur. Güzel ahlâkın tam mânâsı işte budur:

Güzel huy ne birdir, ne on, ne de yüzdür. Gayet çoktur. Lâkin hepsinin

aslı: İlim kuvveti, şehvet kuvveti, kızgınlık kuvveti ve adalet kuvveti ve bu kuvvetlerin dengeli bulunmasıdır ki, geri kalanlar bunların dallarıdır.

Güzel Huyu Elde Etmek Mümkündür

Bil ki, güzel huyu ele geçirmenin yolu vardır. Bazı kimseler şöyle demişlerdir: Yaratıklar, zahiri yaradılışlarından dönmezler. Çünkü kısa boylu olan hile ile uzun boylu olamaz. Uzun boylu olan da hile ile kısa boylu olamaz. Bunun gibi ahlâk ki, bâtının suretidir, bu da değişmez.

Bu kimselerin söyledikleri bu sözler yanlıştır. Çünkü hal böyle olsaydı eğitimde bulunmak, riyazete çekmek, öğüt vermek, vasiyet etmek gibi şeylerin faydası olmaz ve bunların hepsi bâtıl olurdu. Rasûlullah Efendimiz şöyle demiştir: *"Ahlâkınızı güzelleştirin!"*

Eğer ahlâkı değiştirmek mümkün olmasaydı, Peygamber Efendimiz, nasıl böyle buyururdu? Nitekim serkeş olan hayvanı yumuşatmak mümkündür. Ve vahşi olan av hayvanlarını bile alıştırmanın yolu vardır. Bâtınî ahlâkı, zahiri ahlâkla kıyas etmek bâtıldır. Çünkü bütün işler, bir değildir. Kimisi

vardır ki, insanın dileği dışında kalır. Nitekim hurma tohumundan başka bir yemiş üretmek mümkün olmaz. Başka bir yemiş ağacından da hurma ağacı yetiştirmenin yolu yoktur. Ama terbiye ederek, şartlarını yerine getirerek bu elde edilebilir. Bunun gibi kızgınlığın ve şehvetin aslını da insan oğlundan isteyerek zail etmek mümkün değildir. Ama riyazet ile hışım ve şehveti itidal haline getirmek mümkündür. Bu da tecrübelerle bilinmiştir.

Ama kimi kimse hakkında bu, çok zor olur. Bu zorluk iki sebeptendir:

1-Yaratılışta o ahlâk kuvvetli yaratılmıştır.

2-Yahut uzun müddet o kuvvete itaat edilmiştir.

İnsanlar bu yolda dört derece üzeredir:

Birinci Derece: Saf yürekli olanlardır. Bunlar, iyiyi kötüden ayırt etmemiş, hiç iyi işle kötü işe alışıktık kazanamamış kimselerdir. Belki yaratılışı dolayısiyle öyle yoldadır. Bu gibi kişiler terbiyeye müsaittirler. Islah olabilirler. Onun ihtiyacı hemen öyle bir kimseyedir ki, kötü ahlâkları bildirip onları terk eylemek yolunu ona gösterir. Bütün çocukların çocukluk âleminde hali böyledir. Ama onların yollarını babaları, anaları gösterir.

Onları dünyaya haris kılar, giderler. Dilerler ki, kendilerinden sonra çocukları dünyada yaşamaya güçlü olsunlar. Onların kanı babalarının ve analarının boynundadır. Bu sebeptendir ki, Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey imân edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyun. Onun yakacağı, insanlarla taşlardır. O ateşin üstünde melekler vardır ki, ne çok sert, ne de çok yumuşaktırlar. Allah kendilerine ne buyurdu ise isyan etmezler, emredileni yaparlar."* ***(Tahrîm: 6)***

Evet Cenab-ı Hak, bu âyet-i kerimenin başlarında: Kendinizi, yakınlarınız ve asıllarınızın nefislerini cehennem ateşinden sakının! diye buyurmuştur.

İkinci Derece: Henüz kötü ve bozuk inançlara saplanmamış olanlardır. Lâkin şehvet ve kızgınlığa tabi olmağı huy edinmişlerdir. Bununla beraber bu kötü huylara tâbi olmanın kötülüğünü bilirler. Bu asıldaki kimsenin ıslahı daha zordur, düzeltilmesinin iki türlü şeye ihtiyacı vardır:

a) Bozuk ahlâkı, yani kötü huyu gönülden çıkarmaktır.

b) Öteki de gönle iyilik tohumunu ekmektir.

Böylece o kişinin üzerinde çalışılırsa yine salaha gelir ve kendini kötü huyun fesad ağlarından kurtarmak mümkün olur.

Üçüncü Derece: Kötü ahlâka yüz tutan kimsedir. Kötü işleri yapmamak gerektiğini bilemez. Belki de yaptığı kötü iş, gözüne güzel görünmektedir. Bu asılda olan kimseler ıslaha gelmez. Belki de çok azı gelir.

Dördüncü Derece: Kötü işlerden iftihar duyan kişidir. İşlediği fiili makbul zanneder ve şu kimselere benzer ki, onlar: Biz şu türlü adam öldürdük, bu türlü içki içtik! diye böbürlenerek başkasına lâf atarlar. Bu asılda olan kimseye ilâç kâr etmez. Meğer ki, gökten Allah'ın feyzi gelsin. Yoksa bu gibinin ilâcına yol bulunmaz.

Kötü Huyları Düzeltme Yolları

Sen bil ki, bir kimse, üzerindeki kötü huyları düzeltmek istese onun tek bir yolu vardır. Başka yolu yoktur. Bu yol da, kötü huyun ona buyurduğu her şeyi işlememektir. Çünkü şehvet ve gazabı ona aykırı olan bir şeyden başkası yok edemez. Her şeyi, onun zıddı olan şey ortadan kaldırır. Nitekim bir illet ki, kızgınlıktan ileri gelir, onuı ilâcı sabırdır,

tahammüldür. Bir illet ki, kibirden, gururdan, onur taslamaktan ileri gelir, onun ilâcı alçak gönüllülüktür. Bir illet ki, cimrilikten ileri gelir, onun ilâcı mal dağıtmak, elindekinden vermektir. Bir kimse, güzel işleri âdet edinirse o kimsede güzel huylar meydana gelir. Şeriatın güzel ahlâka yol göstermesinin sırrı budur. Çünkü şeriattan maksat, gönlü kötü şekilden güzel şekle döndürmektir. İnsanın güçlükle âdet edindiği şey zamanla onun tabiatı, huyu olur. Çünkü çocuklar, önce okuldan kaçarlar. Vaktaki onlara bilgiler öğretmeğe başlanır, öğretim onlara tabiat olur. Büyüyünce de bunların bütün tadı, lezzeti bilgi olur, o gencin bilgiden el çekmeğe sabrı kalmaz. Hatta o kimse, satranç veya kumar oynamayı âdet edinmiş olsa bu işler onun bir yolda tabiatı olur. Bütün rahatlardan el çeker de bunlardan el çekemez. Bunlar öyle nesnelerdir ki, aslında tabiatın hilâfıdır, ama âdet edinmekle tabiat haline gelmiş olur. Kimi kimseler olur ki, hilebaz, dolandırıcı olmakla öğünürler. Bir alet veya vurulan bir kamçı ile elini kesse ona sabrettiğinden övünç duyarlar. Muhannesler, yani kadın huylular, korkaklar, işledikleri kabahat ve günahla da, hatta muhanneslikte birbirlerine karşı öğünüp dururlar. Bir kimse, hacamat çekenlere veya çöpçülere

bir baksa, onların yaptıkları işten dolayı bir bilgin veya melik gibi öğündüklerini görür. Bunların hepsi âdet edinmenin bir semeresi, sonucudur. Hatta bir kişi toprak yemeği âdet edinse, hastalığa ve ölüme yaklaşmayı göze alır, sabır gösterir de, ondan vazgeçmeğe sabır göstermez.

O halde tabiata aykırı ve yaradılışın zıddı olan bir şey çok çok yapılmakla tabiat haline geldiğine göre yemek yemek ve su içmek gibi tabiata uygun olan bir şeyin âdet edinmek suretiyle tabiat haline gelmesi daha kolay olur. Hak Teâlâ'yı tanımak ve ona itaat eylemek, gazabı ve şehveti yenmek insanın tabiatının muktezasıdır. Çünkü insan meleklerin cevherindendir. Meleklerin sebebini ise Allahu Teâlâ'nın tanınması ve ibadeti teşkil eder. Bir kimsenin meyli bunların hilâfına olursa o hastalanmış demektir. Özünün gıdası kendisine hoş gelmez bir hastadır. O kimse, yiyeceği, içeceği sevmez. Kendisine zarar verecek şeylerde haristir. Bir kişi ki Allahu Teâlâ'nın marifetinden ve ibadetinden başka nesneyi sevse onun gönlü hastalanmıştır.

Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurur: *"Kalplerinde maraz vardır."* ***(Bakara: 10)***

Yine Allahu Teâlâ şöyle buyurur: *"Çünkü o gün ne mal, ne evlât fayda verir. Ancak Allah'a ortak koşmamış ve kuşkudan pâklanmış bir kalb ile gelenler kurtulur."* ***(Şuarâ: 88- 89).***

Evet, o gün Allah'a tam teslim olarak selâmet bulup İslâm olmuş bir kalple gelenler fayda bulurlar. Hasta olan beden nasıl cihanda ölüme yaklaşmışsa, hasta olan kalp de manevî ve ebedî ölüme yaklaşmıştır. Nitekim hastada sağlığına kavuşma umudu yoktur. Meğer nefsinin isteğinin aksine hekim tavsiyesiyle ilâçlar kullanarak içe. Bunun gibi gönlün de hastalığına çare yoktur. Evvelâ nefsin isteğine, şeriat sahibinin sözüyle muhalefet etmelidir. O şeriat sahibi halkın gönüllerinin hekimidir.

Sözün kısası, beden ilâcının ve gönül ilâcının tedavisinin yolu birdir, aynı yoldur. Bu tıpkı, sıcaklığı soğukluğun, soğukluğu da sıcaklığın koğduğu gibidir. Şu kimsede ki, kibir, gurur, kendini beğenme üstünse, zoru zoruna da olsa alçak gönüllü olmak ona şifa verir. Eğer alçak gönüllülük üstün gelip kendisini rezil edecek dereceye gelmişse, kibre gurur, onur taslama ona şifa verir. Sen bil ki, güzel ahlâkın üç derecesi vardır:

Birincisi: Asıl yaradılıştan güzel ahlâklı olur. Bu, Hak Teâlâ'nm hakikatte ihsanıdır, fazlıdır. Çünkü bazı kimseler vardır ki, asıl yaradılışında Allah onu ya cömert ya da alçak gönüllü, mütevazı yaratır. Bu asılda adamlar çoktur.

ikincisi: Zorla güzel işler işlemeğe çalışır. Neticede o fiilleri işlemek tabiatını elde eder.

Üçüncüsü: Ahlâkı ve yaptığı işler güzel olan kimselerle konuşur, arkadaşlık eder. Ta ki zorla onların sıfatları onun tabiatında birleşir. Her ne kadar kendi özünün haberi olmazsa da bir kimsede bu üç saâdetten biri bulunmalıdır. Yani ya asıl yaradılışında güzel yaradılışlı olmalı yahut güzel işleri ahlâk edinmek için zorla da olsa güzel işleri çokça yaparak onları âdet haline getirmeli. Veya güzel ahlâklı kişilerle arkadaşlık ederek onların güzel huylarının kendinde gerçekleşmesine çalışmalı. Böylece ahlâk güzelliğini kemâl derecesine yükseltmeli.

Bu iki derece arasında dereceler çoktur. Kimilerinde iyi, sıfatların kimisi olur, kimisi olmaz. Saadet veya şekavet kendisindeki bu huylara göredir. Nitekim şanı büyük Kur'ân şöyle buyurur: *"Kim zerre kadar hayır yaparsa işlediğinin karşılığı hayrı görecektir.*

Zerre kadar kötülük yapan da yine ancak işlediği kötülüğün karşılığını görür." ***(Zilzâl: 7-8)***

Mutluluk İyi Amellerle Kazanılır

Ey salih kişi, sen bil ki, ameller her ne kadar görünen uzuvlarla vücuda gelirse de bu amelleri işlemekten maksad, gönlü Hakk'a döndürmektir. Çünkü bu kimsenin o âleme sefer etmesi gerekir ki, cemâl ve kemâl sahibi olarak Hak Teâlâ'nın huzuruna varmaya layık olsun. Onun gönlünün aynası doğru olmalı ve paslı olmamalıdır. Tâ ki, o aynada melekût âleminin sûreti görünmüş olsun. Ve Cenab-ı Hakk'ın mübârek cemâlini müşahede eylesin. Sıfatlarının vasfı işitilen cennet, o mübârek cemâl yanında pek hakir kalır.

Her ne kadar o âlemden bedenin nasibi varsa da nasibedâr olacak olan gönüldür. Beden de gönüle, kalbe uyar. Sen bil ki, gönül ayrı nesnedir ve beden ayrı nesnedir. Gönül melekût âlemindendir. Beden şehadet âlemindendir. Biri görünmez, biri görünür. Bu anlamlar, kitabımızın baş tarafındaki unvanlar kısmında açıklanmıştır. Her ne kadar beden gönülden ayrı ise de onun gönülle ilgisi vardır. Çünkü bedenle olan her güzel

muamelenin nuru gönle ulaşır. O nur da saadetin tohumu olur. Beden ne zaman bir kötü iş işlerse onun karanlığı gönle ulaşır. O karanlık da şekavetin tohumu olur. Bu ilgi sebebiyle insan bu âleme gönderildi. Tâ ki, bedenden tuzak ve araçlar düzüp kendisinde kemâl sıfatının hâsıl olması istendi. Sen bil ki, yazı yazmak bir sanattır ki, bu gönül onun sıfatmdadır. Gerçi yazılmak istenen yazı önce gönülde canlanır; fakat, onu işlemek parmaklarla olur. Eğer bir kişi, yazısının güzel olmasını isterse onun tedbiri de şudur: Zorluk çekerek önce güzel yazı yazmaya alışır. Sonra gönül, bu güzel şekil yazıyı kendinde saklar. Artık bu güzellik onun sıfatı olur. Sonra her ne zaman o güzel yazıyı yazmak istese parmakları o gönülde olan şekli iç âlemine getirip yazmaya başlar.

İşte bunun gibi insanın kalbi güzel işlerden, güzel ahlâk ve güzel huy bağlar. Güzel ahlâk ve huy kalbin sıfatı olunca yaptığı işler de güzel olur. Bütün saadetlerin başı çalışıp çabalayarak hayırlı işler yapmaktır. Hayırlı amelleri işlemenin faydası da şudur ki, insanın içerisi hayır sıfatını bağlar. Ondan sonra onun nuru dışarıya düşer. Hayırlı işler de kolaylıkla ve zevkle yapılmaya başlar.

İşte bunun sırrı o ilgidir ki, gönülle bedenin arasındadır. Şöyle ki, gönül bedende ve beden gönülde izler bırakan işler işler. Bu sebepledir ki, gafletle yapılan iş kaybolmağa mahkûmdur. Çünkü gönül ondan gafildir. Ve iş böyle olunca istenen sıfat meydana gelmez.

Güzel Ahlâkın Temeli İtidaldir

Sen bil ki, bir hasta soğuk algınlığına uğramışsa vücuduna arız olan ateş sebebiyle yemekten kesilir. Bu ateş ona bir illet olur. Sen bil ki, onun da bir haddi, ölçüsü var ki onu muhafaza etmek gerekir. İstenen şey de mizacın orta kararda olmasıdır. Ne sıcaklık artmalı, ne soğukluk. Orta karar sıcaklığa erişene ilâç vermekten el çekmeli. O mutedil sıcaklığı olduğu gibi tutmaya çalışmalı, daima orta sıcaklıkta nesneler yemeli.

Yine bunun gibi bütün ahlâkın da iki yönü vardır. Biri iyi, güzel ahlâk, öteki de kötü ahlâktır. Ama makbul olan bunların ortasıdır, huyda itidalliliktir. Bir örnek verelim, bir cimri kimseye: Malından ver! desek, onun için bu mal veriş neticede kolay olmalıdır. Ama israf derecesinde har vurup harman savurmamalıdır. İsraf sınırına varmamalıdır, israf

da kötüdür. Ahlâkın terazisi şeriattır. Nitekim bedenin terazisi doktorluk ilmidir. Bir şeyin verilmesini şeriat buyurmuşsa onun verilmesi o kişiye kolay gelmelidir. Onu saklayıp cimrilik etmek, ondan el çekmek gibi şeyler yapılmamalıdır. Şeriat bir şeyin saklanmasını emir buyurmuşsa, vermek, vermemek için iç kavgasında bulunmamalı. Her şeyde makul olmalı. Eğer o kişide bu iç kavgalar, iç mücadeleler olup da şeriatın buyruğunu zorlukla işlerse o hâlâ hastadır. Ama zorla, zahmetle de yapılsa yine makbuldür. Çünkü hasta sağlığına kavuşamazsa, ona zorla ilâç içirmek gerektir. Zorlukla, zahmet vererek iş yapma da tabiat olmaya bir vesiledir. Bundan ötürüdür ki, Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Allahu Teâlâ'nın buyruğunu kalbin rızası ile işleyin, bunu yapamazsanız zahmete girin, zorla o buyruğu yerine getirin. Zorla yapılan işte sabır göstermekte sevap vardır."*

Sen bil ki, bir kimse eğer malını zorla, güçlükle, zahmetle vermeğe kalkarsa cömert olamaz. Cömert, eli açık olan kişidir ki, mal vermek onca pek kolaydır. Bir kimse malını güçlükle, zahmet çekerek saklarsa o kimse nekes, pinti olamaz. Zira eli sıkı olanda mal saklamak hastalığı zor bulunur. Bunun için

bütün iyi ameller, güzel işler, tabiat (huy) haline getirilmelidir. Zorla iş işlemek ortadan kalkmalıdır. Güzel ahlâkın son noktası budur ki, kendi yularını şeriatın eline vereceksin. Şeriatın buyruğunu da kabul etmek o kişiye kolay olur. Kalbinde hiçbir kuşku kalmaz. Nitekim bu mânâda Allahu Teâlâ haber verip şöyle buyurmuştur: *"Rabbi'nin hakkı için onlar imânâ gelmezler. Tâ ki, aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem seçerler, sonra da verdiğin hükümlerden içlerinde hiçbir güçlük ve burukluk duymadan tam bir teslimiyet göstermedikçe sana imân etmiş olmazlar."* (Nisa: 65) Yani onların imânı onunla tamam olur ki, seni kendilerine hâkim kılarlar. Ve gönüllerine hiçbir huzursuzluk ve darılma gelmez. Bu zikrolunan hususun sırrı vardır. Bu kitap o sırrı beyan eylemeğe tahammül göstermez. Bu kadarla işaret edildi. Ey salih kişi! Sen bil ki, insanın saadeti meleklerin sıfatında olmasındandır. Çünkü insan, meleklerin cevherin- dendir. Ademoğlu ise bu dünyada gariptir, gurbete atılmıştır, ama cevherinin kaynağı melekler âlemidir. İnsana arız olan her kötü sıfat onu meleklerin meclislerinden ırak tutar. Ama insan, asıl vatanına gidecektir ve giderken de yine meleklerin sıfatlariyle gitmelidir. Bu dünyadan,

kendisi ile birlikte hiçbir yabancı sıfat bulunmamalıdır. Bir kimse mal saklamaya haris olursa malla uğraşır durur. Kendisini büyük sayar, kibirli olursa, bu yaradılışla iş görür. Alçak gönüllü kalmağa ahd ederse cömertlikle iş yapar. Ama melekler ne yaratıklarla, ne de yalnızca malla uğraşır. Belki onlar Allahu Teâlâ'nm ulûhiyyetinin aşkından başka hiçbir şeye iltifat etmezler. Böylece gerektir ki, Ademoğlunun maldan ilgisi kesilsin. Tâ ki, bunlardan tertemiz olsun. İnsanın bu sıfatlardan pâk olması mümkündür. Gerektir ki, insan itidal üzerinde olmalıdır. O sıfatların arasında itidal üzere durmalıdır. Öyle ki, her iyi sıfatın iki zıt arasında bulunmasının sırrı budur. Tâ ki, herkesten el etek çekip Hak Teâlâ ile meşgul olunmalıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurur: *"Allah indirdi de, sonra onları kendi oyunlarına bırak, oynaya dursunlar!"* ***(En'am: 91)*** Yâni, "Bunun yüce anlamı Allah ile meşgul ol, başkalarını terkeyle," demektir. Belki: "La ilahe illallah - Allah'tan başka ilâh yoktur," sözünün hakikati budur. İnsanın bütün kirlerden temizlenmesinin mümkün olması sebebiyledir. Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sizin aranızdan cehenneme uğramayacak hiç kimse yoktur. Bu, Rabbi'nin katında kesinlik bulmuş bir*

hükümdür." ***(Meryem: 71)*** Bundan da anlaşılıyor ki, bütün riyazetlerin sonu ve bütün mücahedelerin maksadı, kişinin Allah'ın birliğine erişip bütün nesnelerde Allah'ı görmek ve ancak Allah'ı dileme ve Allah'a ibadet eylemedir. O kişinin bâtınında başka hiçbir şeyin ilgisi kalmamalıdır. Çünkü o kişinin hali böyle olunca onun ahlâkı güzelleşmiş ve belki de insanlık dünyasından geçip Hakk'm hakikatine erişmiş olur.

Nefsi Terbiye Metodları

Bil ki, riyazet, yapılması zor bir iştir. Belki can çekişme gibidir. Lâkin eğer hekim, ehliyetli olursa ve güzel ilâçlar kullanırsa riyazet kolay olur. O zaman hekimin lütfü da şöyledir: Birinci mertebede Hakk'ın hakikatine davet etmez. Çünkü ona tahammül, takat getiremez. Eğer çocuğa: Okula git, hükümet ehli derecesine er! derlerse okuyup da hükümet ehli olmanın tadını bilemez ki. Bundan dolayı okula gitmeğe ne yolda rağbet gösterir! Ama ona: Oğlum, okula git. Tâ ki, akşam sana top ve çember verelim. Güzel güzel oynarsın! denirse o çocuk bu sözlerle okula gitmeğe heves duyar. Oyun oynamaktan el çeker. Biraz daha büyür, ona

öğretmenlik ve hâkimlik vaad edilir. Genç olup da akıllı olunca ona: Süslü elbiseler, kaftanlar giymek kadın işidir, onlara yakışır, denir. Genç daha da büyüyünce: Öğretmenliğin de, hâkimliğin de aslı yoktur. Çünkü bunların hepsi fânidir. Ölümle yok olur, der. Ondan sonra onlara öz benliği tanıtılır, ebedî, ölmeyen sultanlığa çağrılır. Ama müridin, bu yolda tamamiyle ihlâsa varabilmesi elinden gelmez. Tâ ki, yaradılış özüne güzel bakışlarla bakabilsin, mücahede edebilsin diye ona izin verilir. Böylece karın ve mal hırsını üstünden sıyırır atar. Bunlardan kurtulunca kendisinde riyazet görülür. O vakit de o kişiden riya hırsı defedilir. Şu yolda ki, ona önce: Çarşıda dilencilik et! deseler, eğer dilencilik vasfını kabul ederse ondan o vasıf hemen giderilir. Ve hela kısmında temizlik yapma, bahşiş alma işlerinde uğraşılmalıdır. Eğer bunlara rağmen kibir ve riya gibi kötü sıfatlar onda belirirse yavaş yavaş ıslah edilmelidir. Ama dikkat etmeli, bu işlerin hepsini birden yaptırmamalıdır. Bütün bu işlerin yükünü birden yüklememelidir. Ona takat getiremez. Ama güzel bir ada kavuşsun diye veya riya arzusuyla bütün bu zahmetleri çekerse bilmek gerekir ki, bütün kötü sıfatların misâli yılan ve akrep gibidir. Riyanın

misâli ise ejderha gibidir ki, hepsine üstün gelir. Sıddıklarm üzerinden en sonra giden sıfat riyadır ve makam sevmektir.

Kalbin Hastalığının ve Nefsin Ayıplarının Bilinmesi

Bil ki, elin, ayağın ve gözün sığlıklı olması, ne vazife için yaratılmışlar- sa onları tamamiyle ve kemaliyle yapmaya güçlü olmasiyle kaimdir. Meselâ göz iyi görmeli, ayak iyi yürümelidir. Gönlün de sağ olması böyledir. Her nesne kendi özelliğine uygun olmalıdır. Zaten kalp de bundan ötürü yaratılmıştır. Ona, göreceği iş kolay gelmelidir. O şey ki, onun kendi yaratılışmdadır, onun tabiatmdadır, onu daha çok sever.

Kalbin sağlığı da iki nesnede görülür. Bunlardan biri irade, diğeri de kudrettir.

1-İrade ile olan kalp sağlığı şudur ki, hiçbir şeyi Allahu Teâlâ'-dan daha çok sevmemektir. Çünkü yüce Allah'ı bilmek, gönlün gıdasıdır.

Nitekim bedenin gıdası yeme ve içmedir. Hangi bedenden yemek yeme iştihası gidip zayıf düşerse o beden hastadır. İçine Allahu Teâlâ'nm marifeti girmeyen kalp de hastadır. Bu sebepledir ki, Hak Teâlâ şöyle

buyurmuştur: *"Ey Muhammed! Hicreti terk edenlere de ki, eğer babalarınız, kardeşleriniz, kavminiz, kabileniz, elinize geçen mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaretler, hoşlandığınız meskenler sizin gözünüzde Allah'tan ve O'nun Peygamberinden O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyiniz."* ***(Tevbe: 24)***

2-Kudretle olan kalp sağlığı şudur ki, Allahu Teâlâ'nm emrini yerine getirmek, ona kolay gelmiş olmalıdır. Kalp sağlığı için, o fiili kendi özüne zor ve cebir kullanarak işlemeğe hacet kalmamalı. Belki Allahu Teâlâ da onu iş işlemekte bulur. Nitekim Resûl *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: "Benim gözümün nuru namaz kılmakla artar."

Bir kimse, bu irade ve kudret mânâlarını kendisinde bulamazsa ve göremezse bu, kalbin hastalığına en büyük işarettir. Kalbe ilâç vermeli, tedavisi çaresine bakılmalıdır. İnsan kimi kez bu sıfatlarda olduğunu zanneder. Oysa öyle değildir. Çünkü insan kendi kusurunu, kendi eksikliğini bilemez.

İnsanın kendi ayıbını görmesi dört yolda olur:

Birinci yol: O kişi, olgunlaşmış, tarikat tutmuş, güngörmüş bir pîrin önünde diz çökmüş olmalıdır. Çünkü o pir buna nazar eyler, bu kişinin kusurlarını, eksiğini söyler. Böyle bir pîr bu zamanda azdır.

İkinci yol: İnsan, bir müşfik dostunu kendisine gözcü koymalıdır. Öyle mizacına göre olmalı ki, kendisinden kusurunu gizlememeli, kıskançlıkla kusurunu ziyade göstermemeli. Böyle asil bir dost da dünyada azdır.

Dâvûd-i Tâî'ye: Niçin halk ile birlikte oturup kalkarsın? diye sordular. O da: Benim kusurumu benden gizli tutanlarla konuşmayı neyleyim? diye cevap verdi.

Üçüncü yol: İnsan, düşmanlarının kendi hakkında söylediği sözleri dinlemelidir. Çünkü size düşman olanlar, bütün kusur ve ayıplarınızı görürler. Eğer o düşman kişi mübalağa da etse onun sözleri doğruluktan uzak değildir.

Dördüncü yol: Her kişi, halka bakmalı. Bir kişide bir kusur görürse, kendisi o ayıptan kaçmalı. Kendi özünün de öyle olduğunu sanmalı, İsa aleyhisselâm'a: Sana edebi kim öğretti? diye sordular. O da: Hiç kimseden öğrenmedim! diye cevap verdi, ama ben kötü kişilerde gördüğüm kusurlardan uzaklaştım.

Nitekim bir Arap şairi şöyle demiştir:

"İyiyi gören bir göz kusur görmeyi bilmez,

Ama düşmanın gözü nice ayıplar görür!"

Eğer bir kimse çok aptal olursa, kendisine inancı çok olur, çok akıllı olursa kendisine inancı azalır. Hazret-i Ömer *(radıyallahu anhu)*, Huzeyfe'den sordu:

-Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* münafıkların sırrını sana söyledi. Bende münafıkların sırrından neler görüyorsun?

O halde, her kişi kendi kusur ve ayıbım görmeyi dilemelidir. Çünkü illet bilinmeyince ona ilâç kullanmanın yolu yoktur. Bütün ilâçlarınız şehvet ve gazaba muhalefetle ilâç olur. Nitekim Hak Teâlâ şöyle buyurdu: *"Fakat kim Rabbinin yüceliğinden korkup kendisini nefsinin şehvet ve isteklerinden alıkoymuşsa onun varacağı yer mutlaka Cennet olacaktır."* ***(Nâziât: 40-41)*** Yani o kişi ki, kıyamet günü Hak Teâlâ'nın huzuruna çıkıp durduğu zaman, Rambbinin yüceliğini bildiği ve O'ndan sakındığı için nefsini heva ve hevesten sakınmışsa gerçektir ki, onun durağı Cennet olur. Resûlûllah Efendimiz, Ashab-ı Kirâm'ı ile gazadan geldikten sonra şöyle buyurdu: *"Küçük gazadan büyük gazaya*

geldik!" Ashabı sordu: "Büyük gaza nedir, ya Resûlâllah?" Hazret-i Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi: *"Nefsinle cihad etmektir!"* Sonra yine devam edip şöyle buyurdu: *"Kendi nefsinin marazını kendi nefsinde gör. Nefsini heva ve hevesine verme. Bu da Hak Teâlâ'ya âsi olmaktır ki, yarın kıyamet günü nefsin sana düşman olacak ve seni lanetleyecektir. Öyle ki, bütün uzuvların, bütün iç-dış organların birbirine lanet ederler."*

Hasan-ı Basrî der ki: Nefisten başka dizginleri sımsıkı tutulacak serkeş bir binek yoktur. Seriyyü's-Sakati der ki: Nefsim kırk yıldan beri cevizi bala batırıp yemek ister, hâlâ yemedim. İbrahim Havas dedi ki: Lübnan Dağı'na gidiyordum. Yolda çok nar gördüm. Birini istekle kopardım, ekşidi. Elimden fırlatıp attım. Ansızın yolda bir kişiyi gördüm. Yere uzanmış, yatıyordu. Başına arılar üşüşmüştü. Onu yer yer sokuyorlardı. Ona: Esselâmu aleyküm ve rahmetullah! dedi. Ben: Sen benim İbrahim olduğumu nerden bilirsin? diye sordum. O da: Allah'ını bilene hiçbir şey gizli kalmaz! dedi. Ben: Senin yüce Allahu Teâlâ'ya karşı hoş bir halin var. O halde niçin Allahu Teâlâ'dan sendeki bu arıların istinasını defetmesini, onları senden

uzaklaştırmasını dilemezsin? dedim. O da bana cevap olarak dedi ki: Sende de bir hal var. Niçin Allah'dan nar yemek arzusunu senden almasını istemiyorsun. Unutma ki, şehvetin yarası öteki taraftadır. Arının yarası ise bu cihandadır. Sen bil ki, her ne kadar narı yemek helâlse de din bilginleri, mânâ ve hakikat sahipleri demiştir ki: Haram ve helalin istinası birdir, eşittir. Eğer iştihanm üzerine helâlin kapısını bağlamasan, zaruret miktarından ayağını çekmezsen haramı talep eylersin. Mübah olan şehvetlerin de kapısını bağlamış, kapamışlardır, ta ki, şehvetin elinden kurtulsunlar diye!

Nitekim Hazret-i Ömer şöyle demiştir: Harama düşman olduğumdan dolayı, onun korkusu ile helâlin tahsin kapısından el çektim. Bu düşmanlıktan birisi de şunun içindir ki, yalnız düşman mübahlarıyla beslenmeyi huy edinen kimse kendisine dünyayı dost tutar, yalnız onu sever. Gönlünü dünyaya bağlar. Dünya onun cenneti olur. Bundan sonra ona ölüm zor gelir. Dünyaya bağlanma yüzünden Yaradan'ı unutur. Allah'ı zikretse, ona yalvarsa da bunun lezzetini bulamaz. Eğer mübah sayılan arzularını nefse vermeyecek olursan, mübah olan şehvetleri men eylersen

gönlü kırılır ve hasta olur. Dünyadan soğur. Âhiretin nimetlerinin şevki kendisinde belirir. Kırıklık, mahzunluk halinde bir teşbih eylemek onun gönlüne o kadar tesir eder ki, nimetlere kavuştuğu ve sevinçli olduğu zamanlarda iken söylediği yüzden fazla teşbih bu kadar tesirli olamaz.

Nefsin benzeri doğan kuşu gibidir. Doğanın talimi şöyledir: Onu karanlık odaya koyar, gözünü kapatırlar. Böylece tabiatında olan huyu terk eyler. Bundan sonra ona azar azar et verilir. Ta ki, doğanın sahibi ile alışkanlık meydana gelir. Bunun gibi nefsin de Allahu Teâlâ'ya karşı bir ülfeti meydana gelir. Ama onun bütün âdetlerinden uzaklaştırmadıkça, gözünün, kulağının, dili-nin yollarını bağlamadıkça, uzlet ve açlıkla dilini bağlamadıkça ve uykusuzlukla ona riyazet göstermeyince Allahu Teâlâ'ya alışkanlığı, , yaklaşması olamaz. Bu zikrettiklerimiz, başlangıçta ona çok zor gelir. Nitekim bir çocuğu sütten kesseler bu ona çok müşkül gelir. Fakat kestikten sonra öyle olur ki, ne zaman süt verseler kusacağı gelir.

Sen bil ki, bir kimsenin riyazeti, onun gönlünün sevdiği her nesneyi terk etmesidir. İştihasmı açan, kendisine galip olan şeyin aksine

iş yapmasıdır. Malını çok severse onu hemen harcar. Allahu Teâlâ'dan kendisini ayıran bir nesneyle teselli bulsa onu kendinden uzak tutar. Öyle bir kişi ile arkadaş olmalı ki, ebediyyen kendisinin dostu olmalıdır. Yarın kendisini terk edecek olan şeyi bugün kendi dileği ile terk etmek gerekir. Çünkü yarın ölüm erdiği zaman bilmeden, anlamadan onu nasıl olsa terk eder. Ona her şeyden önce lâzım olan Hak Teâlâ'dır. Nitekim Davud *(aleyhisselâm)*'a şu haber geldi: Ey Dâvûd! Sana ebedî lâzım olan benim! Bana mülazemet eyle. Rasûlullah Efendimiz de şöyle buyurdu: *"Cebrail benim kalbime şunu fısıldadı: Dünyadan her sevdiğin şeyi ne kadar seversen sev, en sonunda onu senden mutlaka ayıracaklardır."*

Güzel Ahlâkın Alâmetleri

Sen bil ki, güzel ahlâkın alâmet ve nişanelerini Allahu Teâlâ şanı büyük Kur'an'ında şöyle buyurur: *"Müminler muhakkak felah bulmuşlardır. Öyle mü'minler ki, namazlarında huşu içindedirler. Onlar boş sözlerden ve faydasız şeylerden yüz çevirirler."* ***(Mü'minûn: 1-5)*** Evet, ancak güzel ahlâklarla vasıflanmış olan

o mü'minler kurtuluşa erdi, nefislerine karşı giriştikleri büyük cihatta zafer buldular.

Yine Kur'ân şöyle buyurur: *"İşte bu vasıfları toplayanlar firdevs cennetine vâris olacaklardır. Onlar orada süresi bitmeyen bir zaman için kalacaklardır."* ***(Mü'minûn: 10-11)***

"Tevbe eden, ibadette bulunan, hamdeden, oruç tutan, rükû ve secde eden, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan ve Allah'ın şeriatının hükümlerini koruyan mü'minlere cenneti müjdele." ***(Tevbe: 112)***

"Rahman'ın kulları onlardır ki, yeryüzünde vakar ile yürürler. Cahiller kendilerine lâflar attığı zaman "selâm" der, geçerler." ***(Furkan: 63)***

Münafıkların alâmeti için söylenen şeylerin hepsi de, kötü ahlâkın alâmetidir. Nitekim Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurur: *"Mü'minin himmeti namaz, oruç ve ibadettedir. Münafıkın himmeti hayvan gibi yemede ve içmededir."*

Hâtem-i Asam şöyle demiştir: Mü'min fikir ve ibretle meşguldür. Münafık ise hırs vetul-i emelle meşguldür. Mü'min her şeyden umutsuzdur, ancak Allahu Teâlâ'dan umudu olur. Münafık ise herkeste ümitlidir. Yalnız Allahu Teâlâ'dan ümidi kesilmiştir.

Mü'min, bütün kişilerden güven duyar. Yalnız Hak Teâlâ'dan emin değildir, ancak O'ndan korkar. Münafık ise Allah'dan başka herkesten korkar.

Mü'min malını dine feda eder, münafık ise dini malına feda eder.

Mü'min ibadet eyler, ağlar, münafık ise günah işler ve güler.

Mü'min, yalnızlığı ve halveti sever. Münafık kalabalığı, insanlara karışmayı ve gösteriş sıkıntılarını sever.

Mü'min, ekini eker ve biçemeyeceğinden korkar. Münafık ekmediği halde biçmeye tamah eyler. Eskiler şöyle söylemişlerdir: "Güzel huylu odur ki, hatır gönül kıymeti bilici olsa, incitici olmaya. Salâh isteyi- ci ve doğru sözlü ola. Az söyleyici, çok ibadet edici ola. Sabrı ve tahammülü çok, kusuru ve eziyeti az ola. Sabrı ve tahammülü çok, kusuru ve eziyeti az ola. Herkesin hayrını, iyiliğini isteye. Herkes hakkında güzel sıfatlı ve şefkatli ola. Vakarlı duran, aceleci olmayıp kanaatkâr kişilerden ola. Çok şükredici, yük götürücü ve bağrı yufka ola. Eli açık, tamâhı az ola. Ne söğücü, ne kı- nayıcı, ne dik kafalı ola. Ne kötü söz söyleyici, ne dedikoducu, ne kin tutucu,

ne hased edici ola. Alnı açık, yüzü güleç, dili tatlı ola. Dostluğu da, düşmanlığı da yalnız Allah'ın rızası için ola. Başka kimselerin hoşnutluğu için değil."

Sen bil ki, güzel ahlâkın çoğu tahammül eyleyip o yükü taşımakta zahir olur.

Nitekim Rasûlullah Efendimiz'i çok incittiler. Dişini kırdılar. O yine de: *Ya Rabbi! dedi. Bunlara rahmet eyle. Onlar cahildirler. Bilmezler!*

Ebû Osman Hiyerî'yi imtihan etmek için bir kişi onu evine çağırdı. Ebû Osman o kişinin kapısına geldi. O kişi Ebû Osman'ı içeri almadı. Ebû Osman da geri döndü. Ev sahibi nice kez böyle yaptı. Çağırdı, geri döndürdü. Onu içeri koymadı. En sonunda ev sahibi, Ebû Osman'a: Ne kadar güzel ahlâklı kişi imişsin ki, benim bu hareketimden incinmedin! dedi. Ebû Osman da: Bu sanat köpekte de vardır. Köpeği çağırırsınız gelir. Kovarsınız geri dönüp gider. Bu gibi ahlâkın ne değeri vardır ki? dedi. Bir gün Ebû Osman'ın başına damdan bir leğen kül döktüler. O üstünden külleri silkeledi. Allah'a şükre başladı. Ona: Neden şükrediyorsun? dediler. O da: Ateşe müstahak olanın başına kül dökerlerse şükretmenin yeri değil mi?" diye cevap verdi.

Terzi Ebû Abdullah ululardan bir kişi idi. Bir kâfir ona elbiseler diktirdi. Her sefer ona kalp para verir. Abdullah da alırdı. Bir kez kâfir geldi. Abdullah işyerinde yoktu. Kâfir parayı getirdi. Abdullah'ın çırağı onun verdiği parayı almadı: Bu para kalp paradır! dedi. Vaktaki Abdullah dükkâna geldi. Çırak ona olup biteni anlattı. Ustası: Niçin o kâfirin kalp parasını almadın! Nice yıl var ki, ben ona, verdiği paranın kalp olduğunu söylemedim. Bunu açığa vuramadım. Tâ ki başka bir müslümanı o kalp akça ile aldatmasın! dedi.

Veysel Karanî yolda yürür, çocuklar da koşuşup ona taş atarlardı. O her zaman onlara: Taşın ufağını atın, tâ ki, ayağım incinmesin. Namazımı ayaküstünde kılabileyim, derdi.

Bir kadın Malik-i Dinar'a geldi: Ey Malik, ey dalkavuk! dedi. Malik: Benim adımı Basra halkı kaybetmişti. Sen ne hoş geri buldun! dedi. Güzel ahlâkın kemali işte budur ki, bu kavme nasip olmuştu. Yaratılış güzelliğinin kemâl derecesi o kişinin sıfatıdır ki, kendisini riyazet ile insanlık sıfatından pâk etmiş ola. Hak Teâlâ'dan başka şeyi gözü görmeye. Ve her ne görürse Hak Teâlâ'dan göre. Böylece o kimse kendisinde ne bu mertebeyi görür, ne de buna benzer bir eser, iz görür. Bu

gibi kişiler eriştikleri yüce ahlâk derecelerinden mağrur olmadıkları gibi kendilerini güzel huylu da saymazlar.

Çocukları Terbiye Etmenin Önemi

Sen bil ki, çocuk ananın babanın elinde emanettir. Çocuğun tertemiz gönlü vardır. O gönül, bir nefis cevherdir ki, her şeyden çok nakış alır. Mum gibidir, istenen şekle sokulabilir. O önce bütün nakışlardan uzaktır. Tertemiz topraktır ki, ne tohumu atarsan orada biter. Eğer hayır tohumu ekersen din ve dünyanın hayrına erişir. Ana ve baba o hayırda ona ortak olur. Eğer hayır tohumunun hilafı ekilirse ki, bu da kötülük tohumudur, o çocuk bedbaht olur. Ondan çıkan her kötülük ana ve babayı o kötülüğe ortak kılar. Nitekim Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Siz nefislerinizi, çoluk ve çocuğunuzu ateşten koruyunuz."* ***(Tahrîm: 6)***

Küçük çocuğu âhiret ateşinden sakınmak, dünya ateşinden sakınmaktan daha önemlidir. Çocuğu ateşten sakınmak, onu terbiye edip ona güzel ahlâk vermekle olur. O, kötü arkadaştan, aldatıcı yoldaştan sakınmalıdır. Çünkü bütün fesadın kökü, kötü arkadaştan

gelir. Onu naz ve nimete ve güzel giyeceklere alıştırmamalıdır. Eğer bunları huy edinirse sonra sabredemez, bütün ömrünü naz ve nimet içinde, güzel giyim elde etmek için kaybeder.

Belki şuna ilk önce önem verilmeli ki, çocuğa süt veren kadın, Saliha, doğru ve güzel huylu, helâl yiyici olmalı. Kötü huy, süt verenden çocuğa geçer. Haramdan meydana gelen süt pistir, murdardır. Eğer çocuğun eti ve derisi kötü lokmadan meydana gelirse onun huyuna ve vaziyetine de yaramazlık uygun gelir. Onun yaramazlığa meyli, tutkunluğu bulûğ devresine erdikten sonra belli olur. Çünkü ne ahlâkla olduğunun bilinmesi için dilinin açılması gerektir. Onun ilk sözü: "Allah" olmalıdır.

Allahu Teâlâ'nın yüce adı ona telkin edilmelidir. Eğer kimi şeylerden utanırsa bu hayırlı bir işaret ve müjdedir. Ona delildir ki, çocuğun aklının ışığı üzerinde parlamağa başlamıştır. Hayâdan, utanma duygusundan ruhuna bir inzibat memuru, bir muhafız dikilmiştir. Bu muhafız onu kötü olan şeyden yasaklar.

Çocukta beliren ilk şey yemek yeme hırsıdır. Ona o zaman yemek yeme âdabı

öğretilmelidir. Şöyle ki, sağ el ile yemek yemelidir. Yemeğe: "Bismillah" diye başlamalıdır. Acele acele yememeli, lokmayı iyice çiğnemeli, gözlerini başkalarının lokmasına dikmemeli, bir lokmayı yutmayınca başka bir lokmaya el uzatmamak. Elini ve elbisesini yemek yerken yemeğe bulaştırmamak. Kimi zaman çocuğa kuru ekmek verilmeli ki, ekmek katığını âdet edinmesin. Katık bulamadığı zaman kuru ekmekle de insanın gıdasını alıp duyabileceğini bilsin ve öyle bir durumda kendinde bir eksiklik hissetmesin. Çok yemeği çocuğun gözüne kötü bir şey olarak göstermeli, çok yemek hayvanların ve akılsızların âdetidir! Çocuk bu hususta uyandırılmalıdır. Çok yiyen çocuğa o hayvanı göstererek onun yanında kınamalı, edebli olan çocuk medh edilmelidir. Ta ki, üzerinde rağbet damarı deprensin. O da, o çocuğun yaptığını yapsın.

Çocuğa temiz elbise güzel gösterilmelidir, ipek elbise onun gözünde yerilmelidir. İpekli ve renkli elbiseyi kadınların giydiği, süslenmenin kadınlara ait olduğu, erkeklere yakışmadığı anlatılmalıdır. İpek elbise giyip naz u nimet içinde büyüyen çocuklarla o çocuk bir araya getirilmemelidir. Süslü çocuklara hased

ettirilmemelidir. Bu haller onun helâkine sebep olur. O da onlardan ister. Eğer çocuk kötü arkadaşlardan sakınılmayacak olursa küstah olur, utanmaz hale gelir. Hırsız ve yalancı olur. İnatçı, dediği dedik dik kafalı kimselerden olur. Arsız ve saygısız olur. Bu huylardan çok zaman binbir güçlükle kurtulması gerektir. Vaktaki çocuk okula verilir, önce Kur'ân öğrenmelidir. Ondan sonra abidlerin haberleriyle, hikayeleriyle, Ashab-ı Kirâm'ın ve gelip geçmiş büyüklerin siyretleri kimlik hikayeleriyle meşgul edilmelidir. Güzelleri vasfeden şiirler o çocuğa okutulmamalıdır. Sonra çocuk: Güzelleri vasfeden şiirleri okumakla çocuğun tabiatı, huyu güzelleşir! diyen hoca eline de verilmemelidir.

Bu asılda bir kimse ona üstad olamaz. Ancak o şeytan olur. Çocuğun gönlüne fesad, tohumunu bu üstad ekmiş olur.

Çocuk güzel bir iş işleyince veya onda güzel bir huy belirince o övülmelidir. Ona bir de gönlünü hoş ederek, sevindirecek bir armağan verilmelidir. Halk içinde de ona duâ edilmelidir.

Eğer çocuğunuz kötü bir huyu âdet edinirse onu tenha bir yerde azarlamalı ve: Sakın bu işi bir daha yapma. Bunu kimse duymasın.

Yoksa halkın içinde rezil ve rüsvay olursun. Seni hiç kimse saymaz olur, denmelidir.

Baba, oğlunun üzerine büyüklüğünü göstermeyi eksik etmemelidir. Anası da onu babası ile korkutmalıdır.

Yine gerektir ki, oğlan çocuğunu tezce uykuya varmaya koymamalıdır. Çünkü çocuk ağır, tembel bir kişi olur. Akşam olunca da yumuşak döşekte yatırmamalıdır. Ta ki, bedeni sağlam olmalıdır. Çocuğu her gün bir saat kadar oyunda serbest bırakmalıdır. Ta ki, gönlü dar olmayıp mülayim olsun. Eğer bütün gün evde kapalı tutulursa çocuk kötü huylu ve gönlü kör olur. Çocuk bütün kimselere alçak gönüllü olmayı da âdet edinmelidir. Başka çocukların üzerine tükürüp laf almamalıdır. Onlardan bir şey dileyip almamalıdır. Belki onlara kendisi vermelidir. Çocuğa: Bir şey isteyip almak himmetsizlerin, dilencilerin işidir! denilmelidir.

Çocuğu, bir kimseden para istemeye bırakmamalıdır. Bu tamaha kötü işlerin peşine düşer ve helâk olur. Ona temizlik ve kibarlık öğretmelidir: Ağzının suyunu ve burnunun sümüğünü halkın önünde yere atma. Otururken arkanı kimseye çevirme, öyle otur. Elini beline dayama. Çok söz söyleme. Kendinden

büyüğe saygı göster. Kendinden büyük kişilerin önünden geçme. Dilini kötü sözlerden, lanetten sakın. Hocan döğünce, çok bağırıp çağırma. Şefaat dileme, sabreyle. Sabreylemek erkek kişinin işidir. Bağırıp çağırma ise kadınların işidir, diye edep yolu gösterilmelidir.

Erkek çocuk yedi yaşında olunca ona şefkat ve rikkatle (kırmadan, sıkmadan) taharet, abdest almayı ve namazı öğretmelidir.

On yaşında olunca da taharette, namazda kusurları görülürse tedip edilmeli, korkutulmak, gerekirse kötek atılmalıdır. Hırsızlığı, haram yemeği ve yalancılığı onun gözüne çirkin gösterip bunlar hep zem edilmelidir. Eğer bu yolda yetiştirilirse akıllı, ergin olunca bu edeplerin sırlarını ona anlatmalı. Şöyle demeli: Yemekten murat budur ki, kulun mevlâsına ibadet etmeğe gücü olsun. Dünyadan maksad âhiret azığını hazırlamaktır. Dünya kimseye kalmaz ve ölüm insana ansızın gelir. Akıllı kişi odur ki, dünyada iken âhiret azığını hazırlar. Tâ ki, o, cennete ve Allahu Teâlâ'nın rızasına erişe!

Bunlarla birlikte cennetin ve cehennemin vasfı o çocuğa açıklanmalıdır. İşlenen işlerin sevabını ve günahını ona bildirmelidir. Böylece çocuk terbiye edilerek büyürse, bu sözler

onun kalbinde bir taşa yazı nakş olunduğu gibi nakş olur. Eğer o, küçüklüğünden başlayarak bu terbiye ve edep üzere yetiştirilmemişse ona sonradan verilen nasihat ve öğütler duvara sıvanan toprak sıva gibi olur, bir yağmur yeyince hemen dökülür!

Sehl-i Tüsteri der ki: Üç yaşındaydım. Gece basınca dayım Muhammed bin Süvarin gece namazını kılmasını seyrederdim. Bir gün bana dayım Muhammed Süvar dedi ki: Ey oğul! Seni yaratmış olan o Hûda'yı anmaz mısın? Ben: Hüdayı nasıl anayım? dedim. Dayım: Akşam yatağına yattığın zaman gönlünden üç kez: Allah benimledir! Allah bana nazar edicidir! Allah beni görücüdür! dersin, dedi.

Sehl sözüne devamla anlatmasını şöyle bitirdi. Ben de nice gün böyle dedim. Ondan sonra bana dayım Muhammed: Her gece söylediğin o sözleri yedi kez söyle! dedi.

Ben de her gece yedi kere söyler oldum. Ondan sonra bir gece: O sözleri her gece on bir kez söyle! dedi.

Ben de on bir kere söylemeğe başladım. O sözlerin tadı gönlüme işledi. Aradan bir yıl geçti. Dayım Muhammed bana: Ey oğul!

Sana öğrettiğim o sözleri hatırında iyi tut. Ömrün oldukça ve seni mezarına koyuncaya dek bu kelimeler sana dünyada ve ahirette yardımcı olsun! dedi.

Ben nice yıl bu kelimeleri söyledim. Ta ki, onun halveti, tatlılığı, benim sırrımda belirdi. Yine bir gün dayım Muhammed bana: Hak Teâlâ ile birlikte olan, Hak Teâlâ tarafından nazar edilen, görülen kimse elbette günah işlemez. Sakın bir zerre kadar küçük ve bir kerre de olsa günah işleme. Hak Teâlâ senin her yaptığını görür! dedi.

Sehl yine dedi ki: Beni sonra okula verdiler. Okulda gönlüm dağıldı. Ne olur, her gün beni okula yalnız bir saat gönderin bir saatten fazla göndermeyin! dedim.

Böylece Kur'ân'ı öğrendim. Yedi yaşıma erince geceyi gündüze katıp oruç tutmaya başladım. Arpa ekmeği yedim. On iki yaşma bastım. On üç yaşma girince bir mesele gönlüme düştü: Beni Basra'ya gönderin! Tâ ki, bu meseleyi sorayım, dedim.

Basra'ya vardım, Basra'nın bütün bilginlerinden bu meseleyi sordum. Çözemediler: Abadan'da bir er vardır, ona git! dediler.

Ben de ona vardım. Bu meseleyi sordum. O meseleyi çözdü. Bir müddet onun katında kaldım. Sonra geri dönerek Tüster'e geldim. Bir akçalık arpa aldım. Orucumu arpa ekmeği ile açıyordum. Katıksız olarak bir yılda bir akçalık arpa ile kanaat eylerdim. Üç gün, üç gece oruç açmamaya azmettim. Tâ o dereceye kadar gücüm yetti. Ondan sonra yeniden azmettim: Beş gün, beş gece orucumu açmayayım! dedim.

Ona da gücüm yetti. Sonra: Yedi gün, yedi gece orucumu yine açmayayım! dedim.

Böylece bunu yirmi beş güne kadar çıkardım. Bu hal üzere sabrettim. Yirmi beş sene böyle devam ettim. Her gece sabahlara kadar da namaz kılardım. Bu hikâyeyi şundan dolayı anlattık ki, her büyük işin tohumunun küçük yaştan atıldığı bilinsin.

Riyazet Yoluna Girmek

Ey aziz kişi! Sen bil ki, bir kimse Hakk'a erişemezse şundan erişmez: Hakk'ı talep etmez, dilemez. Bir kimse Hakk'a erişmeği talep etmez, dilemezse bu da cahilliğindendir. Onun imânı doğru, dürüst değildir. Çünkü bir kimse dünyanın karanlık ve sadece birkaç

günlük olduğunu, âhiretin ise aydınlık ve ebedî olduğunu anlayınca ahiret azığını toplama isteği kendisinde doğar. Ona hakîr bir şeyi kıymetli bir şey uğruna vermek zor gelmez. Bugün toprak bardağı bırakıp yarın altın bardağı almak onun için müşkül olmaz. Böylece anlaşılır ki, halkın günahlarının başı, imanlarının zayıflığıdır. İmanlarının zayıf olmasının sebebi, yolun gizli olması, yol gösterici bulunmamasıdır. Çünkü dinin delili, kılavuzu dinde perhizkâr olan kişilerdir. Aslı perhizkâr olan âlimler bu zamanda ise tükenmiştir. O halde kılavuz ve delil olmayınca yol boş kalır ve halk da kendi mutluluğunu dileyip aramaktan geri kalır. Bütün bu perhizkâr olmayan âlimlerin ve kendi saadetini aramaktan geri kalanların üstüne dünya muhabbeti galip olmuştur. Dünyayı dileyen âlimler, halkı dünyadan âhirete nasıl davet edebilirler? Dünya yolu âhiret yolunun, doğuyla batı gibi zıddıdır. Doğu veya batıdan herhangi birine doğru yol alan kimse şüphesiz ki, aynı derecede öbüründen uzaklaşır.

Bir kişiye Hak Teâlâ'nın iradesi zahir olunca Hak Teâlâ'nın şu adını andığı kimselerden olur: *"Kim mü'min olarak âhireti diler,*

onun için sa'y gösterirse, işte onların bu çalışmaları makbul olur." ***(İsrâ: 19)***

Evet, mü'min olanların çalışması ve cehdi zayi olmaz. İşte bu dem onu bilmek vâciptir. O sa'ydan kasdolunan nedir? Bil ki, sa'ydan murat tasarruf yoluna girmektir. Bu yola azm eylemenin ilk önce şartları vardır ve o şartları yerine getirmek gerekir. Bundan sonra bunlara sıkı sıkı sarılırsak, ondan sonra bir hisara sığınmak gerektir ki, bu hisar için şartlar vardır. Önce, o kişi Hak Teâlâ ile kendi arasındaki hicabı (perdeyi) kaldırmalıdır. Ta ki, Hak Teâlâ'nın buyurduğu şu insanların vasfından olmaya. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Biz onların önlerine ve artlarına birer sed, perde çektik, artık (hakkı) göremezler."* ***(Yasin: 9)***

Bu perde dört kısımdır: Mal, Mevki, Taklit, Masiyettir.

1- Mal öyle bir perdedir ki, gönül meşgul kılar. Gönlün feragati olmadan doğru yola gitmek mümkün olmaz. Bunlar için insanın mal perdesini bertaraf etmesi gerekir. Yahut hacet kadarı kullanılır. Hacet kadarı olan mal gönlü meşgul etmez. Eğer, bir kişinin hiç malı olmasa o kişiyi başkaları koruyup gözetse o kişinin yolu tez nihayet bulur.

2- Mevki, mansıp, büyüklük, şöhret, baş ve başkan olma sevdası insanla Allah arasında en büyük perdedir. Bu perdeyi ortadan kaldırmak için insan öyle bir yere gitmeli ki, orada o kişi tanınmış olmamalıdır. Çünkü herkesçe bilinen kimse, namdar olan kişi, halkla ve halkın lezzeti ile meşgul olur. Eğer bir kimse, halk ile kaynaşmaktan lezzet bulursa Hakk'a ve Hakk'a yakın olmanın lezzetine erişemez.

3- Taklitin perde olmasına gelince: Bu hal, bir kimsenin mezhebine inanmaktır. Mücadele yoluyla bir kimsenin nuruna kulak tutmuştur. Artık onun gönlünde hiç kimseye yer kalmamıştır. Ancak gerekli olan, onun işittiklerini bütün bütün unutabilmesidir.

"La ilahe illallah - Allah'tan başka ilâh yoktur!" demesi ve iman getirmesi gerektir. Bu kelimenin mânâsını kendisi de dileye.

"La ilahe illallâh"ın hakikati şudur ki, o kişinin artık Allah'tan başka hiçbir ma'budu kalmamalıdır. Bir kimseye heva ve heves galip olursa bu heva ve heves onun ma'budu olur. Ona tapar.

Bu hal gerçekleşince bütün işlerin keşfini mücahededen dilemeli, mücadeleden değil.

4- Günahkârlık, mâsiyet işine gelince: Bil ki, mâsiyet de büyük bir perdedir, hatta mâsiyet çok büyük bir perdedir. Çünkü günah işlemede ısrar eden kişinin kalbi karanlığa bürünür. Bu karanlıkta gizli haller ona nasıl keşfolabilir? Hele haram yemek, kalbi tamamiyle karartır.

Her kim kalbinin nurlanmasmı, gizli hallerin, ilâhî sırların kendisine açılmasını istiyorsa bilmelidir ki, gönülde helâl lokmanın yaptığı yıkıcı ve karartıcı tesiri hiçbir şey yapamaz. Bunun aslı şudur ki, sen haram lokmadan kaçın. Helâl yiyecekten başka bir şey yeme. Bir kimse, dinin ve şeriatın sırlarının kendisine açıklanmasını dilese, bu kişi, şeriatça gereken amelleri yerine getirmeden önce bunu isterse Arapça öğrenmeden Kur'ân tefsirini öğrenmek isteyen kimseye benzer.

Bu perdeleri kaldıran kimse artık baştan aşağı pâk olup namaz kılmağa lâyık olan kişiye benzer. Bu zamanda da o kişi, bir imama, bir yol göstericiye muhtaçtır ki, o kişiye iktida ede, uya! İmâm dediğimiz Pirdir ki, kılavuzsuz yola düşmenin yolu yoktur. Çünkü, yol gizlidir. Şeytan yolları hak yoluna karışmıştır. Hak yolu birdir, bâtıl yolu bindir. Öyleyse bu kadar yola kılavuzsuz gitmek nasıl

mümkün olur. Ona gitmeğe Pir kılavuz olur ki, o genç de bütün işlerini o pire havale eder. Kendisinin benliğini tarafsız kılar. Kılavuzunun hatasında bile özünün sevabından daha çok menfaat görür. Pirinden her işittiğinin aslını bilmek isterse Hızır aleyhisselâm ile Musa aleyhisselâm'ın hikâyesini anlamalıdır. Bu hikâye pirle müridi hakkında söylenmiştir. Bil ki, meşayih, bazı şeylere vakıf olmuşlardır ki, akılla onun sırrına varmak mümkün değildir. Calinos zamanında bir kimsenin sağ elinin parmağına bir dert bulaşmıştı. Birisi noksan olan hekimler o hastalığın üstüne devalar, ilâçlar sürdüler. Fakat bir fayda vermedi. Calinos da, ilacını o kimsenin sol omzuna sürdü. Sordular: Bu ne iştir ki, dert sağ parmaktadır, deva sol omuzdadır? Bunda ne fayda var?

Ama parmaktaki yara iyileşti. Sebebi şu idi ki, asıl hasta olan parmağın siniriydi. Hem Calinos bilmiş idi ki, sinirler dimağdan iner. Sol yandan çıkan, sağ yana gelir. Sağ yandan çıkan da sol yana gelmektedir. Bu hikâyeden maksat ve murad bir benzetiştir. Bilinmeli ki, müridin kalbinde ehliyetli bir hekim olan mürşidine tam bir teslimiyeti bulunmak, kendi aklîyle hiçbir tasarrufu olmamak gerektir.

Sehl-i Tüsteri der ki: Gayb Erenleri (abdallar): uzletle, açlıkla, susmakla, uykusuzlukla "Gayb Erenleri" adını aldılar.

Çünkü yola çıkan kimsenin yolundan, zahir meşgaleleri bir tarafa atılmalıdır. O zaman yola gitmeğe azmedilmelidir. Yolun başlangıcında en önemli iş olarak bu yoldaki geçitleri, darboğazları geçmeğe çalışmalı. Bu yolun geçitleri gönülde olan kötü sıfatlardır. Bu kötü sıfatlar da kaçınılması gereken işlerin aslı ve köküdür ki, müridin bunlardan sakınması lâzımdır. Mala haris olmak, mevki ve mansıba haris olmak, kibir ve riyaya haris olmak gibi. Bunlara benzer her meşgalenin maddesi bâtından koğulmuş olup gönül onlardan boşaltılmalı. Kimi olur ki, bir kimse bu zikrolunan hallerden uzak olur ve bir halden başkasıyla ilgisi yoktur. O zaman cehd edip o hali de şeyhin doğru göreceği, uygun bulacağı bir yolda kökünden söküp atmadır. En münasip yol, her kişinin haline göre tutulacak yoldur. Artık toprağa tohum saçma zamanı gelmiştir. Fakat toprağın tertemiz bir hale getirilmiş olması lâzımdır. Tohum da Hak Teâlâ'nın zikridir. Vaktâ ki, mürid Hak Teâlâ'dan başka her şeyden kesilir, o zaman bir tenhada oturur, daima: Allah, Allah! der.

Bu zikir, dili susup gönlü zikretmeğe başlayıncaya kadar devam eder. Bundan sonra gönlü zikreylemekten vazgeçer, gönlünün içindeki sırrı zikretmeye başlar ve zikir gönle tamamen galip olur. Zikir kelimesinin gönle galip olmasından murat şu mânâdır ki, onda sarf (ses, söz ve söyleme iradesi) yoktur. Arabilik, Farisilik olmaz. Gönülle söylemek de hadistir. Hadis (söz) dediğimiz, mânânın alâmeti ve zarfıdır. Aynı değildir. Bu mânâ, gönülde o türlü galip ve gönlü o türlü istilâ etmeli ve orada öyle yerleşmiş olmalı ki, gönlü ondan feragat ettirmek güç ola. Öyle bir âşık gibi ki, sevgilisinden gönlünü geri almak elden gelemez.

Şiblî kendi müridine şöyle dedi: Eğer bir cumadan öteki cumaya kadar benim yanıma gelince senin gönlünden Hak Teâlâ'dan başka şey geçerse benim yanıma gelmek sana haramdır. Bundan da anlaşılır ki, mürid, gönlünü dünya vesveselerinin dikenlerinden uzak tutmalı, boşaltmalıdır. Allahu Teâlâ'nın zikrinin tohumunu oraya ekmelidir. O zaman onun gönlünde seçimle ilgili hiçbir şey kalmaz. Beklemeli ki, bu tohumdan ne çıkacak, bitecektir. Dikkat etmeli ki, bu tohum kaybolmasın. Çünkü Hak Teâlâ şöyle buyurur: *"Kim*

mü'min olarak âhireti diler, onun için çalışırsa, işte onun bu sa'yi makbul olur ve bu çalışmasının karşılığı ona verilir." ***(İsrâ: 19)*** Evet, bir kişi âhiret dileyip çalışırsa ve hele o okumuş da olursa onun bu çalışması kaybolmaz, kabul olunur. Yine Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Her kim âhiret ekinini istiyorsa biz onun ekinini artırırız. Kim dünya ekinini istiyorsa ona da istediğinden biraz bir şey veririz; fakat, onun âhiretten bir nasibi olmaz."* ***(Şûra: 20)***

Bu yüzden müridlerin halleri çeşitli olur. Kimi mürid olur ki, bu kelimenin mânâsını değişik şekillerde düşünür. Nice bâtıl hayaller kurar. Kimi müridler olur ki, bu gibi şekil ve hayallerden kurtulur. Meleklerin cevherleri ve peygamberlerin ruhları ona güzel sûretlerde görünmeğe başlar. Rüya halinde nice görünürse, uyanık halde iken de o biçimde ona görünür. Bundan sonra o kişinin başka bir hali de görünmeğe başlar ki, bu halleri açıklamak uzun sürer. Söyleyip anlatmak da faydası yoktur. "Onlar ancak o tarika girmekle bilinir!" denmekle bunlar malûm olmaz. Her kişinin bir türlü hali önüne gelir. Bu yola girmek isteyen kişinin ilk yapacağı iş, bu hallerden hiçbir şey işitmemiş olmaktır. Bu hallerin belirmesini bekleyip gönlünü

o hayallerle meşgul etmek, onların önüne gelmesine perde olur, sed çeker.

İlmin, bilginin kudreti ve tasarrufu, ancak bu derece ve bu daireye kadardır. İşte onu da açıkladık. Bu kadar zikretmekten maksadımız da birçok âlimin inkâr ettiği bu yola -bu yolla sulûk edenlerin- imân getirmeleri içindir. O bilginler ki, öğrendikleri şeyler dairesinin dışında, ötesinde olan nesnelere inanmaz, itikat etmezler.

MİDENİN VE FERCİN AŞIRI İSTEKLERİNİ KIRMANIN YOLLARI

Bil ki, mide, bedenin havuzudur. Şu damarlar ki, mideden yedi uzva yayılır, bunlar ırmaklar gibidir. Bütün şehvetlerin kaynağı midedir. Midenin şehveti Ademoğluna galip olan şehvetlerin en kuvvetlisidir ki, Adem cennetten şehvet sebebiyle koğulmuştur. Ondan ötürü bu şehvet bütün şehvetlerin aslı kılınmıştır. Çünkü karın doyunca şehvet harekete gelir. Karnın ve fercin şehvetini yerine getirmek ancak malla kolaylaşır. Böylece ilk kez mal hırsı peyda olur. Ve malı ele geçirmek ancak makam ve mevkilerini muhafaza etmekle, bu ise ancak insanlarla hasımlaşmakla mümkün olur. Halkla husumette bulunmak ise hasedi, taassubu, havâsm kibir ve kinini doğurur, o zaman mideyi kendi hâli üzere bırakmak, bütün günahların başıdır. Karnı emir altında tutup açlığı âdet etmek bütün hayırların,

iyiliklerin başıdır. Biz bu asılda açlığın faziletini beyan edelim. Ondan sonra halkın hallerini, ihtilâflarını açıklayalım. Ondan sonra az yemekle riyâzetin yollarını bildirelim. Ondan sonra fercin şehvetlerinin âfetlerini ve hem onlardan ken-disini uzak tutan kimsenin sevabını söyleyelim.

Açlığın Fazileti ve Sevabı

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Kendi nefsinize karşı, açlık ve susuzlukla gazâ edin. Ki bu gazânın sevabı küffarla olan gazânın sevabı gibidir. Hak Teâlâ katında açlık ve susuzluk gibi makbul bir amel yoktur."*

Rasûlullah Efendimiz yine buyurdu ki: *"Bir kimse midesini doldurursa göklerin melekûtuna giremez."* Yine Resûl-ü Ekrem Efendimiz'e sordular: Halkın en faziletlisi kimdir? O da şöyle buyurdu: *"Kimi az yer, az güler ve avret yerini örtecek kadar örtü ile kanaat ederse o en faziletli kişidir!"* Rasûlullah Efendimiz yine buyurdular ki: *"Yiyiniz, içiniz, ancak yiyeceği yarım karın yeyin. Az yemek nübüvvetin cüzlerinden bir cüzdür."* Rasûlullah *(aleyhisselâm)* yine buyurdular ki: *"Düşünmek, tefekkür etmek ibadetin yarısıdır ve az yemek ibadetin tamamıdır."*

Yine şöyle buyurdu: *"Allahu Teâlâ'nın katında sizin en faziletliniz tefekkürü ve açlığı çok olanınızdır. Allah'ın nazarında en kızılan kişi ise, çok yemek yiyen ve çok uyuyanınızdır."* Yine Resûl *(aleyhisselâm)* şöyle buyurdu: *"Hak Teâlâ meleklerine buyurur ki: 'Ey Meleklerim! Siz şahit olun ki, her lokmayı terk eden kuluma Cennette bir derece daha verilsin.'*

Rasûlullah Efendimiz yine buyurdu ki: *Hak Teâlâ Meleklerine, az yiyen kullariyle iftihar ettiğini söyleyerek buyurdu ki: "Ey Meleklerim, o kuluma bakın ki, onu taâm lezzetine müptelâ kıldığım halde, benden ötürü o lezzetten el çekmiş, onu terk etmiştir."*

Rasûlullah Efendimiz yine buyurdu ki: *"Sizin gönüllerinizi helâk eylemeniz, çok yemeniz ve çok içmenizle olur. Gönül şu ekin gibidir ki, ekine suyu çok vermekle o helâk olur."* Resûl *(aleyhisselâm)* yine buyurdu ki: *"Şeytan adamın burnundan girer, an olur kan damarlarındadır, an olur yürektedir. Şeytanın yollarını açlıkla dar eyleyin."* Rasûlullah Efendimiz yine buyurur ki: *"İnsan karnına hiçbir zaman kötü yiyecek doldurmamalı. insana sırtını kuvvetli tutacak birkaç lokma yeter. Eğer kişi buna sabır edemezse karnının üç bölümünde bir bölümünü yemeğe ayırmalı. Bir bölümünü nefes*

için saklamalı, bir bölümünü de içmek (su) için ayırmalı." Bir rivayette de "Üç bölümden bir bölümünü zikir için saklamalısınız!" diye buyurmuştur. İsa *(aleyhisselâm)* şöyle demiştir: Kendinizi, aç ve susuz tutun. Tâ ki, gönlünüz Hak Teâlâ'yı görsün.

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Mü'min kişi bir tek bağırsağı doluncaya kadar yer, münâfıksa yedi bağırsağı doluncaya kadar yer. Bundaki mânâ şudur ki, münafığın yemeğe karşı duyduğu istek mü'minin isteğinden yedi kat fazladır."*

Resûl *(aleyhisselâm)* yine şöyle buyurdu: *"Bir kişi karnını tıka basa doldurursa ona, göklerin melekûtuna giden yolu açmazlar."*

Hazret-i Aişe rivayet ediyor. "Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurdu: *Cennet'in kapısını her zaman çalınız!* Ben: Ey Allah'ın Resûlü! dedim, Cennetin kapısını ne ile açmak mümkün olur? Rasûlullah bana şu cevabı verdi: *"Ancak açlık ve susuzlukla!"*

Ebû Cuheyfe'nin Bir gün Rasûlullah Efendimizin huzurunda geğirmesi geldi. Resûl *(aleyhisselâm)*: *"Ya Ebû Cuheyfe!. Geğirmeyi özünden kov. Çünkü bu fânî dünyada tok olan, öteki dünyada aç olur"* dedi.

Aişe dedi ki: Rasûlullah Efendimiz hiçbir zaman yemeği doyuncaya kadar yemezdi. Zaman olurdu ki, Resûlullah'ın açlığına benim merhametim gelirdi. O zaman elimi Rasûlullah'ın karnının üstüne koyardım. Bir gün Ona: "Benim vücudum sana feda olsun, ya Resûlallah! Dünya mekânında aç kalmayacak kadar yesen ne olur?" dedim. O zaman Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Yâ Ayşe! Peygamberlerden himmet sahibi kardeşlerim ileri gittiler. Allah'dan kerametler buldular. Korkarım ki, ben nimetlerle karnımı tıka basa doldurursam benim dere-cem onlardan daha aşağı olur. Ahirette aşağı derecede olmaktan ise açlığa nice gün sabır göstermek benim için daha sevgilidir. Ben orada bütün kardeşlerimden daha aşağı derecede kalmak istemem."* O zaman Ayşe dedi ki: Hüda hakkı için derim ki, bu sözlerden sonra Peygamber Efendimiz Hazretleri bir haftadan ziyade yaşamadı.

Fâtimetü'z-Zehrâ eline bir parça ekmek almıştı. Rasûlullah'ın yanına geldi. Peygamber Efendimiz ona: *"Bu nedir?"* diye sordu. Fâtimetü'z-Zehrâ: Bir ekmek pişirmiştim. Sensiz yemeğe kıyamadım, dedi. O zaman Rasûlullah Efendimiz, kızına şu cevabı verdi:

"Bu ekmek, üç günden beri senin babanın ağzına değecek yiyeceğin ilkidir."

Ebû Hüreyre der ki: Ben hiçbir zaman arka arkaya Peygamberimizin evinde doyuncaya kadar buğday ekmeği yemedim. Ebû Süleyman Dârânî der ki: Akşam yemeğinden bir lokma eksik yemek, bana bütün gece namaz kılmaktan daha sevgilidir.

Fudayl da kendi nefsine şöyle derdi: Ey nefs! Neden böyle korkuyorsun? Aç kalmaktan mı korkarsın? Heyhat? Korkma! Allahu Teâlâ, açlığı Muhammed aleyhisselâma ve ashabına vermiştir. Sana ve senin gibi kimselere açlığı lâyık görmemiştir.

Kehmes şöyle derdi: Ey Yüce Allahım! Beni aç ve yalın yalıncak tutarsın. Kendinle beni uzun gecelerde halvet kılarsın. Senin katında ben bu mertebeyi nasıl buldum ki, sen, böyle bir muameleyi, bu gibi ihsanı, ancak evliyana yapmaktasın!..

Mâlik-i Dinar dedi ki: Saadetli olan o kişidir ki, onun hemen hemen kendine yetecek azığı olup halka muhtaç olmasın.

Muhammed bin Vâsi' de dedi ki: Saadetli olan o kişidir ki, sabah akşam aç olur.

Bununla birlikte Hak Teâlâ'dan hoşnut olup Ona şükreyler.

Sehl-i Tüsterî dedi ki: Ulular ve akıllı kişiler düşündüler: Dinde ve dünyada açlıktan faydalı bir şey bulamadılar. Ahiret için de tokluktan ziyade zararlı bir şey bulamadılar.

Abdül-Vâhid bin Zeyd dedi ki: Hak Teâlâ hiçbir kişiyi başka bir sebepten ötürü değil, ancak açlık sebebiyle dost tutundu. Hiçbir kişi su üstünde yürümedi, ancak açlıkla yürüdü. Hiçbir kişi için nice fersahlık yolu burup kısaltmadılar, ancak açlığa sabrederek yürüyenler için yollar kısaldı.

Açlıktan şu haber gelmiştir ki Musa *(aleyhisselâm)* Hak Teâlâ ile Tûr Dağı'nda görüştüğü kırk gün içinde hiçbir şey yememişti.

Açlığın Faydası ve Tokluğun Zararları

Sen bil ki, açlığın fazileti, onda zahmet olduğundan değildir. Nitekim ilâcın faydası acılığında değildir.

Açlıkta on fayda vardır:

Birinci Fayda: Açlık gönlü sâfi ve aydınlık kılar. Tokluk gönlü kör eder, düşünceyi de sert ve kör kılar. Toklukta dimağa bir buğu

yükselir ki, o kişiyi ahmak, aptal eder. Dağınık endişeler içine salar. Bu sebeple Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Gönlünüzü az gülmekle zinde edin ve açlıkla temizleyin. Ta ki, tertemiz ve saf olasınız. Kalbiniz rakik, ince, duygulu olsun."* Yine Resûl *(aleyhisselâm)* şöyle buyurdu: *"Kendisini aç tutan kişinin fikirleri berrak, kalbi anlayışlı olur ve düşüncesi güzelleşir."*

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Doyuncaya kadar yemek yemeyiniz ki, marifet nuru gönlünüzde yer etsin."*

Böyle olunca marifet nuru Cennetin yolu olur. Açlık marifetin kapısıdır. Aç olmak ise Cennetin kapısını vurmaktır. Nitekim Nebi aleyhisselâm şöyle buyurdu: Siz açlıkla cennetin kapısını durmadan çalın!

İkinci Fayda: Açlık gönlü yufka eyler, ince duygulu kılar. Öyle ki, gönül, Allahu Teâlâ'nın zikrinin ve O'na yalvarmasının lezzetini bulur. Tokluktan gönül katılığı meydana gelir. Tok kişi, zikri dilinin ucu ile söylemeğe başlar. Gönlün derinliğine giremez.

Cüneyd şöyle buyurur: İçinizden biri Allah ile kendisi arasında bir torba yiyecek

koymuşken zikir veya münâcât lezzetini bulmak isterse buna hiçbir zaman kavuşamaz.

Üçüncü Fayda: Aşırı istek, fazla neş'e ve gaflet, cehennemin kapısıdır. Kırık kalblilik, bîçarelik ve acizlik ise Cennetin kapısıdır. Tokluk, insanı aşırı isteklere, fazla neş'eye ve gaflete yollar. Açlıkta, kırıklık ve acizlik gizlidir. Bu sebeptendir ki, Rasûlullah Efendimiz'e yeryüzü hazinelerinin anahtarını arz ettiler, istemedi. Dedi ki: *"Hayır! Ben ancak bir gün aç, bir gün tok olmayı dilerim. Aç olunca aczimi anlayarak yalvarır ve sabrederim. Tok olunca da şükrederim."*

Dördüncü Fayda: Eğer insan tok olursa açları unutur. Allahu Teâlâ'nın kullarına sevgi ve şefkat, bağlılık göstermez. Ahiretin azabını hatırlamaz olur. Ne zaman ki, aç kalır, cehennem ehlinin açlığını hatırlar. Susuz kalınca mahşer ehlinin susuzluğunu anlar. Ahiretten korkmak ve halka şefkat göstermek cennetin birer kapısıdır. Bu sebepledir ki, Hazret-i Yusuf a: Senin elinde yeryüzünün hazineleri var. Niçin açlık çekersin? diye sordular. O da: Korkarım ki, eğer tok olursam aç olan fakirleri unuturum, diye cevap verdi.

Beşinci Fayda: Bütün saadetlerin başı, bir kimsenin kendi nefsini eli altına almasıdır.

Şekavet ise onun kendini nefsine, nefsinin dizginsiz istek ve arzularına teslim etmesidir. Nefsine güvenmesi, ondan korkusuz olmasıdır. Nitekim başı sert ata, açlıktan başka bir şeyle baş eğdirilemez. İnsanın nefsi de böyledir, insanın nefsini körletmesi öyle bir fayda yaratır ki, bütün faydaların kimyasıdır. Çünkü bütün günahlar, şehvetlerden meydana gelir. Ve bütün şehvetler, azgınlıklar da doyuncaya, tıksırıncaya kadar yemek yemekten ileri gelir.

Zinnûn-i Mısrî şöyle buyurmuştur: Ardından bir günah işlememek için hiçbir zaman doyuncaya kadar yemek yemedim.

Aişe de şöyle buyurmuştur: Resûl *(aleyhisselâm)*'ın ardından meydana çıkan bid'atların sebebi doyuncaya kadar yemek yenilmesi, tokluktur. Bir kavim karnı doyuncaya kadar yerse, onların nefisleri serkeşleşir, isyancı olurlar. Eğer açlığın hiç faydası olmasaydı çiftleşme organlarının şehvetini kırması yeter de artardı bile. Bunlardan başka söz söylemesi isteği de azalır. Çünkü herhangi bir kişi karnını doyurunca abuk sabuk sözlere rağbet eder, tenasül organlarının şehveti üstün gelir. Eğer tenasül organını sakınsa, gözlerini sakmamaz. Eğer gözünü sakınsa gönlünün

şehvetini sakınamaz. Açlık ise bütün bu kötülükleri ortadan kaldırmaya yeter.

Altıncı Fayda: Az uyumaktır. Çünkü bütün ibadetlerin temeli, aslı, münacaattır, yakarıştır, düşünce ve zikirdir. Hele vakit gece olursa! Kişi doyuncaya kadar yemek yerse onu uyku basar. Bir murdar nesne gibi düşer, yatar. Ömrünü kaybeder, durur. Pirlerden bir kişi sofra üstünde her gece şöyle bağırırdı: Ey müridler! Çok yemek yemeyin. Eğer çok yemek yerseniz çok uyursunuz. Ve eğer çok uyursanız kıyamet günü çok hasret çekersiniz. Ve yetmiş sıddık sözbirlığı etmişlerdir ki; çok uyumak, çok yemek yemekten ve içilen çok sudandır. Çünkü insanın sermayesi ömrüdür. Ve her nefes bir cevherdir ki, onunla âhiret saadetini ele geçirir. Uyku ise ömrü ziyana verir. Vakit kaybettirir. O halde uykusu kaçırtan şeyden daha aziz ne olabilir? Bir kişi tok olarak teheccüde kalkarsa dua lezzetini bulamaz, uyku ona galip gelir. Zaman olur ki, uykusu ona galip olunca ihtilâm olur. Gecenin içinde de gusl etmeğe güç bulamaz. Cünüp kalır. İbadetten ırak düşer. Gusleylemek zahmetine düşer. Eğer hamama gitmek dilese belki de hamama gidecek parası yoktur. Eğer hamama gitse belki

de gözü hamamda bir kişinin avret yerine bakar. Bundan da çok zararlar, âfetler doğar. Ebû Süleyman-ı Dârânî şöyle demiştir: İhtilâm, bu hususlardan ötürü bir ukubet, cezadır. Çünkü ihtilâm gibi bütün bu haller çok yemekten meydana gelir.

Yedinci Fayda: Az yenilirse elde zaman geniş kalır. İlim ve amelle uğraşır. Çok yemek yenirse, yemek pişirmek, satın almak, yemek yapmak, pişinceye kadar beklemek gibi şeyler zaman ister. Ondan sonra helâya gitmek, beklemek, abdest almak, bunlar da zaman kaybına sebep olur. Her nefes bir cevherdir. İnsanlık sermayesini zaruretsiz kaybetmek aptallıktır.

Seriyyü's-Sakatî şöyle demiştir: Ali Cürcanî'yi gördüm. Bir parça arpa ununu ağzına atardı. Ona: Niçin ekmek yemezsin? diye sordum. O da: Bununla ekmek yemem arasında yetmiş tesbihlik zaman farkı vardır, dedi. Bunun için kırk yıldır ekmek yemiyorum. Çünkü ekmeği çiğnemek lâzım, ta ki, bu zamanın faydası elimden çıkmasın. Şüphe yoktur ki, açlığa ahşan, açlığı âdet edinen bir kimseye açlık kolay gelir. O kişiye mescidde itikâfa girmek kolaylaşır. Çok zaman abdestli kalır.

Bu kadar faydalar, ahiret ticareti için çalışan kimseler nazarında küçük bir şey değildir.

Ebû Süleymân-ı Dârânî şöyle buyurmuştur: 'Yemeği doyuncaya kadar yiyen bir kimsede altı şey doğar: 1- İbadetin tadını bulamaz; 2- Hikmeti hıfz etmesi, Kur'ân ezberlemesi bâtıl olur; 3- Bütün insanların tok olduğunu sandığı için insanlara şefkat duymaktan mahrum kalır; 4- O kişiye ibadet etmek ağır gelir; 5- Bunların şehvetleri fazla olur; 6- Bütün mü'minler mescid çevresini dolaşırken onlar abdesthane ve çöplüklerde dolaşır."

Sekizinci Fayda: Bir kimse az yese, vücudu sağlıklı olur. Hastalık acılarından, ilâç parasından, hekimlerin ve hacamatçıların nazlarından, ilâç yutmak zahmetinden kurtulmuş olur. Bütün hekimler söz birliği ederek şöyle demişlerdir: Dünyada hiçbir şey yoktur ki, az yemek kadar sırf faydalı olsun ve kendisinde hiçbir zarar bulunmasın. Hakîm olanlardan birisi de şöyle demiştir: Ademoğlunun yediği şeylerin en iyisi nardır. En kötüsü kuru ettir. Ama kuru eti az yemek, narı çok yemekten hayırlıdır. Bir haberde şöyle gelmiştir: "Oruç tutunuz ki, sağlığınız tam olsun."

Dokuzuncu Fayda: Bir kimse az yese, onun masrafı da az olur. Çok mala ihtiyacı

olmaz. Bütün zarar ve ziyanlar, âfetler, günahlar, gönlün mal artırma ihtiyacından doğar. Çünkü böyle bir kimse daima daha güzel yemekler yemek ister. Her zaman bunun zahmetini çeker: Acaba istediğimi ne yolda ele geçirebilirim? diye tamah ve haram yollarına başvurur. Hakimlerden bir kişi dedi ki: Kalbindeki endişeyle dertlerden sakınmak gücü insanın elinden gelmez. Açlık bütün bunların koğmasmda yeterli olur. Açlık bir cevherdir. Hak Teâlâ'nm hazinesinde saklıdır ve Yüce Allah o cevheri sevdiği kimseye verir, başka kimseye vermez! Hakîm kişilerden birisi de şöyle demiştir: Bir mürid, bir yıl kuru ekmek veya âdet ettiğinin yarısını yese, o zaman Allahu Teâlâ kadınların lezzetini onun kalbinden giderir.

Onuncu Fayda: Kim kendi midesine sözünü geçirirse o kişinin sadaka vermeğe, kerem kılmağa da gücü yeter. Bir nesne ki, karına gider, son yeri abdesthanedir. Ama sadaka olarak verilen her şeyin yeri Hak Teâlâ'nın lütuf elidir. Rasûlullah Efendimiz bir kişiye baktı, onun semiz karnını gördü. Ona şöyle buyurdu: *"Karnına harcadığın şeyi başka yere harcasaydın çok daha hayırlı olurdu."* Yani kendine zararlı olan bu fazla yiyecekleri Hak

yoluna sadaka etseydin daha iyi olurdu. Hem onun zararından korunmuş, hem de faydasını görmüş olurdun.

Müridin Az Yemekteki Edepleri

Bil ki, yemek yemek helâl olduktan sonra müritlere üç ihtiyat ile hareket etmek farzdır.

Birinci İhtiyat: Az yemek yemektir. Ama çok yemek yerken az yemeğe başlanmamalıdır. Buna takat getirilemez. Bu zararlıdır. Yavaş yavaş yemek azaltılmalıdır. Meselâ yemek yerken yemeği eksiltmek istese, her gün bir parça eksik yemelidir. Bir gün bir lokma, ikinci gün bir lokma, üçüncü gün bir lokma az yeyince bütün bir ekmekten feragat edilmiş olur. Böyle yapana yemeği az yemek de kolay gelir. Ve yemeği azalttığını anlamaz, bilmez. Bu tabiata alışınca karar kılacağı lokma için dört derece vardır:

Birinci derece: Bu, sıddıklarm en büyük derecesidir. Zarurî miktarda yiyecekle kanaat etmektir. Ebû Sehl-i Tüsterî'nin seçtiği derece budur. Der ki: ibadet, hayatla, akılla ve kudretle olur. Kuvvetinin azalmasından, korkmuyorsan yemek yeme. Çünkü açlığın verdiği zayıflıkla namazı otururken kılmak,

tok olarak ayakta kılmaktan daha evlâdır. Eğer aklına ve sağlığına halel geleceğinden korkarsan yemek yiyebilirsin. Çünkü asıl olmadan kulluk olmaz. Can dahi her şeyin aslıdır. Sehl-i Tüsterî'ye: Ne miktar yemek yersin? diye sordular: O da: Benim her yıl üç akçe harçlığım vardır. Bir akçe pirince, bir akçe bala, bir akçe de yağa ayırırım. Onları karıştırır, üç yüz altmış parça yaparım. Her gece bunlardan biriyle iftar ederim, dedi. Ya şimdiki halde ne miktar yersin? diye sordular. Nice rast gelirse! diye cevap verdi.

Zühd ve takva ehli arasında öyleleri vardı ki ve halen de nicesi vardır ki, bir günde bir dirhem yemek yerler. Özlerini yavaş yavaş bu mertebeye eriştirmişlerdir.

İkinci derece: Bir öğün yemek yemekle olur. Bu da bir ekmeğin üçte biri kadardır. Öyle bir cins ekmek ki, dört tanesi bir batman çeker. İşte o, bir öğün ekmekden karnın üçte birini dolduracak kadarı yenilir. Nitekim Rasûlullah Efendimiz: *"Karnın üç bölümünden bir bölümünü yiyecekle, bir bölümünü su ile, bir bölümünü de nefesle (hava ile) doldurunuz!"* diye buyurmuştur: Bir rivayete göre de üçüncü bölüm zikir ile doldurulmalıdır! Ve bu daha öncelikle gelir. Rasûlullah Efendimiz'in

"Ademoğluna birkaç lokma yeter" buyurması bu manaya uygundur. Bu birkaç lokma da on lokmadan az olandır. Hazret-i Ömer yedi veya dokuz lokmadan fazla yemek yemezdi.

Üçüncü derece: Bir öğün yemeğin bir mud (625 gr.) miktarına indirilmesi, bir muddan fazla yenilmemesidir. Muddan fazlası israf sayılmalıdır. Bu türlü yiyecek, birçok kimselerin midesinin üçte birinden biraz fazlasını kaplar. Hemen hemen midesinin yarısını doldurmuş olur.

Dördüncü derece: Yemeği bir mud ölçüsüne ulaştırmaktır. Belki de bir muddan ziyade olanı hadd-i israf saymaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur: *"Yiyin, için, fakat israf etmekten sakının. Çünkü Allah israf edenleri sevmez!"* ***(Araf: 31)*** Lâkin bu sözün israf sayılması bazen vakte göre bazen bedene göre, bazen de bir kısım işleri işlemeye göredir. Sözün kısası henüz iştiha söndürülmeden eli sofradan çekmek gerekir. Bir kısım insanlar, yemeğin gerekli olan miktarını tayin etmemişlerdir. Fakat aşırı yemek yememeğe gayret etmişlerdir. Ama aç olunca iştihaları yerinde kalmak şartiyle yemekten el çekilmemelidir. Açlığın nişanı şudur: Aç insan, ekmek katıksız bile olsa onu canı çeker.

Arpa ve dan ekmeklerini hırs ile ve iştiha ile yiyebilir. Eğer ekmeğe katık ihtiyacı duyarsa o iştiha gerçek değildir. Birçok sahabeler yarım muddan öteye de geçmişlerdir. Bir kısım insanlar vardı ki, onları yemeği haftada bir sa' (2,5 kg.) miktarında idi. Bir sa' dediğimiz dört muddur. Hurma yedikleri zaman bir buçuk sal yerlerdi. O buçuk, hurmanın çekirdeğinin atılmasından dolayıdır.

Ebû Zerr şöyle demiştir: Rasûlullah Efendimiz zamanında benim yiyeceğim bir cumadan bir cumaya bir sa' arpaydı. Hüdaya and içerim ki, Resûl'e kavuşuncaya (yani ölümüne) kadar bu halden dönmem.

Ebû Zerr bir taifeyi şöyle suçladı: Siz eski hâlinize döndünüz. Oysa Rasûlullah Efendimiz buyurmuştur ki: *"Sizin kıyamet gününde bana ziyade yakın ve en sevgili olanlarınız bugün üzerinde olduğu hali bırakmayan, o hali ile ölüme gidenlerinizdir."* Hal böyleyken siz eski halinizden döndünüz. Arpa ununu elekten geçirip yufka pişirir oldunuz. İki türlü katığı bir yere toplayıp yemeğe başladınız. Rasûlullah Efendimizin zamanında hiç bunlar yoktu. Suffe ehlinin yiyeceği iki kişiye bir hurma idi. Hurmanın çekirdeğini de çıkarıp atarlardı.

Sehl-i Tüsterî: Eğer bütün âlem kan olsa kavminin o kandan azığı helâl olur! demiştir. Bu sözün mânâsı şudur ki, mü'minin yiyeceği zaruri kadar olur. Haram olan şey zarurete erişince helâl olur. Haram şeyi yemek arzu ile olamaz. Rasûlullah Efendimiz: Sadakadan erişen hurma helâldir! demiştir.

İkinci İhtiyat: Yemeğin vakti hakkındadır. Bu da üç derecedir:

Birinci derece: Her üç günde bir yemek yemektir. Kimi kimseler yemeği yedi güne veya daha ziyadeye kadar uzatırlar. Yani on güne, on iki güne ulaşanlar olmuştur. Tabiilerden kimi kimseler özlerini o dereceye eriştirmişlerdir ki, kırk gün hiçbir şey yememişlerdir. Bir sofi bir keşişle konuşuyordu. Sofi, keşişe: Niçin Muhammed'e imân getirmezsin? diye sordu. Keşiş de: Çünkü İsa aleyhisselâm kırk gün hiçbir şey yemedi. Kırk gün yiyememek peygamberlikten başka bir şeyle olamaz. Sizin Peygamber bunu işlemiş midir? diye sordu. Sofi de: Ben bizim Peygamberimizin ümmetinden biriyim. Eğer kırk gün otursam, hiçbir şey yemesem imân eder misin? dedi. Keşiş de: İmân getiririm! dedi. Bunun üzerine Sofi, elli gün aç oturdu, hiçbir şey yemedi. Sonra: Hey Keşiş! Elli gün daha arttırayım

mı? diye sordu. Keşiş: Arttır! dedi. Sofi de altmış gün sabretti. Ağzına lokma koymadı. Keşiş o zaman Mu- hammed dinine girdi. İşte bu açlık öyle ulu bir derecedir ki, hiç kimse zorla bu dereceye erişemez. Meğer ki o kimseye bu dünyanın dışında bir hal gelmiş olsun. Bu birinci dereceye herkes erişemez. Bu dereceye ancak keşif sahibi olan, müşahedeleriyle meşgulken kendini unutan, bu müşahedelerle doymanın zevkine varan, bu ilâhi zevk içinde kendi açlığını ve ihtiyaçlarını unutan kimseler erişebilir.

İkinci derece: İki günde bir yemek yemektir ki, bu mümkündür. Bu gibi yemek yeyişler çok çok görülür.

Üçüncü derece: Her gün bir kere yemek yemektir. Bu bütün derecelerin en aşağısıdır. Eğer kişi iki kez yemek yerse bu bir israftır. Hiçbir vakit açlık nedir bilmez. Rasûlullah Efendimiz sabah yemek yese akşam yemezdi, akşam yese sabah yemezdi. Ayşe'ye şöyle derdi: *"Ya Ayşe! Sakın yemek israfında bulunma! Bir günde iki kere yemek yemek israftır."* Eğer günde bir kere yemek yemek istenirse, başlangıcı seher zamanıdır. O zaman yemek yenmeli. Ta ki, gece namazına kalkmak kolay, gönül parlak ve saf olsun. Eğer

yemeğe iltifat eylemek hatıra gelirse bir kere iftar vaktirde, bir kere de seher vaktinde yemek yenmelidir.

Üçüncü İhtiyat: Yemeğin cinsi beyanındadır. Yemeğin en güzeli elenmiş buğday unu, en aşağısı da elenmemiş arpa unudur. Orta yiyecek ise elenmiş arpa unudur. Katığın en güzeli et ve tatlıdır. En aşağısı tuz ve sirkedir. Katığın ortası da etsiz olan yağlı yemeklerdir. Ahiret yoluna giden kimselerin âdeti, ekmek katığından perhiz etmektir. Her nesne ki, öz nefislerinde iştiha sebebi olsa, nefislerine aykırı iş yaparlar, içlerinin istediğini yemezlerdi. Şöyle denilmiştir ki: Nefis, iştiha duyduğu nesneyi bulursa neşesi ve gafleti artar, karanlığı kendine mekân edinir. Ve eğer istedikleri verilmeyerek nefse dünya dar olsa, dünya onun zindanı olsa, ölmek onun bu zindandan kurtuluşu demek olur.

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Benim ümmetimin kötü kişileri, buğdayın özünü yiyenlerdir."* Cafer bin Nusayr der ki: "Cüneyd bana: Git bana incir satın al! diye emretti. Ben de gittim, aldım, getirdim. Ona verdim. Bir tane inciri ağzına attı. Sonra o inciri ağzından dışarı çıkardı, bıraktı. Kendisine: Ya Cüneyd, inciri niçin yemedin? diye

sordum. O da: İnciri ağzıma attığım zaman görünmeyen âlemden şöyle bir nida geldi: Ey Cüneyd! Sen o nesneyi ki, bizim için yememeğe söz vermiştin, şimdi onu yemeğe utanmaz mısın?.."

Kuvvetli katıkları yemek haram değildir. Ara sıra yemekte zarar da yoktur. Ancak devamlı olarak yemek âdet edinilirse insanın tabiatında onlara alışkanlık galip olur. Bu alışkanlığın ise insanı gaflete, gevşekliğe ve tembelliğe götürmesinden korkulur. Rasûlullah Efendimiz buyurdu ki: *"Benim ümmetimin kötüleri, maddî nimetlerle beslenmeye ve cisimlerini büyütmeye düşkün olanlardır ki, onların bütün gayretleri, çeşit çeşit yemek yemek, türlü türlü elbiseler giymek ve haddinden fazla konuşmaktır."*

Musa *(aleyhisselâm)*'a şöyle emir buyuruldu: Ey Musa senin son durağın mezardır. O halde nefsini dünya istekleri çokluğundan alıkoymak gerekir. Din büyükleri, izin verilen lezzetli yemekleri elde etmek için çabalamayı ve nefsin her arzusuna kavuşmak için çalışmayı iyi görmemişlerdir.

Vehb bin Münebbih şöyle demiştir: Dördüncü gökte iki melek birbiriyle buluştular. Birisi ötekine: Ben balıkçının ağına balığı

salayım! diye gidiyorum. Çünkü filân Yahudi balık arzulamıştır, dedi. Öteki melek de: Ben de filân yere gidiyorum ki, bir çanak yağı baş aşağı edeyim. Çünkü filân ibadet edici kişinin canı yağ arzulamıştır. Onun katma o yağı yeni götürmüşlerdir.

Emir'ül-Mü'minin Ömer'e bir bardak bal getirmişlerdi. Soğuk suda da soğutulmuştu. Fakat o bunu içmedi. "Kıyamet günü bunun hesabını benden uzak eyleyin" dedi.

İbn-i Ömer hastalanmıştı. Canı kızartılmış balık istedi. Nafi der ki: Medine'de aradım, bir balık bulamadım. Sonunda çok uğraşıp bir buçuk akçeye bir tanesini satın aldım, kızarttım. İbn-i Ömer'in evine götürdüm. Ansızın kapıya bir derviş geldi. İbn-i Ömer: Ya Nafi! Bu balığı al, dervişe ver! dedi. Ben o zaman kendisine: Ya İbn-i Ömer! Bu balık senin istediğin bir şeydir. Çok uğraşıp ele geçirdim. Dervişe onun yerine çil akçeler vereyim! dedim. İbn-i Ömer: Yok, dedi, balığı ver! Ben de balığı dervişe verdim. O dervişin ardınca yürüyüp o balığı ondan geri satın aldım. Geri İbn-i Ömer'e götürdüm ve: Balığın karşılığını o dervişe verdim. Balığı geri aldım, sana getirdim, dedim. İbn-i Ömer: Geri ver, balığı geriye ver, verdiğin parayı da geri alma. Çünkü

ben Rasûlullah Efendimizin şöyle buyurduğunu işittim: *"Her kim bir şeye karşı şiddetli bir istek duyar da o isteğini reddedip Allah için elini ondan çekerse Allahu Teâlâ onu bağışlar."*

Utbetü'l-Gulâm hamuru güneşte pişirir, öyle yerdi, ateşte pişmesine izin vermezdi. Sebebi de hamurun ateşte daha iyi pişerek lezzetli olmasıydı. Suyu güneşten kaldırmazdı, ılıkça içerdi. Mâlik bin Dinar, kırk yıl süt arzulamış, nefsine aykırı hareket ederek asla süt içmemişti. Bir kişi ona taze hurma getirdi. Hurmayı eline aldı. Tuttu, döndürdü, döndürdü, sonunda hurmayı getiren kimseye vererek: Siz yiyin! dedi. Ben, kırk yıl var ki, hurma yemedim. Ahmet bin Ebi'l-Havari, ki Süleyman Daranî'nin müridi idi, dedi ki: Bir gün Süleyman Daranî, sıcak ekmeği tuza batırıp yemek istedi. Getirdiler. Bir lokma aldı. Önüne koydu ve ağlamaya başladı, dedi ki: Ey Yüce Allahım! Benim arzumu benim önüme getirdin. Demek benim ukubetimi diledin. Tövbe ediyorum. Günahımı bağışla! dedi.

Malik bin Dinar da: Elli yıldır dünyayı boşamış bulunuyorum. Bir yudum sütün dileğindeyim: Hakka vasıl oluncaya kadar içmek istemiyorum! demiştir.

Hammad anlatıyor: Dâvud-i Tâî'nin kapısına varmıştım. Bir ses işittim ki, şöyle diyordu: Bir kere kişver arzu ettin, onu sana vermedim. Şimdi de hurma istemektesin. Onu hiç bulur musun!.. Onu da sana verdirmiyorum! Hammad devamla dedi ki: Sonra içeri girdim. Davud'dan başka orada bir kimse görmedim. O sözü Davud kendi nefsi için söylemiş. Utbetü'l-Gulâm, Abdülvahid Zeyd'e dedi ki: Filân kişi, kendi gönlünden öyle bir halle konuşuyor ki, bende o hal yoktur! Abdülvahid: Onun sebebi şudur, dedi. O sade kuru ekmek yer, sen ise hurma ile ekmek yersin! Utbetü'l-Gulâm sordu: Eğer ekmeği hurma ile yemekten el çekersem o kişinin bulunduğu dereceye erişir miyim?.. Abdülvahid: Erişirsin! dedi. Utbetü'l-Gulâm da artık ekmeği hurma ile yememeğe azmetti ve ağladı. Ona: Niçin ağlıyorsun! Yoksa hurma için mi? diye sordular. O zaman Abdülvahid: Onun nefsi hurma istedi. Artık hurma yememeye içtiği andı gerçekleşti. Bunu biz de biliyoruz. İşte buna ağlıyor! dedi.

Ebû Talib Oğlu Ali der ki: Bir kimse, kırk gün devamlı et yese gönlü katı olur. Ve bir kimse kırk gün et yemese kötü huylu olur. Et yemekte orta karar olunmalıdır.

Ömer oğluna dedi ki: Kimi et, kimi yağ, kimi süt, kimi sirke, kimi kez de kuru ekmek ye. Müstehap olan budur ki, tok uyumayasm! Çünkü tok uyuyanda iki gaflet (hem tokluk, hem de uyku gafleti) birleşmiş olur. Haberde şöyle gelmiştir: Yemeği namazdan ve zikirden önce yeyin. Yemeği yeyip yatmayın ki, gönlünüz kararmasın. Yine gelmiştir ki: Yemekten sonra dört rekât namaz kılın. Yahut yüz kere Allah'ı teşbih edin. Ya da Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuyun.

Süfyân-ı Sevrî her ne zaman yemek yese doyuncaya kadar yerdi. Bütün geceyi uykusuz geçirir ve şöyle derdi: Hayvanı doyurunca ona sert bir iş gördürmek gerektir. Büyüklerden biri, müritlerine: Gönlünüzün dilediği şeyleri yemeyin. Eğer yerseniz ardından başka bir şey talep etmeyin. Eğer talep ederseniz Allah'ı dost tutmayın, derdi.

Mücahedenin Sırrı

Bil ki, açlıktan maksat, nefsi açlıkla kırıp zayıflamaktır. Çünkü nefis itidal üzere, orta kararlı olursa bu tekidlerden müstağni olur. Bu sebepledir ki, pir olan bir kimse müridlerine bu riyazetleri salık verir, kendisi yapmaz.

Zira maksat açlığın zahmetini çekmek değildir. Aksine şudur ki, midedeki yiyecekler şu miktarda erimeli ve mideye ağırlık vermemelidir. Hem de açlığın zahmeti duyulmalıdır.

Bu iki mânânın her birisi açlığa dayanmaya mâni değildir. Kemal derecesi öyle olmalıdır ki, kişi meleklerin sıfatında olsun. Melekler ne açlığın acısını çekerler, ne de tokluğun ağırlığını duyarlar. Ama nefis ancak başlangıçta kendisine az yiyecek verilmek suretiyle zorluğa alıştırılmalıdır. Yoksa nefis orta kararlılığı bulamaz.

Ululardan bir kısmının kendilerine itimatları yoktu. Bu yüzden perhiz yoluna gitmişlerdi. Daima riyazet kelimesini düşünürlerdi. En ulu kemâle erenler orta hal, itidal haddi ile sabit kadem olurlar. Bunun delili şudur ki, Rasûlullah Efendimiz kimi zaman öyle devamlı oruç tutardı ki: Rasûlullah hiç oruç açmayacak! derlerdi.

Kimi zaman orucuna öyle aralık verirdi ki, artık oruç tutmayacağı sanılırdı.

Ve Rasûlullah Efendimiz, evinden bir şey yemek istese, eğer varsa yerdi, yoksa "oruç tutayım!" derdi. Kendisi bal severdi. Eşi de severdi.

Mârûf-i Kerhî'ye gizli yiyecek getirirlerdi. O da yerdi. Bişr-i Hafi yemezdi. Mârûf-i Kerhî'den bunu sordular, şu cevabı verdi: Kardeşim Bişr-i Hâfî'yi ibadet bağlamıştır. Ma'rifet ise beni açmıştır. Ben Mevlâ'nın sarayında konuğum, ne verirlerse yerim, vermezlerse sabrederim. Bende hiç tasarrufa ve itiraza yer kalmamıştır. Sen bil ki, bu makam ahmakların kendilerini aldatma yeridir. Bir kimse nefse muhalefet etmeğe güç yetiremezse der ki: Ben Mârûf-i Kerhî gibi arifim! Böyle söyleyen iki kimseden biri ya sâdıkdır ki, doğrucular katında sabit kalır, yahut ahmaktır ki, kendi özünü doğru yolda sanır.

Mârûf-i Kerhî öyle bir vukufa erişmiş idi ki, ona elle veya dille bir hıyanette bulunanlar, onda hiçbir kızgınlık hareketi görmezdi. Bu işi Haktan gelmiş görürdü. Bu gibi sözü o asılda olan bir kimse söylese doğru olur.

Bişr-i Hâfî, Seriyyü's-Sakati ve Mâlik-i Dinar veya bunların tabakasında olan yüce kişiler nefislerinden emin olmadıklarından ötürü mücahedeyi bırakmamışlardır. Bizim emsalimizden bir kimsenin kendisi hakkında böyle bir zanda bulunması güçtür.

Yemek İsteğinden El Çekmenin Zararları

Sen bil ki, yemek hususunda istekten el çekmede iki âfet, belâ doğar. Biri şudur ki, kişi, bazı şeyler eline geçtiğinin halk tarafından bilinmesini istemez. Yahut yemeğe düşkünlükten vazgeçemez, ama onun bu zaafını halkın bilmesini de istemez. Yemeğini gizli yer, açıkta yemez. Bu, bir iki yüzlülük, bir münafıklıktır. Kimi zaman ise şeytan o kişiye bir büyüklük, bir gurur verir.

Ona: İstediğin bir şeyi gizli yerde yemek halk için iyi bir iştir. Böylece halk senin ardından gelir! der. Bu, mahza bir gururdur.

Kimi kimseler ise gönlünün istediği şeyi alır, halkın gözü önünde evlerine götürürler. Sonra onu gizlice sadaka ederler. Bu mertebe, doğruluğun son noktası ve sadaka vermenin en yüksek derecesidir. Sıddıkların muamelesi budur, nefse çok güç gelir. İhlasın şartı budur ki, bu türlü nesne nefse kolay gelmelidir. Eğer bu mânâ nefsine zor gelirse, ona riya eseri girmiş olur. Böyle bir kimse Allah'a değil nefsine itaat etmiş sayılır.

Bir kimse eğer yemek yeme isteğinden kaçar ve riya isteğine düşerse yağmurdan kaçayım derken oluk altına düşen bir kimse

gibi olur. O halde nefsinde böyle endişeler duyan kimse, insanların yanında hiçbir şey yememekten vazgeçmeli, biraz bir şeyler yemeli, fakat hepsini ve her şeyi yeyip karnını tıka basa doldurmamak. O zaman hem riyayı, hem de istekleri ve şehveti kırmış olur.

Fercin Şehveti

Ey aziz kişi! Sen bil ki, dişi-erkek insana birleşme isteği verilmiş, şehvet denilen bir duygu sataştırılmıştır ki, bu, birleşmeye el atılıp tohumu saçılsın ve soy sop kesilmesin diyedir. Bundan ötürü insana bir şehvet ihsan edilmiştir. Ta ki, âhirette cennetin lezzetlerinden bir örnek ola. Bu türlü istek, büyük bir arzudur.

İblis Musa *(aleyhisselâm)*'a: Bir kadınla gizli yerde oturma! Çünkü tenhada bir kadınla bir erkek oturduğu zaman, ben bir fitne çıkarmak için onların yanma giderim, demişti.

Said bin Müseyyib de şöyle demiştir: Allahu Teâlâ hiçbir peygamber göndermedi ki, Şeytan, kadınlar sebebiyle o peygamberlerden umudunu tamamen kesmiş olsun. Ben, bu hususta korktuğum kadar hiçbir şeyden korkmam. Bu sebeple de kendi evimden ve

kızımın evinden başka bir eve girip oradâ oturmam.

Sen bil ki, şehvette ifrat, tefrit ve orta hal vardır. İfratın misali şudur. Fahiş fiillerden utanmamaktır. Kendisini baştanbaşa kötü işlere vermektir. O zaman o kişiye vacip olan, şehveti oruçla kırmadır. Tefrit de ifratın aksidir. O kişiden şehvetin tamamiyle uçup gitmesidir. Bu noksanlık mertebesidir. İtidal, orta hal de odur ki, şehveti olur, ama dizginlemek o kişinin elindedir.

Şehveti artsın diye kimi kimseler bazı şeyler yer. Bu türlü hareket bilgisizlikten ileri gelen bir şeydir. Bunlar şu gibi insanlara benzerler ki, arı kovanını karıştırır, arılar başına üşüşünce de onlardan kurtulma çaresi arar.

Ama eğer bir kimse evlenirse ve onun maksadı kadınlar tarafını sakınmak, korumak olursa -ki erkekler kadınların sığınacak hisarıdır- bu takdirde şehvetin artmasını istese bunu istemesi doğru bir harekettir.

Garip hadislerdendir ki, Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Kendimde eşimle birleşme zayıflığını gördüm. Cebrail'e bildirdim. Bana: Keşkek ye! diye buyurdu."*

Bunun sebebi şu idi ki, Rasûlullah Efendimiz'in dokuz hatunu vardı. Onlar da bütün erkeklere haram kılınmıştı. Onların bütün âlemden umudları kesilmişti.

Şehvetin âfetlerinden birisi de aşk'tır, sevgidir. Çünkü aşk birçok belânın, musibetin sebebi olmuştur. Eğer başlangıçta ihtiyat edilmezse düşünce, ihtiyar elden gider.

Bu yolda ihtiyat göstermek, tedbirli olmak, gözü aşktan sakınmakla olur. Göz birisine rastlayıp bakar geçerse sakınmak kolaydır, ama kendi haline bırakılırsa, yani bakış uzun olursa, iş zorlaşır.

Nefs bu halinde bir davara benzer. Eğer bir yere gitmek istese onu yularıyla o yöne döndürmek kolay olur, ama istediği yere girmek istese kuyruğundan yapışıp çekmek zor olur. Asıl ihtiyat olunacak uzuv gözdür.

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurdu: *"Namahrem kadınlara bakmak şeytanın oklarından bir oktur ki, zehirle sulanmıştır. Bir kimse Allahu Teâlâ'nın korkusundan namahremden gözünü saklasa ona bir iman daha verilir. Bu imanın tatlılığını o kişi gönlünde duyar, görür."*

Rasûlullah Efendimiz yine şöyle buyurmuştur: *"Ben öldükten sonra ümmetime kadınlara benzer bir fitne koyup gitmedim."*

Yine bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur: *"Göz de ferc gibi zinâ eyler. Gözün zinâ etmesi bakmakla olur."*

Bir kimse gözünü sakınmayı bilmezse ona gereken şey şehveti için riyazet çekmektir.

Riyazetin yolu da şudur: O kişi oruç tutmalıdır. Eğer şehvetini oruçla da tutmak elinden gelmiyorsa evlenmelidir.

Güzel yüzlü oğlan çocuklarından gözünü sakınamıyorsa bunun zararı daha büyük olur. Zira bunun helâl bir iş olmasının imkânı yoktur. Bir kimse eğer şehveti coşarak güzel yüzlü bir oğlanın yüzüne bakarsa ve gönlü rahatlarsa, onun o yüze bakması haramdır. Eğer akar sulara, derelere, yeşillik ve çiçeklere, güzel nakış ve süslere baktığı zaman gönlü rahatlık buluyorsa bunun zararı yoktur. Helâl olan rahatlığın nişanı budur ki, ona yaklaşmak, birleşim isteği olmaz. Onları öpmek, okşamak, çimdiklemek istekleri bu kişide bulunmaz. Ama genç güzellere bakan bir kişide bu türlü istekler doğarsa, bu, şehvet belirtisidir. Bu şehvet de livâtanın ilk

adımıdır. Şeyhlerden biri şöyle demiştir: Ben müridlerimin arasına güzel bir oğlanın girmiş bulunmasından saldırgan bir aslandan daha çok korkarım.

Müridlerden birisi de şöyle demiştir: Sevişmek arzum bende o kadar taştı ki, kendimi zaptedemiyordum. Sabrım da kalmadı, duaya, yakarışa başladım. Gece rüyama bir kişi girdi. Bana: Sana ne oldu böyle? Neye inliyor, yakarıyorsun? dedi. Bitik halimi ona açıkladım. Elini çarpan yüreğimin üstüne koydu, sıvazladı. Uyandığım zaman bende şehvet duygularının kalmadığını hissettim. Aradan bir yıl geçti. Önceki şehvet duyguları yeniden bende belirdi. O kişiyi bir gece yine rüyamda gördüm. Bana: Bu halin senden uzaklaşmasını diler misin? dedi. Ben: Evet, dilerim, dedim. Bana Boynunu uzat! dedi. Boynumu uzattım. Elinde bir kılmç vardı. Boynuma sallarken uyandım. Baktım ki, o kötü duygularım yine benden silinmiş. Aradan bir yıl daha geçti. O hal yine başıma geldi. Yine ağlamağa başladım. Gönlümü yalvarıp yakarmalar doldurdu. O kişiyi yeniden rüyamda gördüm. Bana: Allah senden bir şeyin gitmesini istemiyor! Sen ise onun gitmesini diliyorsun! Bu niceye dek sürecek? dedi.

Ben de bu irşad üzerine hemen bir kadınla evlendim, şehvet ateşinden kurtuldum.

Şehvete Karşı Koymanın Sevabı

Ey aziz kişi! Sen bil ki, şehvet duyguları insanda ne kadar çok olursa, ona boyun eğmemenin de sevabı o kadar çoktur. Birleşim isteği, bütün şehvetlerin en yücesidir. Ondan güçlüsü yoktur. Ama bu yüce kuvvetin arzu ve isteği güzel bir şey değildir. Bir kimsenin bu arzuya uymaması ya acizliğinden, ya hayadan, ya da korkaklığından ileri gelir. Veya kötü bir hareketi açığa vurulacağından yahut mal ve akçe noksanındandır. Bunlardan ötürüdür ki, evlenmekten kaçınan kişiye sevap yazılmaz. Çünkü bu da dünyada yapılması gereken vazifelerdendir. Mutlaka şeriata uyulmak zorluğundan değildir. Ama, günah işleme yollarını kapadığı için bu bir saadettir. Çünkü birçok günahlar, fena hareketler bundan dolayı yapılmamış, suçlar işlenmemiş olur. Fakat bir kimse, şehvetine boyun eğmezse, onu gidermek elinde iken Allah rızası için onu koğarsa bu hareketinin de sevabı çok olur. Böyle bir kişi, o kıyamet, hesap ve din gününde yüce Arş'm gölgesinde olan yedi zümreden biri olur. Böyle birinin

derecesi Yûsuf *(aleyhisselâm)*'ın derecesi gibidir. Çünkü, bu yolda onun önden, imamı, kılavuzu Yûsuf peygamberdir.

Hazret-i Ömer'in oğlu Abdullah demiştir ki: Rasûlullah Efendimiz bize şöyle hikâye etmişti: "Geçmiş zamanda üç kişi yolculuğa çıkmışlardı. Gece basmıştı. Güvende olmak için bir mağaraya girdiler. Gece yarısı dağdan kaya yuvarlanıp mağaranın kapısını kapamıştı. Dışarı çıkmak için bir yol kalmadı. Taşı yerinden kıpırdatmak da mümkün değildi. En sonunda: Duadan başka buradan kurtulmanın çaresi yoktur! dediler. Her birimiz kendisinin yaptığı bir iyiliği Cenab-ı Hakk'a bildirsin ve o iyilik hatırı için Rabbimiz bize kurtuluş ihsan etsin. Üç kişiden birisi şöyle anlatmaya başladı: Ey Yüce Rabbim! Biliyorsun ki, benim babam ve anam vardı. Onlardan önce yemeğe el atmazdım. Ehlime ve çocuklarıma da yedirmezdim. Bir kere bir işle uğraşıyordum. Eve geç vakit eriştim. Babam da, anam da uyumuşlardı. Bir çanak süt getirmiştim. Elimde o çanağı tutuyordum. Onların uyanmasını bekliyordum. Çocuklar çok acıktıklarından ağlaşıyor, hıçkırıyorlardı. Büyük babanız, büyük anneniz uyanıncaya kadar bu sütten size veremem! diyordum.

Ama onlar da sabah oluncaya kadar uyanmamışlardı. Ben o süt çanağını elimde tutmuştum. Evlâtcıklarım açtı. Ey Yüce Yaradan, o işi senin rızan için yapıyordum. Başka bir şey için olmadığını sen de biliyorsun. Bizi buradan kurtar!

O kişi bu sözleri söyleyince o koca taş yerinden deprendi. Biraz aralandı. Fakat o delikten dışarı çıkmanın yolu yoktu. Bunun üzerine o kişilerden birisi de şöyle anlatıp yalvardı: Ey Yüce Yaradan! Sen bilirsin ki, benim amcamın bir kızı vardı. Ona tutkundum. Ben onu almak diliyordum. O beni istemiyordu. Dileğime baş eğmedi. Bir yıl geldi ki, büyük bir kıtlık oldu. O kız çok zor durumda kalınca benden biraz para istedi. Ben de ona yüz yirmi altın verdim. Ama ortaya bir şart koymuştum: Bana kendisini teslim edecekti. Vaktaki o işe yakın oldum, kız bana: Allah'tan korkmaz mısın? Allahu Teâlâ'nın mührünü Allahu Teâlâ'nın buyruğu yokken açmağa kalkarsın! dedi.

Ben bu sözden korktum. O kızdan elimi çektim. Hem de bütün dünyada bundan başka hiçbir şeye hırsım yoktu. Ey Yüce Yaradan! O istediğimden senin için vazgeçtiğimi bilirsin sen! Bizi buradan kurtar!

O taş bir kere daha yerinden oynadı. Biraz daha açıldı. Fakat yine oradan çıkabilmenin yolu yoktu.

Sonra bu üç kişinin sonuncusu da ellerini göğe açtı: Ey Yüce Yaradan! dedi. Sen bilirsin ki, bir kez birtakım işçiler tutmuştum. Ama, bunlardan biri gitmişti. Bende hakkı, alacağı kalmıştı. Ben onun hakkının karşılığı ile koyun aldım. Ticaret yaptım. Onun malı çoğaldı. Çoğalan malı ile atlar, develer, sığırlar ve bunlara bakacak köleler satın aldım. Biraz vakit geçtikten sonra o kişi benden hakkını istemeye geldi. Ben de ona bir otlak gösterdim ki, içi sığır, koyun, deye ve köleyle dolmuştu. Ben bu işçiye: Bütün bunlar senindir, senin malındır! dedim. O kişi: Beni alaya, latifeye mi alıyorsun? dedi. Ben: Yok, bunların hepsi senin kendi parandan meydana geldi! dedim ve hepsini de ona teslim ettim. Geriye hiçbir şey bırak-madım. Ya Rabbi, o işi yalnız senin için yapmış olduğumu bilirsin. Bize kurtuluş yolu aç!

Bu dua ile o taş yine kımıldadı. Yol açıldı. Üçü de oradan kurtuldular. Mağaradan dışarı çıktılar."

Ebû Bekir bin Abdullah Müzeni der ki: Bir kasap vardı. Komşunun cariyesine tutulmuştu.

Bir gün cariyeyi uzak bir yere yolladılar. Kasap da onun ardından gitti. O cariyeye sarıldı. Cariye: Ey civanmerd, dedi. Ben seni, senin beni sevdiğinden daha çok severim. Lâkin Allahu Teâlâ'dan korkarım. Kasap: Madem ki sen Allah'tan korkuyorsun. Ben niçin korkmayayım? dedi. Tövbe ve istiğfar etti. Yolda giderken çok susadı. Öyle ki, kalbine ölüm korkuları düştü. Arkadan ona bir kişi erişti. Bu, o zamanın peygamberlerinden birinin elçisi idi. Kasap'a: Sana böyle ne olmuş? diye sordu. Kasap da: Çok susadım! diye cevap verdi. O peygamber elçisi olan kişi: Gel, birlikte dua edelim. Allahu Teâlâ bize bir bulut versin, şehre gidinceye kadar üstümüze gölge etsin! dedi. Kasap: Ama, dedi, benim hiç hayırlı bir işim yoktur. Sen dua et, ben de âmin! diyeyim! dedi. Böyle de yaptılar. Gökte bir bulut belirdi. Bunların başlarının üstünde durdu. Bunlar yol aldı, gittiler. Birbirlerinden ayrılma zamanı gelince o bulut kasabın başı üstünde onunla birlikte gitti. O peygamber elçisi güneşin altında kaldı ve: Ey civanmerd! ey delikanlı! dedi. Sen: Benim hiçbir hayırlı işim yok! demiştin. Bulut seninle birlikte gidiyor. Elbette sende bir hal var. Bana kendi halini bildir, dedi. Kasap: Benim hiç hayır işlediğim yoklu. Yalnız bir cariyeye

el uzatmıştım. Vazgeçtim. O günkü tövbem var, hepsi o kadar! dedi ve o günkü olayı anlattı. Peygamber elçisi: Tamam! dedi. Yaptığın hayır budur işte! Başkası değildir. Çünkü Allah katında tövben kabul edilmiştir. Ve Allahu Teâlâ'nın nazarında tövbe ediciden daha makbul, daha sevimli bir kimse yoktur! dedi.

Kadınlarla İlgili Diğer Haramlar

Ey aziz kişi! Sen bil ki, bir kişinin kadınlarla ilgi kurmaktan çekinmesi, gücü ve kuvveti olunca da kendisini zabtedebilmesi pek az görülür. İşin başlangıcına dikkat eylemek gerektir. İşin başlangıcı dediğimiz de gözdür. Âlâ bin Ziyâd der ki: Gözünüzle güzel bir kadının belden aşağısmdaki elbiseye bakmayınız. Gözde o bakıştan bir şehvet, istek meydana gelir.

Gerçekten kadınları giysilerine bakmaktan sakınmak vaciptir. Kadınların güzel kokularını koklamaktan sakınmak da vaciptir. Onların sesini duymaktan kaçınmak da vaciptir. Hatta, onlara haber göndermekten, onların haberini işitmekten, sen onları görmesen bile, onların seni görebileceği bir yerden geçmekten sakınmak da vaciptir. Bir yerde

kadın güzelliği olunca bu saydığımız şeylerin hepsi meydana gelir, Gönüle o zaman şehvet kokusu saçılır. Ve kötü düşüncelere dalınır.

Kadınlar da güzellik sahibi olan erkeklere karşı böyle davranmalıdır. Yani onlar bütün bu hallerden kaçınmalı, sakınmalıdırlar, istekle olan her bakış haramdır. Şehvetle yapılırsa elbise üzerinden de bakılsa yine haramdır. Fakat nazarı bilmeden bir kadına düşerse o haram değildir. Lâkin ikinci kez nazar etmek haramdır.

Rasûlullah Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"İlk bakış senin lehinde, ikincisi aleyhindedir."* Ayrıca şöyle de buyurmuştur: *"Bir kimse âşık olsa, kendini zabteylese ve o dertle ölüp gitse, şehit olur."*

Kendini zabteylemek de şudur: İlk bakış tesadüfi olur. İkinci kere bakmaz, bakmak istemez veya bakma isteğini gönlünde tutmazsa kendini zaptetmiş ve harama düşmekten korumuş olur.

Erkek-kadın bir mecliste karışık otururlarsa ve aralarında perde yoksa birbirlerine bakarlar. Bil ki, fesadın bundan büyük tohumu yoktur. Yine bil ki, kadınların örtü ve peçe tutunmaları yeterli olmaz. Çünkü kadınların

ince, beyaz, zarif örtüleriyle de şehvet harekete gelir. Ve peçeli yüzleri, açık yüzden daha hoş görünür. Bu sebeple kadınların, beyaz elbise giyip zarif peçeler takarak dışarı çıkmaları haramdır. Bir kadın böyle yaptığı zaman kocası, erkek kardeşi, anası, babası, hısım ve akrabası buna rıza gösterirlerse, onlar da günahta o kadına ortaklık etmiş olurlar. Erkeklerin gönlünde kötü düşünceler uyandıran ve kadın görmekten peyda olan her günah aynı zamanda şunun boynunadır ki, o kadının dışarı çıkmasına izin vermiştir. Hele kadının giydiği elbiseyi bir erkeğin giymesi erkek onu az da giyse ona el sürse veya koklasa revâ değildir.

Erkeklerin kadınlara koku sunması, bir şey vermesi, ona muhabbetlerini bildirmesi, yahut ondan böyle bir şey alması ya da onlarla tatlılıkla konuşması câiz değildir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurur: *"Ey Peygamber hanımları! Siz öteki kadınlardan birisi değilsiniz. Eğer Allahtan korkuyorsanız (yabancı erkeklere karşı) yumuşak söz söylemeyin, sonra kalbinde bir kötülük bulunanlar tamaha düşerler. Güzel ve ciddî konuşun."* ***(Ahzab, 32)***

Peygamber Efendimiz kadınlara şöyle buyurmuştur: *"Erkeklerle güzel seslerle konuşmayınız."*

Eğer bir bardaktan bir kadın su içmiş ise onun ağzının değdiği yerden su içilmesi câiz değildir. Bir kadın tarafından yenilen bir yemeğin de geri kalan kısmını yemek uygun değildir.

Bu hakim kişi der ki: Ebâ Eyyûbu Ensarî, ehli ve çocukları Resûlûllah'ın ağzının ve elinin değdiği tabakları yalarlardı. Bereketlenmek ve sevaba kavuşmak dilerlerdi, bütün ibadetlerden üstün görürlerdi. Eğer bu güzel şeyi yapmak, bir lezzet almak arzusu ile olursa bunun kadar sakınılacak hiçbir şey yoktur."

Ey aziz, sen bil ki, kadınlarla ilgili şeylerde yolda önüne çıkacak her kadın, her oğlan için şeytan seni zorlar. Bak gör! Nicedir! der. O zaman sen de şeytanla tartış ve de ki: Neden bakayım. Ya çırkinse, bakış süzdüğüme üzülürüm. Hem de günaha girerim. Eğer o güzelse benim helâlim olmadığı için yine günah işlemiş olurum. Onun hasreti, acısı bende kalır. Eğer onun ardınca gidersem dinimi ve ömrümü kaybetmiş olurum. Belki muradıma da kavuşmam.

Rasûlullah Efendimiz buyurdu ki: *"Bir kişinin gözü güzel bir kadına rastlamıştı. Geri evine döndü. Ailesi ile sohbete daldı. Boy abdesti alarak dışarı çıktı. Ne vakit şeytan bir*

kadını önünüze çıkarır ve onu görünce şehvetiniz harekete gelirse, evinize varıp ailenizle sohbet kılmalısınız. Çünkü aradığınız şey sizin eşinizde vardır. Bütün kadınlarda olan da odur."

GAZZÂLÎ'NİN HAYATI

Tam adı	Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî
Doğumu	1058 Tus, Büyük Selçuklu Devleti
Ölümü	18 Aralık 1111 Tus, Büyük Selçuklu Devleti
Çağı	İslam'ın Altın Çağı
Bölgesi	Bağdat, Kudüs, Nişabur, Şam
Okulu	Eş'ariyye, Sünnî, Sufizm, Şafiî
İlgi alanları	Edebiyat, Fıkıh, Kelam, Mantık, İslam Şeriati, Tasavvuf

Gazzâlî (Farsça: الغزّالي) ya da tam adıyla **Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî** (d. 1058, Tus - ö. 18 Aralık 1111, Tus), Büyük Selçuklu Devleti devrinin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıfıve müderrisi. Fars asıllı olduğu sanılan Gazzâlî'nin lakapları Hüccetü'l-İslâm ve Zeynüddin'dir. Genel olarak Gazzâlî ve İmam-ı Gazzâlî isimleriyle tanınmaktadır.

Hayatı ve yaşadığı dönem

Gazzâlî'nin otobiyografisi

Gazzâlî Hicri 450 (Miladi 1058) yılında Horasan'ın Tus şehrinde doğmuştur. İlk öğrenimini Tus'ta Ahmed bin Muhammed er-Razikânî'den almış, daha sonra Cürcan şehrine giderek Ebû Nasr el-İsmailî'den eğitim görmüş daha sonra 28 yaşına kadar NişaburNizamiye Medresesi'nde öğrenim görmüş, itikadi düşünce olarak Ebü'l Hasan Eş'arî'den ve ameli görüş olarak ise Şafiî'den etkilenmiştir. Hocası İmam-ı Harameyn lakaplı Abdülmelik el-Cüveynî 1085 yılında ölünce

Nişabur'dan Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri Nizamülmülk'ün yanına gider. Nizamülmülk'ün huzurunda olan bir toplantıda verdiği cevaplarla diğer bilginlerden üstünlüğünü kanıtlayarak 1091 yılında Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'nin Baş Müderrisliği'ne tayin edilir. Burada bilgisi ve edindiği öğrenci topluluğuyla kısa sürede ün ve saygınlık kazandı. Sûfizm'e yöneldi ve Ebu Ali Farmedi'nin etkisiyle bu alanda yoğunlaştı. Bu ilgi vehac arzusuyla medresedeki görevini bırakarak 1095 yılında Bağdat'tan ayrıldı ve Şam'a gitti. Şam da iki yıl kaldıktan sonra 1097 yılında Hac'a gitti.

Hac sonrası Şam'a döndü ve buradan Bağdat yoluyla Tus'a geçti. Şam ve Tus'ta bulunduğu sürede uzlet yaşamı sürdü ve tasavvufalanında ilerledi. Bağdat'tan ayrılışından on bir yıl sonra 1106 yılında Nizamülmülk'ün oğlu Fahrülmülk'ün ricası üzerine Nişabur Nizamiye Medresesinde tekrar eğitim vermeye başladı. Buradan kısa süre sonra Tus'a dönerek yaptırdığı Tekke'de müritleriyle birlikte Sûfi yaşamı sürdü. Gazzâlî 1111 (Hicri 505) yılında doğum yeri olan İran'ın Tus şehrinde vefat etti.

Gazzâlî'nin anıtının giriş kapısı

Gazzâlî'nin yaşadığı dönemde İslam âleminde siyasî ve fikrî büyük bir karmaşa hakimdi. Bağdat'ta Abbasi halifelerinin gücü zayıflamasına karşın Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları genişliyor ve nüfuzu artıyordu. Melikşah'ın veziri Nizamülmülk savaş meydanlarında zaferler kazanıyor, ilim meclisleri denilen tartışma ortamlarını ve medreseleri açıyordu. Bu dönemde Mısır tahtında Şiî-Fâtımî hanedanı vardı. Avrupa'da ise Endülüs Emevi Devleti gerilemekte idi.

İlk Haçlı Seferi de Gazzâlî döneminde yapılmış, Gazzâlî 40 yaşında iken Antakya haçlılarca kuşatılmış bir yıl sonra da Kudüs ele geçirilmiştir. Hasan Sabbah ve Ömer Hayyam da Gazzâlî ile aynı çağda yaşayan tanınmış kişilerdir. İslam âlemindeki bu karışıklığı fikrî bir çöküntü tamamlıyordu.

Fikir hayatı ve etkileri

Gazzâlî'nin öğrenme merakı onun çok sayıda dini ve fikrî akımları araştırmasına neden oldu. Yaşadığı dönemde hakikati bulmak isteyen insanların dört kısıma ayrıldığını ve her birinin hakikati kendi yolunda aradığını gördü. Bunlar; felsefeciler, kelâmcılar, sûfiler,bâtınîlerdi. Hepsinin görüşlerini inceleyerek; kelâm, felsefe ve Bâtınîlik yolunu kitaplarında ayrıntılarıyla tenkit etti ve sûfilerin yolu olan tasavvufa yönelerek hakikati bu yolda aradı. Gazzâlî bu geçirdiği süreci *El-Münkız Mine'd Dalal* adlı kitabında şöyle anlatır;

> Gençliğimden itibaren 50 yaşımı aştığım bu ana gelinceye kadar, bu engin denizlerin derinliklerine dalmaktan hiç geri durmadım. Coşkulu denizlere çekingen korkaklar gibi değil, cesur kimselerin dalışı gibi daldım, gördüğüm her meselenin üzerine atladım. Her zorluğun içine apansız girdim. Her fırkanın inanış ve fikirlerini inceliyor, her grubun tuttuğu yolun inceliklerini

ortaya çıkarmaya çalışıyordum. Araştırdığım fırkaların hak veya batıl, sünnete uygun veya bidat sahibi olmaları konusunda ayrım yapmıyordum. Bâtınîlik yolunu tutmuş her fırkanın, bu düşünceyle ne hedeflediklerini öğrenmeye çalıştım. Zâhirîlik yolunu tutmuş olanların, bununla neler elde ettiklerini ortaya çıkarmaya gayret ettim. Felsefe yolunu tutmuş olanların, sahip oldukları felsefeyi bütün esaslarıyla öğrenmeye özen gösterdim. Hiçbir kelâm âlimini dışarıda bırakmadan kelamdaki yöntemini ve mücadelesini öğrenmeye çaba gösterdim. Bütün gücümle ne kadar sufi var ise onun sufiliğindeki sırları öğrenmeye, ne kadar abid var ise bu ibadetleriyle neler kazandığını araştırmaya çalıştım. Bütün zındıkların, Allah'ın varlığını ve sıfatlarını kabul etmeyenlerin, bu inanış veya inkarlarının arkasında yatan sebepleri titizlikle araştırdım. Her şeyin hakikatini öğrenmeye karşı duyduğum susamışlık; baştan ve gençliğimden beri tuttuğum yol ve benim bir hasletim olmuştur. Bu hasletler, Allah tarafından benim yaratılışıma ve hamuruma katılmış özelliklerdir; benim seçimim ve tercihim değildir. Bunun sonucunda çocukluğumun coşkulu çağlarından itibaren taklit bağlarından sıyrıldım ve büyüklerimizden miras kalan sırf taklide dayalı inanç esaslarından koptum. Çünkü Hristiyan çocuklarının hepsi bu din üzere yetiştiklerini, Yahudi çocuklarının sürekli bu dinin esaslarına göre büyüdüklerini, Müslüman çocuklarında istisnasız İslam dini üzere yetişmekte olduklarını görmekteydim. Yaratılıştan gelen asli hakikati ve ana baba ile hocalar aracılığıyla kazanılan sonraki inanç esasları ve taklit unsurlarının hakikatini öğrenme konusunda içimde büyük bir istek oluştu. Taklit, başlangıçta

birtakım telkinlere dayanmaktaydı. Bunların da hangilerinin hak ve batıl olduğu konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Kendime şöyle dedim: Benim istediğim, her şeyin gerçek yüzünü öğrenmektir. Öyleyse önce bilginin gerçek yüzünün ne olduğunu öğrenmekle işe başlamam gerekir.

Gazzâlî'nin kalem kutusu

Gazzâlî'ye göre O dönemde İslamiyet'in birliğine kötü anlamda doğrudan etki edecek fikirler hızla yayılıyor, bir taraftan Yunan felsefesi ile İslam inancını yeniden yazmaya çalışan filozoflar, diğer yandan Kuran'ın apaçık ayetlerini karanlık ve gizemli tefsirlerekonu yapan Bâtınîler, İslam dinine ve Ehl-i sünnet itikadının bütünlüğüne büyük zarar veriyordu.

Bâtınîlik, Gazzâlî'nin döneminde ortaya çıkmış ve Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk bu görüşün üyeleri tarafından öldürülmüştür. Gazzâlî bu dönemde Ehl-i Sünnet dışı grupların görüşlerine karşı reddiyeler yazarak mücadele etmiş, Mu'tezile ve Bâtınîlik'e karşı altı tane eser yazmıştır.

Felsefeye karşı verdiği mücadele ile İslam dünyasında felsefi düşüncenin gelişmesini önlediği düşünülmektedir. Yunan felsefesine karşı yazdığı reddiyeler sonucunda İbn-i Rüşd, İbn-i

Tufeyl ve İbn-i Bacce gibi düşünürler felsefeyi ona karşı savunmak ihtiyacı duydular. Gazzâlî felsefe öğrenerek ve felsefi yöntemler kullanarak felsefecilerle tartışmış, sert eleştirilerini reddiyeler şeklinde yazarak Aristoteles, İbni Sina ve Farabi'nin üzerine yöneltmiştir.

Gazzâlî'nin felsefeye yönelik olumsuz tutumuna karşın mantığın birçok yanını İslam din bilimlerine sokmada önemli katkısı olmuştur.

Kimya-i Saadet adlı kitabının 1308 tarihli kopyası

Gazzâlî İslam inanç felsefesi olan Kelâm'ın daha çok akaid kısmına önem vermiş ve akıl yerine sezgiyi ön planda tutmuştur. Mantıkve münazara ilkelerini kullanmıştır. Bununla

beraber Kelam ile tatmin olmayan Gazzâlî tasavvufa yönelerek aklın yerine mükaşefeyi koymuştur. Sûfizm ve Şeriat alanında büyük rol oynamış, Sûfizm kavramını şeriat yasaları ile birleştirmiş, eserlerinde tasavvufu ilk olarak teorik anlamda açıklamıştır. Çalışmalarında Ehl-i Sünnet görüşünü benimsediği ve diğer görüşlere karşıt olduğu da söylenebilir. Katkılarıyla tasavvufun uzun süre yaşayabilmesini sağladı.

Gazzâlî Ortaçağ Müslüman ve Hristiyan filozoflarını büyük ölçüde etkilemiş, çalışmaları İslam dünyasında Avrupalı bilginlerin dikkatini çeken ilk şey olmuştur. Aziz Thomas Aquinas (1225-1274) bunlardan biridir. Gazzâlî'nin etkisi Aziz Thomas Aquinas'ın Hıristiyanteolojisi ile ilgili çalışmalarıyla karşılaştırılsa da ikisi arasında metot ve inanç bakımından bazı büyük farklılıklar vardır. GazzâlîMüslüman inancına sahip olmayan (Aristoteles ve Sokrates gibi Antik Yunan filozofları) düşünürleri ve onların fikirlerini reddeder. Thomas Aquinas ise Yunan ve Latin etkilerini çalışmalarında göstermiş ve bütün herkesi kucaklamıştır.

Gazzâlî'nin kitapları birçok Batı diline çevrilmiştir. Eyyühe'l Veled adlı kitabı Unesco tarafından 1951'de Fransızca'ya, İngilizce'ye veİspanyolca'ya tercüme edilmiş ve bunun gibi birçok kitabı da çeşitli dillere çevrilerek basılmıştır.

Gazzâlî ve tasavvuf

Gazzâlî'nin doğduğu ve büyüdüğü yer olan Tus, o yüzyılda büyük bir tasavvuf merkezi olarak anılıyordu. Gazzâlînin öğrencilik hayatında tasavvuf geri planda kaldı. Geçirmiş olduğu ruhsal bunalım sonrasında tasavvufa yöneldi. Silsile-i saâdât'tan olan hocası Ebu Ali Farmedi'den dersler alarak, tasavvuf konusunda icazet aldı. Gazzâlî'ye göre tasavvuf,

insanın manevi hastalıklarından kurtulmasında en önemli etkendir. Kimya-i Saadet adlı eserinde şöyle der;

> *Beden kalbin ülkesidir. Bu ülkede kalbin birçok askeri vardır. Kalb ahiret için yaratılmıştır. Allah'ı tanımak ise onun yarattıklarını bilmekten geçer. İnsanın bâtınında olan sıfatların genel hayvanlara, bazısı yırtıcı hayvanlara, bazısı şeytanlara ve meleklere ait olan sıfatlardır. İnsan bunların hangisinden olduğunun farkına varmalıdır. Çünkü insan bunları bilmezse doğru yolu bulamaz. Bu saydığımız sıfatların her birinin gıdası farklıdır. Hayvanın gıdası yemek, uyumak ve çiftleşmektir. Yırtıcı hayvanların gıdası mutluluğu da parçalamak, saldırmak ve öldürmektir. Şeytanların gıdası ise aldatmak, hile ve kötülük yapmaktır. Meleklerin gıdası ise Allah'ın cemalini müşahade etmektir. Hırs, hayvan ve yırtıcı hayvan sıfatları melekliğe çıkan yol değildir. Eğer sen aslında melek cevheri isen Allah'ı tanımaya uğraş ve kendini o cemali müşahade edecek hale getir. Kendini öfke ve şehvetin elinden kurtar ve bu hayvan sıfatlarının sende niçin yaratıldığını anlamaya çalış.*

Gazzâlî'nin olduğu varsayılan mezar

Âlimlerin sınıflandırılması

Gazzâlî hakikati araştıran âlimleri dört sınıfa ayırır.

Bâtınîler: Hakikatin "imam"dan talim yolu ile öğrenileceğini kabûl ederler.

Filozoflar: Hakikatin bürhan, delil ve mantıkla öğrenileceğini kabûl ederler.

Kelâmcılar: Rey ve istidlâl sahibi olduklarını kabûl ederler.

Mutasavvıflar: Hakikatin keşf ve ilhamla öğrenileceğini kabûl ederler.

Eserleri

Gazzâlî'nin, risale ve reddiyeleri ile birlikte 500'e yakın kitap yazdığı hakkında bilgiler vardır. Mısır'lı bilim adamı Abdurrahman Bedevi yapmış olduğu araştırmalara göre, Gazzâlî'nin 457 adet kitap yazdığını belirtir. Ancak günümüze kadar ulaşan eserlerinin sayısı 75 tanedir.

İhya-u Ulumi'd-din - Gazzâlî'nin en çok bilinen ve en büyük eseridir. Bu kitapta fıkıh ve tasavvuf konuları ele alınmıştır. Dört kısımdan oluşur. Kitap yazılışından bu yana İslam dünyasında çok okunan kitaplar arasındadır. Kitaba dair çeşitli şerhlerde yazılmıştır.

El münkız mine'd Dalal - Bu kitabında, hakikate nasıl eriştiğini anlatmakta ve bazı fırkaları inceleyerek tenkit etmektedir.

Makaasidü'l Felasife - Felsefeyi tenkit etmeden önceki incelemesidir.

El Mustafa - Usul-i fıkıha ait konular içerir, 4 bölümden oluşmaktadır.

Tehafütü'l Felasife - Aristo felsefesine tenkit amacıyla yazılmıştır.

El İktisad fi'l İtikad - Kitap, itikad konuları içerir.

Kimya-i Saadet - iman ve ahlaka ait konuları içerir. İhyau Ulumi'd Din kitabının kısa bir Farsça'ya çevrisi niteliğini taşır.

El Kıstasü'l Müstakim ve *Fedâih-ul-Bâtınîyye* - Bâtınîler'e reddiye ve tenkit olarak yazılmıştır.

Bidayetü'l Hidaye - Din ve ahlak bilgilerini öğreten bir kitaptır. Birinci kısmında zahiri ibadet ve ahlaktan ikinci kısmında kalbin itaat ve isyanı konusunu ele alır. Daha sonra göz, kulak, dil, cinsiyet uzuvları, eller ve ayakların güzel kullanılmasından söz eder. Son bölümünde kalbin iki yüzlülük ve ve kibir gibi kötülüklerden temizlenmesi konularını anlatır.

- *Miyarül İlim*
- *Mihekkun Nazar*
- *Mişkatü'l Envar*
- *Tefsir u Yakuti't Te'vil*
- *Cevahir'ül Kur'an*
- *El Basıt*
- *El Vasit*
- *Maksaadü'l–Esna fi Şerhi'l-Esmaü'l Hüsna*
- *Makaasıd Maznun'ü Bih la Gayri Ehlih*
- *El Veciz*
- *Mizanü'l Amel*
- *Faysal ül-tefrika beyne'l –İslam ve'z-zendeka*
- *İlcam ül-avam an İlm-i Kelam*
- *El Mustazhiri*
- *Er-Redd ül-cemil Ala Sarih*
- *Kitab ül-erbain*

- *Minhac ül-abidin*
- *Eyyühe'l Veled*
- *Mükâşefetü'l-Kulûb*
- *Nasihatü'l Müluk*
- *Ed-Dürc*
- *Mafsalü'l Hilaf*
- *Hüccetü'l Hak*